

**Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci**

**Katedra mediálních a kulturních studií a žurnalistiky**

# **České dějiny pohledem aktivistického novináře Emanuela Vajtauera**

**The history of the Czech lands as seen through the eyes of the activist journalist**

**Emanuel Vajtauer**

*Magisterská diplomová práce*

**Bc. Josef Čermák**

**Vedoucí práce: PhDr. Petr Orság, Ph.D.**

Olomouc 2018

Prohlašuji, že jsem tuto magisterskou diplomovou práci vypracoval samostatně za použití přiznané literatury a pramenů. Práce má bez příloh a poznámek pod čarou 146 897 znaků.

V Olomouci dne 30. 4. 2018

Bc. Josef Čermák

Děkuji vedoucímu této práce PhDr. Petru Orságovi, Ph.D. za mnoho cenných rad a podporu, kterou mi věnoval. Na tomto místě bych chtěl také poděkovat všem ostatním, kteří se na vzniku této práce jakkoliv podíleli. Jmenovitě se jedná především o Mgr. Filipa Opálku a Stanislavu Vodičkovou, DiS. V neposlední řadě bych rovněž rád poděkoval své rodině a přítelkyni, a to za veškerou podporu, kterou mi po celou dobu mého studia věnovali.

## **Anotace**

Tato diplomová práce popisuje reflexi českých dějin, legend a mýtů, tak jak je ve svých článcích pro protektorátní verzi časopisu *Přítomnost* a ve svých knihách z doby tzv. druhé republiky a Protektorátu Čechy a Morava popisoval novinář Emanuel Vajtauer. V práci popisují, jakým způsobem tento člen tzv. aktivistické sedmičky předních kolaborantských žurnalistů využíval českou historii k naplňování cílů nacistické propagandy v českých zemích. V práci se mimo jiné také zabývám zneužitím katolického kultu svatého Václava pro potřeby propagandy, neboť Vajtauer byl v době Protektorátu jedním z nejviditelnějších propagátorů této myšlenky.

## **Annotation**

This thesis describes the reflection of Czech history, legends, and myths in the articles and books of Emanuel Vajtauer. For this thesis, I used his articles from the *Přítomnost* magazine (its wartime version) and Vajtauer's books written in the era of so-called the Second Czechoslovak Republic and the Protectorate of Bohemia and Moravia. Vajtauer was a member of the non-formal group of the Czech collaborating journalists called "aktivistická sedmička". My goal is to describe ways in which he misused Czech history for the purposes of the Nazi propaganda in the Czech lands. In this thesis, I will also describe the misuse of the Catholic cult of Saint Wenceslas for the purposes of propaganda, because Vajtauer was one of the most noticeable people propagating this idea back in the days of the World War II.

## **Klíčová slova**

Emanuel Vajtauer, časopis Přítomnost, tzv. druhá republika, tzv. aktivistická sedmička, Protektorát Čechy a Morava, Emanuel Moravec, svatováclavský kult, české dějiny, protektorátní žurnalistika

## **Key words**

Emanuel Vajtauer, Přítomnost magazine, the Second Czechoslovak Republic, so called aktivistická sedmička, Protectorate of Bohemia and Moravia, Emanuel Moravec, Cult of Saint Wenceslas, Czech history, journalism during the Protectorate of Bohemia and Moravia

# OBSAH

ÚVOD .....	6
<b>1 ČASOPIS PŘÍTOMNOST .....</b>	<b>8</b>
1.1 PRVOREPUBLIKOVÁ (PEROUTKOVA) PŘÍTOMNOST .....	8
1.2 PROTEKTORÁTNÍ (VAJTAUEROVA) PŘÍTOMNOST .....	9
<b>2 EMANUEL VAJTAUER .....</b>	<b>12</b>
2.1 EMANUEL VAJTAUER – MLÁDÍ .....	12
2.2 EMANUEL VAJTAUER – KOMUNISTA .....	13
2.3 EMANUEL VAJTAUER – NOVINÁŘ MASARYKOVSKÉHO ČESKOSLOVENSKA .....	17
2.4 EMANUEL VAJTAUER – PROTEKTORÁTNÍ NOVINÁŘ .....	19
<b>3 METODIKA .....</b>	<b>25</b>
<b>4 VÝVOJ ČESKÉHO DĚJEPISECTVÍ A MYŠLENÍ O HISTORII .....</b>	<b>30</b>
4.1 OD STŘEDOVĚKU PO PALACKÉHO .....	30
4.2 PEKAŘŮV SPOR O SMYSL ČESKÝCH DĚJIN A MODERNÍ ČESKÉ DĚJEPISECTVÍ .....	31
<b>5 PRAKTICKÁ ČÁST – VÝZKUM VAJTAUEROVÝCH TEXTŮ .....</b>	<b>33</b>
5.1 EMANUEL VAJTAUER A ČESKÉ STŘEDOVĚKÉ DĚJINY .....	33
5.2 EMANUEL VAJTAUER A ČESKÉ NOVOVĚKÉ DĚJINY .....	42
5.3 EMANUEL VAJTAUER A MEZIVÁLEČNÉ ČESKOSLOVENSKO .....	46
5.4 EMANUEL VAJTAUER A ČESKO-NĚMECKÉ VZTAHY .....	53
5.5 EMANUEL VAJTAUER A VÝZNAMNÉ POSTAVY ČESKÝCH DĚJIN .....	57
5.5.1 <i>Kníže Václav a jeho bratr Boleslav</i> .....	58
5.5.2 <i>Svatý Vojtěch</i> .....	64
5.5.3 <i>Jan Hus</i> .....	64
5.5.4 <i>Jan Amos Komenský</i> .....	66
5.5.5 <i>František Palacký</i> .....	67
5.5.6 <i>Karel Havlíček Borovský</i> .....	69
5.5.7 <i>Karel IV. jako předchůdce Reinharda Heydricha</i> .....	72
<b>6 ZÁVĚR .....</b>	<b>74</b>
<b>7 BIBLIOGRAFIE .....</b>	<b>77</b>
<b>8 ČLÁNKY .....</b>	<b>82</b>
<b>9 ZKRATKY .....</b>	<b>83</b>

# ÚVOD

Smyslem této práce je kritická reflexe českých dějin, mýtů a legend, tak jak je prezentoval významný protektorátní novinář a člen tzv. aktivistické sedmičky (viz níže) – Emanuel Vajtauer (1892–?)<sup>1</sup> ve svých textech z doby tzv. druhé republiky a Protektorátu Čechy a Morava. V práci se snažím zjistit, jakým způsobem využíval vládnoucí protektorátní establishment těchto témat k prosazování své politiky a v jakých souvislostech byla ve zkoumaných textech popisována.<sup>2</sup>

Tato diplomová práce s názvem „*České dějiny pohledem aktivistického novináře Emanuela Vajtauera*“ je koncipována jako historická. K účelu zkoumání popisované problematiky jsem využil protektorátní verzi časopisu *Přítomnost*, neboť s časopisem jsem díky předchozímu výzkumu<sup>3</sup> obeznámen (byť jsem zkoumal jeho prvorepublikovou verzi, která vycházela pod Ferdinandem Peroutkou). Sekundárním zdrojem pro mou analýzu byly Vajtauerovy knihy vydané v době Protektorátu a tzv. druhé republiky (viz níže).

Tematicky relevantní Vajtauerovy texty jsem podrobil zkoumání pomocí kombinace přímé a nepřímé metody tak, jak je popisuje Miroslav Hroch (viz níže). Články jsem následně rozdělil do skupin. V nich byl zkoumán vývoj jednotlivých témat tak, jak je Vajtauer prezentoval v průběhu zkoumaného období. Zjištěné poznatky jsem dále interpretoval a komparoval se současnou odbornou literaturou. Součástí práce je rovněž teoretická část pojednávající o společensko-politickém kontextu daného období. V textu se také věnuji životu samotného Emanuela Vajtauera a historii týdeníku *Přítomnost*, který se z výrazně liberálního prvorepublikového časopisu stal nástrojem protektorátní propagandy.

Ve své práci předpokládám, že státy jsou zakládány a definovány na základě určitých idejí (viz například osamostatnění Slovenska v roce 1993, podpořené wilsonovskou myšlenkou o právu národů na sebeurčení). Dále vzpomeňme například Masarykovy ideje z roku 1918,

---

<sup>1</sup> Přesný rok úmrtí Emanuela Vajtauera není jasný. Novinář na konci druhé světové války uprchl, a to zřejmě z obav před soudním procesem (viz níže).

<sup>2</sup> Rozšíření zájmu historické vědy na tyto (dosud poměrně opomíjené aspekty dějin fašismu a nacismu v českých zemích) se projevilo zejména v posledních letech: „*Debata se pak mohla otevřít zejména po pádu komunistického režimu, neboť se součástí oficiálního diskursu staly také události, které byly v předchozích desetiletích vytlačeny na okraj pozornosti. V centru analýzy tak nejsou jen politické a sociálně-ekonomické procesy, ale též rituály, symboly, mýty a rétorika.*“ (citováno z: ŠEBEK, Jaroslav. Pravicové ideologie moderní doby: fašismus, nacionální socialismus a jiná radikální hnutí. ČECHUROVÁ, Jana a Jan RANDÁK. *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 552. České dějiny (NLN, Nakladatelství Lidové noviny: Ústav českých dějin Univerzity Karlovy). ISBN 978-80-7422-309-9.)

<sup>3</sup> ČERMÁK, Josef. *Názorový vývoj Ferdinanda Peroutky v jeho textech pro časopis Přítomnost*. Olomouc, 2016.

které popisuje ve své edici „*Budování státu*“ novinář Ferdinand Peroutka.<sup>4</sup> Podobně byli Češi ovlivňováni i o více než dvacet let později, když ztratili svůj samostatný stát a dále byli předurčeni existovat pouze na Němci okupovaném území či odejít do zahraničí. Jaké byly tyto ideje, jimiž se protektorátní propaganda snažila legitimizovat nové poměry, jsem se (alespoň částečně) snažil vyčíst a popsat studiem Vajtauerových textů. V práci jsem se také mimo jiné zaměřil na reflexi zneužívání takzvaného svatováclavského kultu nacistickou propagandou.

---

<sup>4</sup> PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu I.: 1918–1919*. Vyd. 3. Praha: Lidové noviny, 1991, s. 146. ISBN 80-7106-040-2.

# 1 Časopis Přítomnost

## 1.1 Prvorepubliková (Peroutkova) Přítomnost

Týdeník *Přítomnost* patřil k nejvýznamnějším prvorepublikovým periodikům. S jeho vydáváním je neodmyslitelně spjata osoba Ferdinanda Peroutky (1895–1978), který časopis založil na popud prvního československého prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka (1850–1937). Masaryk vznik časopisu podpořil vysokou finanční částkou (půl milionu tehdejších československých korun)<sup>5</sup> a poté do něj také přispíval svými texty: „(Masaryk, pozn. autora) *Nepřestal psát politické články, přestal je jen podepisovat vlastním jménem. Uveřejnil desítky komentářů, glos i ostrých polemik v Přítomnosti, v Národním osvobození, v Lidových novinách a v Českém slově.*“<sup>6</sup>

První číslo *Přítomnosti* vyšlo 17. ledna 1924 v Praze. Týdeník si pak časem vydobyl pověst uznávaného periodika zaměřeného na široké spektrum témat (namátkou jmenujme třeba psychologii, filozofii, vojenství nebo literaturu). Pod Peroutkovým vedením se časopis profiloval jako základna pro svobodomyšlné intelektuály, kteří nesouhlasili s autoritářskými režimy dvacátých a třicátých let. Týdeník zároveň těžil z Peroutkova členství ve skupině tzv. pátečníků.<sup>7</sup> Texty z pera Ferdinanda Peroutky a jeho spolupracovníků barvitě popisovaly měnící se Evropu, směřující k další válce. Šéfredaktor *Přítomnosti* – Ferdinand Peroutka – je dnes právem řazen mezi nejvýznamnější představitele české, respektive československé žurnalistiky.

Časopis *Přítomnost* vycházel i poté, co nacistické Německo naplnilo Mnichovskou dohodu a na podzim roku 1938 obsadilo československé pohraničí. Názorově konzistentní zůstaly Peroutkovy články v *Přítomnosti* i po vzniku Protektorátu Čechy a Morava v březnu 1939.<sup>8</sup> Liberální kritická opozice (do které dnes *Přítomnost* i její autory řadíme) byla ale brzy nato

---

<sup>5</sup> Údaje v částce se u jednotlivých autorů rozcházejí. Masaryk totiž kromě vzniku časopisu *Přítomnost* finančně podpořil také založení politické strany s názvem Národní strana práce. Na každý z projektů přitom vyčlenil půl milionu korun. Některé publikace, jako například kniha Milana Otáhalá (viz OTÁHAL, Milan. *Ferdinand Peroutka: muž přítomnosti*. Praha: Melantrich, 1992, s. 9.), proto mylně uvádějí, že pro potřeby nově vzniklého týdeníku sloužil celý milion korun, který Masaryk mezi oba projekty rozdělil.

<sup>6</sup> KOVTUN, Jiří a Zdeněk LUKEŠ. *Pražský hrad za T. G. Masaryka: úpravy Pražského hradu 1918–1935 v letopočtech, úryvky z lánské kroniky, archivní dokumenty*. Praha: Pražský hrad, 1995, s. 41. ISBN 80-902051-1-9.

<sup>7</sup> Mezi pátečníky řadíme intelektuály a umělce, kteří měli blízko k Masarykovi a kteří se pravidelně scházeli vždy v pátek ve vile spisovatele Karla Čapka (1890–1938). Kromě Peroutky a Masaryka do skupiny patřili také například oba bratři Čapkové či spisovatelé Josef Kopta (1894–1962), Karel Poláček (1892–1945) a Eduard Bass (1888–1946).

<sup>8</sup> ČERMÁK, Josef. *Názorový vývoj Ferdinanda Peroutky v jeho textech pro časopis Přítomnost*. Olomouc, 2016 s. 45–46.



umlčena zatýkáním a zákazy vydávání. *Přítomnost* jako svobodné periodikum, nekolaborující s vládnoucím nacistickým režimem, pak vycházela do konce srpna roku 1939.

## 1.2 Protektorátní (Vajtaueroва) Přítomnost

Na úspěchy prvorepublikové *Přítomnosti* se za války snažili navázat představitelé protektorátního establishmentu. Jmenovitě šlo o tehdejšího ministra školství a lidové osvěty Emanuela Moravce (1893–1945) a říšského sekretáře Karla Hermanna Franka (1898–1946). Časopis začal na jejich popud znovu vycházet na podzim roku 1942, tentokrát ovšem nikoliv jako týdeník, ale jako měsíčník. Stalo se tak zřejmě z toho důvodu, že protektorátní hospodářství se potýkalo se zásadním nedostatkem papíru. Vedení časopisu bylo svěřeno významnému aktivistickému novináři Emanuelovi Vajtauerovi.

Obnovená *Přítomnost* co do grafické úpravy až na několik drobností<sup>9</sup> vypadala prakticky totožně jako její předchůdkyně, jinak toho ale s Peroutkovým časopisem měla společného jen velmi málo. Články vycházející v nové *Přítomnosti* byly explicitně antisemitistické a nacionalistické. Jedním z hlavních přispěvatelů byl i samotný Emanuel Moravec: „*Jako jedné ze svých hlásných trub využíval Přítomnost i ministr sám, zvykl si tisknout zde úvodníky psané svým proslulým tlampačovitým stylem. Moravec s Vajtaueroem vytvořili jakousi dvojici, jejíž články tvořily páteř každého čísla.*“<sup>10</sup>

Časopis plně zapadal do systému propagandistických médií své doby. Působit měl především na zbývající příslušníky vzdělanější části společnosti, které se pro německé válečné úsilí zatím příliš nadchnout nedařilo. Svědčí o tom mimo jiné i obsah úvodního článku prvního čísla, které vyšlo v Praze 1. října 1942. Zmíněný text s všeříkajícím názvem „*Povinnost myslících lidí*“ je podepsán jménem protektorátního prezidenta – Emila Háchy (1872–1945): „*Jest povinnost nás, příslušníků malého národa, abychom včas pochopili podstatu a velikost této revoluce. Na vzdělancích, jichž vlastním oborem jest práce myšlenková, pak spočívá úděl učiniti vše, aby současníkům byla usnadněna orientace v nových poměrech. [...] Těším se, že budeme míti stále více pracovníků tohoto druhu a přeji*

---

<sup>9</sup> Protektorátní *Přítomnost* na své titulní stránce už nenesla pro nové poměry zřejmě příliš provokativní označení „nezávislý týdeník“. Pod Peroutkovým vedením se rovněž u titulního článku na první straně nikdy neobjevila fotografie či kresba. V době války se tak naproti tomu stalo celkem dvakrát, přičemž v prvním případě (vydání z 1. listopadu 1943) šlo o portrét protektorátního prezidenta Emila Háchy, ve druhém případě (vydání z 1. března 1944) o kopii dokumentu, na jehož základě Adolf Hitler (1889–1945) okupoval v březnu 1939 zbývající část původního Československa.

<sup>10</sup> KOSATÍK, Pavel. *Ferdinand Peroutka: pozdější život (1938–1978)*. Praha: Paseka, 2000, s. 34. ISBN 80-7185-294-5.

mnoho zdaru časopisu, který právě na poli myšlenkové práce chce vyplnit citelnou mezeru.“<sup>11</sup>

Není bez zajímavosti, že Vajtauer dílo tehdy uvězněného Ferdinanda Peroutky nezavrhl, právě naopak v jednom ze svých textů opakovaně odkázal na jeho knihu. Jméno liberálního prvorepublikového žurnalisty se tak objevilo v knize schválené protektorátní cenzurou, což je pro tuto dobu poměrně nezvyklé: „Změnu názoru nejlépe vyjádřil politický filosof první republiky, Ferdinand Peroutka, v knize: „Jací jsme“. Konstatuje, že do té doby, než měli Němci svůj jednotný stát, byli právě tak měkčí jako my.“<sup>12</sup> Vajtauerem redigovaný časopis si své čtenáře přes veškerou podporu od Moravce a Franka hledal jen velmi obtížně. Novináři odmítali do obnoveného časopisu přispívat. Aktivistický novinář a bývalý trockista totiž svou nekritickou adorací nacionálního socialismu a všeho německého začal udivovat i samotné nacisty: „Podle výpovědi tehdejšího vedoucího tiskového oddělení protektorátní vlády Ctibora Melče bylo největším problémem německých cenzorů přesvědčit Vajtauera, že mírnější tón jeho článků by byl užitečnější.“<sup>13</sup> Neúspěch obnoveného časopisu byl natolik signifikantní, že Moravce s Frankem přivedl k nápadu dosadit do jeho čela samotného Ferdinanda Peroutku, toho času uvězněného v koncentračním táboře Buchenwald. Peroutka byl proto (zřejmě v roce 1943)<sup>14</sup> převezen zpět do Prahy, kde mu byl představen tento návrh.

Ferdinand Peroutka se mohl dostat na svobodu a pokračovat v kariéře úspěšného žurnalisty, musel by ale vydávat pouze takové texty, které by nebyly v rozporu s oficiální politikou Protektorátu a nacistického Německa. Peroutka ale nabídku odmítl a navrátil se do nelehkých podmínek koncentračního tábora: „A tak Peroutka v srpnu 1944 místo na svobodu putoval zpátky do koncentračního tábora – protože se tak sám rozhodl.“<sup>15</sup>

---

<sup>11</sup> HÁCHA, Emil. Povinnost myslících lidí. *Přítomnost*. 1942, 17(1), s. 1.

<sup>12</sup> Citovaná pasáž textu pojednává o rozdílech mezi Čechy a Němci. Vajtauer poukazuje na to, že stereotyp o militantnosti Němců a pacifismu Čechů není podle něj založený na pravdivých faktech (viz VAJTAUER, Emanuel. *Česká politika ve věku strojovém*. Praha: Orbis, 1944, s. 26–27.).

<sup>13</sup> ČELOVSKÝ, Bořivoj. *Strážce nové Evropy: prapodivná kariéra novináře Emanuela Vajtauera*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2002, s. 77. ISBN 80-86101-64-9.

<sup>14</sup> Informace o převezení Peroutky do protektorátní Prahy se v dostupných zdrojích rozcházejí. Jasně není ani to, jestli Peroutka dostal nabídku na místo šéfredaktora ještě dřív než samotný Vajtauer, ani to, kdy přesně nacisté Peroutku do pankrácké věznice přivezli. Všechny zdroje se naopak shodují v tom, že zakladatel prvorepublikové *Přítomnosti* nabídku odmítl (srov. OTÁHAL, Milan. *Ferdinand Peroutka: muž přítomnosti*. Praha: Melantrich, 1992, s. 22.; ČELOVSKÝ, Bořivoj. *Strážce nové Evropy: prapodivná kariéra novináře Emanuela Vajtauera*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2002, s. 76. ISBN 80-86101-64-9.; Čeští novináři ve stínu hákového kříže: Zhrzený soudruh Emanuel Vajtauer. *Mediahub* [online]. Bratislava: Mafra Slovakia, 2016 [cit. 2017-10-22]. Dostupné z: <http://mediahub.cz/tema-tydne/901972-cesti-novinari-ve-stinu-hakoveho-križe-zhrzeny-soudruh-emanuel-vajtauer> a KOSATÍK, Pavel. *Ferdinand Peroutka: pozdější život (1938–1978)*. Praha: Paseka, 2000, s. 34. ISBN 8071852945.).

<sup>15</sup> KOSATÍK, Pavel. *Ferdinand Peroutka: pozdější život (1938–1978)*. Praha: Paseka, 2000, s. 36. ISBN 8071852945.

Emanuel Vajtauer tedy i přes zjevné neúspěchy setrval ve funkci šéfredaktora *Přítomnosti* až do samotného konce války v roce 1945. Poté přestal časopis vycházet. Ferdinand Peroutka jej pak záhy nato obnovil jako kritické, nezávislé médium, nově ovšem vycházející pod názvem *Dnešek*. Vydávání tohoto periodika ale později zastavily události spojené s nástupem komunismu k moci v únoru roku 1948.

## 2 Emanuel Vajtauer

### 2.1 Emanuel Vajtauer – mládí

Emanuel Vajtauer se narodil v Táboře dne 23. prosince 1892.<sup>16</sup> Přesné datum úmrtí tohoto novináře není dodnes zcela jasné. Na konci druhé světové války v dubnu 1945 se mu totiž podařilo uprchnout a od té chvíle jsou jeho další osudy neznámé. Za svůj život prošel Vajtauer pozoruhodným názorovým obratem. Z přesvědčeného komunisty se stal postupně jedním z předních podporovatelů nacismu v Protektorátu. Prakticky jediná kniha, která se uceleně věnuje životu Emanuela Vajtauera, je publikace Bořivoje Čelovského „*Strážce nové Evropy: prapodivná kariéra novináře Emanuela Vajtauera*“, která vyšla v roce 2002. Další (spíše však kusé) informace o novinářově životě lze pak vyčíst rovněž v některých přehledových statích. Emanuelu Vajtauerovi se pak věnovaly ve svých diplomových pracích také dvě studentky Katedry mediálních studií a žurnalistiky Masarykovy univerzity v Brně: Monika Findoráková<sup>17</sup> a Kristýna Maletová.<sup>18</sup>

Novinářův otec, Filip Vaitauer (1863–1953), pracoval jako poštovní zřízenec.<sup>19</sup> Jeho matka – Františka Vaitauerová, rozená Marešová (1866–1937), se starala celkem o čtrnáct dětí, které z manželství vzešly. Početná rodina se později přestěhovala do nedalekého Jindřichova Hradce, kde Emanuel Vajtauer také roku 1912 složil maturitní zkoušku. Ve stejném roce se pak přihlásil na Filosofickou fakultu České univerzity v Praze.

Ještě před začátkem první světové války pak Vajtauer stihl odjet na studijní pobyt do Paříže na prestižní Sorbonnu, kde v té době chodil mimo jiné i na přednášky jednoho ze zakladatelů sociologie – Émila Durkheima (1858–1917).<sup>20</sup> Ve svém pozdějším knižně vydaném projevu „*Čech a Sověty*“ Vajtauer vzpomíná, že do Paříže odjel „*nazdařbůh*“ jako chudý student a přivydělával si umýváním nádobí či prací v kanceláři.<sup>21</sup> V hlavním městě

---

<sup>16</sup> První zmínku o Vajtauerovi lze dohledat v matrice pokřtěných tábořského děkanství. V ní se na straně 399 (v digitální verzi se jedná o snímek číslo 428) dočteme, že 1. ledna roku 1893 byl pokřtěn jistý Emanuel Štěpán Vaitauer (příjmení je v knize zapsáno německou gramatikou) z čísla popisného 317 v Táboře (viz *Matrika narozených: od 27. září 1888 do 30. prosince 1893* [online]. Tábor: děkanství v Táboře, 1893 [cit. 2018-04-04]. Dostupné z: <https://digi.ceskearchivy.cz/DA?menu=3&id=7875&page=428&lang=cs>).

<sup>17</sup> FINDORÁKOVÁ, Monika. *Emanuel Vajtauer očima Národního soudu a dobového tisku*. Brno, 2006. Bakalářská práce. Masarykova Univerzita v Brně.

<sup>18</sup> MALETOVÁ, Kristýna. *Šéfredaktor protektorátní Přítomnosti E. Vajtauer před Národním soudem*. Brno, 2016. Diplomová práce. Masarykova Univerzita v Brně.

<sup>19</sup> *Matrika narozených: od 27. září 1888 do 30. prosince 1893* [online]. Tábor: děkanství v Táboře, 1893, s. 399. [cit. 2018-04-04]. Dostupné z: <https://digi.ceskearchivy.cz/DA?menu=3&id=7875&page=428&lang=cs>

<sup>20</sup> ČELOVSKÝ, Bořivoj. *Strážce nové Evropy: prapodivná kariéra novináře Emanuela Vajtauera*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2002, s. 12. ISBN 80-86101-64-9.

<sup>21</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Dva projevy: Čech a Sověty; Poslání Evropy*. Praha: Orbis, 1941, s. 5.

Francie novinář podle svých pozdějších slov začal sympatizovat s myšlenkami socialismu.<sup>22</sup> Vstup habsburské monarchie do války pak Emanuel Vajtauer prožil během svého pobytu ve Štýrském Hradci v jižním Rakousku.

Vajtauerův život značně ovlivnilo množství zdravotních problémů, jimiž od dětství trpěl. Kromě epileptických záchvatů byl postižen také kulháním. Z těchto důvodů ovšem nakonec nemusel narukovat do rakousko-uherské armády, která v té době vstupovala do první světové války, a to na straně Ústředních mocností. Místo toho mohl i nadále pokračovat ve svých studiích, a to nejen v Praze, ale paralelně i ve Vídni. Pražskou Filosofickou fakultu pak úspěšně absolvoval v roce 1917. Jeho disertační práce pojednávající o snech se ovšem s příliš kladným hodnocením nesesetkala.<sup>23</sup> Rozsáhlé vědomosti, které Vajtauer během studia získal, dokázal později využít ve své publicistické a spisovatelské činnosti. Novinářovy texty byly argumentačně poměrně precizně vystavěny a čtenáři v nich byla prezentována řada zajímavých poznatků, které autor získal nejen díky svým cestám do zahraničí, ale i pravidelnou četbou zahraničních knih a periodik.<sup>24</sup> Nutné je ovšem poznamenat, že řada jím prezentovaných, objektivně platných faktů byla před jejich publikací upravena tak, aby vyhovovala dobovému společensko-politickému kontextu autoritářského, pomnichovského Česko-Slovenska či posléze totalitního Protektorátu (viz o tom níže).

## 2.2 Emanuel Vajtauer – komunista

Do zahraničí Vajtauer hojně cestoval i po konci války. V roce 1919 se vrátil do Paříže a o rok později pak ve společnosti spisovatele Ivana Olbrachta (1882–1952) odcestoval do Moskvy, ve které stále doznávaly revoluční události spojené s násilným koncem vlády romanovské dynastie v Rusku.

Cílem cesty do Ruska z února roku 1920 byla účast na sjezdu komunistické internacionály. Vajtauer s Olbrachtem se ovšem potýkali nejen se složitými procedurami na hranicích, ale i se vzájemnými antipatiemi. Na tomto místě není bez zajímavosti uvést, že kromě Olbrachta s Vajtauerem sympatizovalo s komunistickými myšlenkami ve dvacátých letech dvacátého století také mnoho avantgardních umělců, spisovatelů a dalších intelektuálů. Mimo jiné šlo

---

<sup>22</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Dva projevy: Čech a Sověty; Poslání Evropy*. Praha: Orbis, 1941, s. 5.

<sup>23</sup> ČELOVSKÝ, Bořivoj. *Strážce nové Evropy: prapodivná kariéra novináře Emanuela Vajtauera*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2002, s. 14–16. ISBN 80-86101-64-9.

<sup>24</sup> Není bez zajímavosti, že na zahraniční tisk (mimo jiné i anglický či americký) odkazuje Vajtauer pravidelně i ve svých článcích z doby Protektorátu, tedy v době, kdy bylo například poslouchání zahraničního rozhlasu trestáno smrtí.

například o autora slavných „*Osudů dobrého vojáka Švejka za světové války*“ – Jaroslava Haška (1883–1923) nebo pozdější redaktorku *Přítomnosti* Milenu Jesenskou (1896–1944). Aktivním členem komunistické strany pak byl na přelomu dvacátých a třicátých let také například novinář Karel Lažnovský (1906–1941). Lažnovský, podobně jako Vajtauer, postupně psal do *Rudého práva* a *Českého slova*. Oba muži se pak ale za války stali členy takzvané aktivistické sedmičky předních českých žurnalistů kolaborujících s Němci (viz níže). Komunismus byl nejen pro tyto lidi odpovědí na tehdejší ekonomickou recesi a narůstající nerovnost ve společnosti.

Po návratu z Ruska se Vajtauer stále aktivněji zapojoval do činnosti radikálně levicově orientovaného dělnictva, jemuž šlo o rozvrácení nově vzniklé masarykovské republiky a vytvoření komunistického státu po vzoru Sovětského svazu. Během demonstrace v Mostě v prosinci roku 1920 jej ale zatkla policie. Doktor filosofie Emanuel Vajtauer pak strávil dva měsíce v plzeňské věznici na Borech.

Vajtauerova novinářská kariéra začala zřejmě v levicovém uměleckém časopise *Červen*, který založil spisovatel S. K. Neumann (1875–1947). Během dvacátých let pak budoucí aktivista stihl psát pro několik dalších více či méně významných komunistických novin, a to jak celostátních (*Rudé právo*), tak také lokálních (*Dělnický deník*, *Slovácko* a další). Státní orgány se aktivně zajímaly i o tuto Vajtauerovu činnost – novinář dostal mezi lety 1921 až 1923 celkem šest pokut za porušení tiskového zákona. V roce 1921 se mladý příznivec komunismu oženil s Annou Marchoutovou (1903–?) z Prahy. Manželství uzavřené v Ostravě nakonec vydrželo šest let.<sup>25</sup>

Do Ruska se Vajtauer vrátil ještě v roce 1922, mezi komunisty byl ale podle svých slov už tehdy vnímán jako „*anarchistická úchylnka*“.<sup>26</sup> Poměry, které v Rusku následovaly po bolševické revoluci, později (po svém odchodu z Komunistické strany Československa) Vajtauer razantně odmítl. Svůj nesouhlas s ruským komunismem vyjádřil po letech i ve svém posledním veřejně publikovaném článku z 1. května roku 1945. Vajtauer se v něm ohradil proti takzvaným „*profesionálním revolucionářům*“, ačkoliv by se dalo oponovat, že ve dvacátých letech se k nim sám řadil: „*A tak nezadržitelně šel pochod ruských profesionálních*

---

<sup>25</sup> Okolnosti manželství, jako třeba přesné jméno Vajtauerovy první ženy, její datum narození a úmrtí nejsou zcela jasné (viz o tom ČELOVSKÝ, Bořivoj. *Strážce nové Evropy: prapodivná kariéra novináře Emanuela Vajtauera*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2002, s. 33. ISBN 80-86101-64-9.).

<sup>26</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Dva projevy: Čech a Sověty; Poslání Evropy*. Praha: Orbis, 1941, s. 7.

revolucionářů z této soutěsky do dřívější ruské společnosti. Vrátili se ke starému vojenskému kapitalismu carskému.<sup>27</sup>

S myšlenkami fašismu se pozdější aktivistický novinář setkává už na počátku dvacátých let, tehdy k nim ale ovšem ještě stále zaujímá značně odmítavý postoj. V roce 1923 v Praze vychází kniha „*Fašisté*“ ukrajinsko-židovského novináře a spisovatele Germana Borisoviče Sandomirského (1882–1938), kterou přeložil a svou předmluvou opatřil právě Emanuel Vajtauer. Předmluva ale nakonec nemohla být uveřejněna v plném znění, a to kvůli zásahu československé cenzury. Text je proto podle dobových zvyklostí rozdělen několika bílými pasážemi. Události v Itálii ve svém pojednání Vajtauer srovnává se situací v Rusku. Text poměrně zřetelně ukazuje, jakým zásadním názorovým obratem jeho autor později prošel. Na konci druhé světové války totiž Vajtauer do časopisu *Přítomnost* nepsal prakticky o ničem jiném než o zhoubném vlivu komunismu na evropskou civilizaci: „*Bolševická revoluce je revolucí tvůrčí, kteréžto vlastnosti revoluce fašistická nemá a nikdy mítí nebude. [...] Itálie dostala se pod cynickou diktaturu buržoasie.*“<sup>28</sup> V jiné části knihy už novinář pouze překládá myšlenky jejího ukrajinského autora. Fašisté jsou zde opakovaně nazýváni značně pejorativně, mimo jiné třeba i jako „*hnusné bandy*“.<sup>29</sup>

Kromě sovětského Ruska navštívil Vajtauer ve dvacátých letech také Spojené státy americké. S jakým očekáváním tehdy do Ameriky připlouvali noví přistěhovalci, pak popsal o více než dvacet let později na stránkách *Přítomnosti*: „*Do ní (do Ameriky, pozn. autora) se utíkali revolucionáři ze všech zemí evropských, lidé, kteří doma ztroskotali majetkově, i mladá krev, která cítila, že v Evropě jde vše příliš pomalu a že jejich touze po rozmachu se naskýtá přes příliš překážek.*“<sup>30</sup> Na cestu za Atlantský oceán se Vajtauer vypravil na konci roku 1923 a poté se zdržoval především v Chicagu, které bylo, a do dnešních dnů i stále zůstává, jedním z tradičních center komunity českých krajanů v Americe. Dokládá to i fakt, že ve třicátých letech toto město krátce vedl jako starosta Antonín Čermák (1873–1933) – přistěhovalec ze středočeského Kladna. V Chicagu působil Vajtauer v krajanském časopise *Spravedlnost*. Americké úřady ho ale roku 1924 (kvůli jeho působení mezi komunisty) internovaly na ostrově Ellis Island na dohled od New Yorku. O rok později sice mohl ostrov opustit (po zaplacení kauce), stále ale nebylo jasné, jestli může v USA zůstat.<sup>31</sup> Z Ameriky se český

---

<sup>27</sup> VAJTAUER, Emanuel. Jaký socialismus? *Přítomnost*. 1945, **19**(8), 7.

<sup>28</sup> VAJTAUER, Emanuel. In. SANDOMIRSKIJ, German Borisovič. *Fašisté*. Praha: Kniha, 1923, s. 5–7.

<sup>29</sup> SANDOMIRSKIJ, German Borisovič, VAJTAUER, Emanuel, ed. *Fašisté*. 1. Praha: Kniha, 1923, s. 20.

<sup>30</sup> VAJTAUER, Emanuel. Evropa v zrcadle Ameriky. *Přítomnost*. 1944, **19**(3), 4.

<sup>31</sup> Celý spis sepsaný s Vajtauerem během soudního řízení o deportaci je dohledatelný na internetu. (viz: UNITED STATES VAJTAUER v. COMMISSIONER OF IMMIGRATION AT PORT OF NEW YORK: Argued: Nov.

novinář nakonec vrátil v roce 1927 na palubě lodi Homeric v doprovodu vojenské eskorty. Na cestu za oceán ale i přesto později vzpomínal pozitivně: „*Ona necelá čtyři léta, strávená mezi vámi, jevila se mi vždycky jako sluncem zlacená léta mého života.*“<sup>32</sup> Tento text ale napsal ovšem ještě v době, kdy USA nevstoupily do druhé světové války. Poté, co Amerika vypověděla válku Německu a jeho spojencům, Vajtauer na pobyt ve spojených státech vzpomíná poněkud střízlivěji: „*Tam jsem poznal kapitalismus v nejbrutálnější a nejvyhraněnější formě. [...] Pod živými barvami zdraví bylo však rozeznat hniající organismus.*“<sup>33</sup>

Konec dvacátých let byla pro Emanuela Vajtauera obecně velmi složitá doba. V osobním životě řešil rozvod s první ženou a krátce po návratu z Ameriky se navíc opět ocitl před soudem. Roku 1928 byl v Mladé Boleslavi odsouzen ke čtyřem měsícům vězení za podněcování k vojenskému zločinu. O rok později mu pak jeho nová partnerka – Alžběta Tichá, rozená Hubertová (1904–?) porodila syna Romana (1929–1940). Kromě rodinných problémů řešil Vajtauer také narůstající neshody se svými spolustraníky.

Do čela KSČ (Komunistické strany Československa, pozn. autora) se totiž v únoru 1929 dostal Klement Gottwald (1896–1953) a jeho „karlínští kluci“. Začal tak proces postupné bolševizace strany a její větší podřízení sovětskému vlivu. KSČ se začala zbavovat nepohodlných členů, příslušníků vnitrostranické opozice, do níž patřili mimo jiné i spisovatelé Ivan Olbracht a S. K. Neumann, stejně jako publicista Vajtauer.<sup>34</sup> Rodák z Tábora poté kromě členství ve straně ztratil i místo redaktora hlavního tiskového orgánu komunistické strany – ***Rudého práva***.<sup>35</sup>

Éra Vajtauera jako komunisty by se dala symbolicky uzavřít rokem 1930. Na počátku nové dekády, dva roky po rozsudku z Mladé Boleslavi (viz výše), si odpykal svůj trest a také se oženil s Alžbětou Tichou. Vajtauer díky tomuto sňatku získal do péče syna

---

24-29, 1926. Decided: Jan 3, 1927. In: *United States Supreme Court 273 U. S. 103* [online]. USA: United States Supreme Court, 1927 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z:

[https://en.wikisource.org/wiki/United\\_States\\_Vajtauer\\_v.\\_Commissioner\\_of\\_Immigration\\_at\\_Port\\_of\\_New\\_York/Opinion\\_of\\_the\\_Court](https://en.wikisource.org/wiki/United_States_Vajtauer_v._Commissioner_of_Immigration_at_Port_of_New_York/Opinion_of_the_Court).

<sup>32</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Češi v nové Evropě*. 2. Praha: Orbis, 1943, s. 73.

<sup>33</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Dva projevy: Čech a Sověty; Poslání Evropy*. Praha: Orbis, 1941, s. 8.

<sup>34</sup> „*Spolu se sedmi vyloučenými odešli z RUDÉHO PRÁVA ještě Jos. Kozák a Vlad. Havel, z RUDÉHO VEČERNÍKU Em. Vajtauer. Všichni jmenovaní zastávali v redakcích vedoucí postavení, a proto bylo nutno uvažovat o jejich kádrovém nahrazení.* (citováno z: BERÁNKOVÁ, Milena, Alena KRIVÁNKOVÁ a Fraňo RUTTKAY. *Dějiny československé žurnalistiky: III. díl, Český a slovenský tisk v letech 1918–1944*. 1. Praha: Novinář, 1988, s. 110.)

<sup>35</sup> ČELOVSKÝ, Bořivoj. *Strážce nové Evropy: prapodivná kariéra novináře Emanuela Vajtauera*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2002, s. 44. ISBN 80-86101-64-9. V tomto místě se dostupné informace rozcházejí. V *Dějínách československé žurnalistiky* z roku 1988 se totiž dočteme, že Vajtauer opustil *Rudý večerník* (viz výše).



Karla (1924–?), který se jeho nové manželce narodil v předchozím manželství. V následujících měsících a letech je Vajtauerův vztah ke komunismu stále rezervovanější.

### 2.3 Emanuel Vajtauer – novinář masarykovského Československa

Po odchodu z komunistických novin se Vajtauer začal živit překládáním literatury (převážně anglicky psané). Většinou šlo o levicově orientované autory jako například Aldouse Huxleyho (1894–1963) nebo Ernesta Hemingwaye (1889–1961). V roce 1931 pak začal působit (podobně jako mnoho jiných bývalých komunistů) ve vydavatelství Melantrich. Tam se podílel na vytváření deníku *České slovo* a jeho večerního vydání – *Večerního českého slova*. Novinář dále přispíval také do pražského titulu *A-Zet*. Nutno říci, že vydavatelství Melantrich (Vajtauerův nový zaměstnavatel) patřilo k nejúspěšnějším podnikům svého druhu v tehdejších Československu a *Večerní České slovo* byly nejčtenější noviny v zemi: „(*Večerní České slovo*, pozn. autora) Představovalo nákladově nejsilnější večerník v ČSR; ve 30. letech byly jeho náklady více než půlmilionové. Čtenáře si získávalo aktuálním zpravodajstvím, důrazem na sportovní tematiku a zábavností využívající lehkého bulvárního přídechu.“<sup>36</sup>

Není bez zajímavosti, že téměř všechny noviny a časopisy prvorepublikového Československa byly více či méně propojeny s určitou politickou stranou.<sup>37</sup> Tiskovým orgánem Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu (spíše známá pod neoficiálním názvem jako strana agrární) byl kupříkladu deník *Venkov*, noviny Československé strany lidové se jmenovaly *Lidové listy* a tak dále. Vydavatelství Melantrich bylo takto napojeno na Českou stranu národně socialistickou, do které patřil například i tehdejší ministr zahraničí a pozdější prezident – Edvard Beneš (1884–1948). Je ale potřeba upozornit, že spojení tohoto konkrétního vydavatelství a politické strany nebylo natolik silné, jako tomu bylo v ostatních zmíněných případech: „Zatímco v jiných tiskových podnicích si

---

<sup>36</sup> KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010, s. 48. ISBN 978-80-7367-698-8.

<sup>37</sup> Stranická žurnalistika byla v první polovině dvacátého století běžná nejen v tehdejších Československu, ale i v ostatních evropských zemích: „Mezi běžné dřívější podoby novin patřil tisk politických stran, který sloužil k aktivaci, informování a organizaci politické strany. Stranické listy (vydávané politickou stranou) prohrály soubor s komerčně orientovaným tiskem, a to nejen jako typ pojetí periodik, ale i jako životaschopná forma podnikání. Myšlenka stranického tisku má však v demokratickém politickém životě stále své místo.“ (citováno z: MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. 4., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 41. ISBN 978-80-7367-574-5.)

*stranické vedení uchovávalo dominanci, výdělečný Melantrich se osamostatnil do té míry, že se strana dostala do určité závislosti na něm.*<sup>38</sup>

Vajtauer se i přes svou pověst několikrát trestaného levicového radikála postupně vypracovával do stále zodpovědnějších pozic v rámci redakční hierarchie *Českého slova*. V roce 1935 se stal vedoucím překladatelského oddělení a jako zahraničně-politický zpravodaj byl vyslán na cestu do Itálie. Tam měl za úkol psát reportáže o proměně této země pod vedením fašistického vůdce Benita Mussoliniho (1883–1945). V následujícím roce se Vajtauer dočkal narození svého druhého syna – Evžena (1936–?). Jako novinář se pak vypravil i do Španělska, ve kterém se rozpoutala občanská válka mezi republikány a tzv. frankisty. Tam se pak blíže seznámil s myšlenkami fašistického generála Francisca Franca (1892–1975). Vzestup fašizmu a nacizmu v Evropě byl ve druhé polovině třicátých let zřetelně patrný i v Československu, jež ze západu sousedilo s hitlerovským Německem. Emanuel Vajtauer v této době podporoval oficiální politiku Československa a Společnosti národů (nebo to takto alespoň prezentoval ve svých textech).<sup>39</sup>

Krise vyvrcholila v roce 1938. V březnu tohoto roku (v rámci takzvaného anšlusu) připojilo Německo ke svému území Rakousko. Československé pohraničí bylo obsazeno v říjnu téhož roku poté, co vešla v platnost Mnichovská dohoda. K obsazování se kromě německé armády připojili také vojáci Maďarska a Polska. Masarykovský stát tak prakticky ze dne na den přestal existovat. V následujícím období (známém také jako éra tzv. druhé republiky) se název státu důsledkem separatistických snah určité části Slováků změnil na Česko-Slovensko.<sup>40</sup> Československá společnost se začala radikalizovat a postupně ustupovala od demokratických principů: „*Krise se dotýkala všech oblastí a myslitelných dimenzí společenského života. Široké vrstvy obyvatelstva intenzivně prožívaly depresi, zklamání a hořkost ze zrady spojenců. [...] Zesilovaly útoky na demokracii, na principy dosavadního politického systému, na parlamentarismus a na politické strany.*“<sup>41</sup> Jako hlavní viník celé

---

<sup>38</sup> KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010, s. 48. ISBN 978-80-7367-698-8.

<sup>39</sup> ČELOVSKÝ, Bořivoj. *Strážce nové Evropy: prapodivná kariéra novináře Emanuela Vajtauera*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2002, s. 52. ISBN 80-86101-64-9.

<sup>40</sup> Šlo tedy o jakýsi prolog tzv. pomlčkové války (přesněji by se však měla tato „válka“ jmenovat *spojovníková*), která se mezi Čechy a Slováky odehrála v prvních měsících po sametové revoluci a jejímž cílem bylo opět pozměnit název společného státu tak, aby vyhovoval oběma národům.

<sup>41</sup> GEBHART, Jan. Od demokracie k totalitě – proměny politické scény a veřejného života druhé republiky. JIRÁK, Jan, Petr BEDNAŘÍK a Barbora KÖPPOVÁ. *Druhá republika: 167 obyčejných dnů: politické a mediální klima a jeho reflexe*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016, s. 20-21. ISBN 978-80-246-3586-6.

situace byl určen prezident Beneš, který mezitím emigroval do Velké Británie.<sup>42</sup> Mnozí čeští novináři a lidé činní ve veřejném prostoru, podobně jako například bývalý legionář Emanuel Moravec (1893–1945), se k myšlenkám nacismu přiklonili prakticky ihned po Mnichovu. Jiní se k aktivní kolaboraci propracovali až postupem času v době Protektorátu.<sup>43</sup> Ostatní, jako například spisovatel Karel Čapek (1890–1938) či novinář Ferdinand Peroutka, i nadále obhajovali období před Mnichovem. Takových hlasů bylo ale ve veřejném prostoru stále méně.

Emanuel Vajtauer se v době tzv. druhé republiky přiklonil k aktivní kolaboraci. Na začátku roku 1939 dokončil další ze svých brožur. Publikace s názvem „*Jak po Mnichovu: můžeme jít s Německem?*“ už jen svým názvem podává důkaz o proměně myšlení Vajtauera: „*Druhou pohnutkou, která mne vedla k napsání spisu, je přesvědčení, že je naším údělem, abychom šli společně s Německem, a to snad po dobu několika století.*“<sup>44</sup> Ve stejné knize novinář zároveň vyzýval k hlubšímu zájmu o české dějiny a kulturu: „*Vytváří se národní kult, který však je v samých počátcích. Je nutno do kultu odít celou filosofii národa, jeho minulost a jeho naděje do budoucna.*“<sup>45</sup>

## 2.4 Emanuel Vajtauer – protektorátní novinář

Emanuel Vajtauer na začátku války pracoval i nadále jako redaktor v melantrišském *Českém slovu*. V té době ale na více než rok přestal psát články. Přesný důvod této prodlevy není znám, Bořivoj Čelovský se domnívá, že Vajtauer byl až příliš zasažen náhlým úmrtím svého syna Romana.<sup>46</sup> Aktivně publikovat začal Vajtauer opět až před vánocemi roku 1940. Nové poměry vzniklé za Protektorátu pak dokázal využít plně ve svůj prospěch, a to nejen pokud se jednalo o moc, ale i o společenské postavení. Bývalý komunistický revolucionář a účastník

---

<sup>42</sup> V této souvislosti se jako důkaz změny nálad československého obyvatelstva často uvádí protibenešovská kampaň mediálního koncernu Tempo Jiřího Stříbrného (1880–1955), známá heslem „*Odbenešit*“.

<sup>43</sup> „*Němcům také prospělo, že i mezi českými žurnalisty se vyskytla početná skupina těch, kteří byli ochotni dát se do jejich služeb. Nejednalo se přitom jenom o hlasatele primitivního antisemitismu z fašistických plátků, které stály na okraji veřejnosti, ale o mnohé redaktory z hlavních protektorátních deníků. Jejich příklon k aktivismu neproběhl naráz, ale postupně. Zpočátku, do podzimu 1939, nebylo mnoho těch, kteří by otevřeně vystupovali v proněmeckém duchu. Projevy, jaké pronášel v rozhlase od konce srpna 1939 E. Moravec, nebo články redaktora časopisu *Večer V. Krychtálka* z července téhož roku, v nichž oba vyzývali k aktivní spolupráci s Němci, představovaly spíše výjimku.*“ (citováno z: MARŠÁLEK, Pavel. *Pod ochranou hákového kříže: nacistický okupační režim v českých zemích 1939–1945*. Praha: Auditorium, 2012, s. 188. 20. století. ISBN 978-80-87284-20-9.)

<sup>44</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Jak po Mnichovu: můžeme jít s Německem?*. 1. Praha: Melantrich, 1939, s. 7.

<sup>45</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Jak po Mnichovu: můžeme jít s Německem?*. 1. Praha: Melantrich, 1939, s. 133.

<sup>46</sup> ČELOVSKÝ, Bořivoj. *Strážce nové Evropy: prapodivná kariéra novináře Emanuela Vajtauera*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2002, s. 63. ISBN 80-86101-64-9.

sjezdu internacionály se tak postupně vypracoval na jednoho z nejprominentnějších aktivistických žurnalistů v Protektorátu.<sup>47</sup> Svými články si získával stále větší pozornost představitelů nového režimu. Aktivní kolaborace ale měla zcela logicky i svou stinnou stránku – Vajtauer totiž definitivně spojil svůj další osud s konečným vítězstvím nacistického Německa a jeho spojenců ve světové válce: „*I z tiskových konferencí bylo zřejmé, že aktivisté byli terčem nenávisti čtenářů, i výhrůžek smrti. Cítili jistou izolovanost a hledali způsoby jejího překonání i za pomoci oficiálních míst.*“<sup>48</sup>

S rostoucí prestiží se zlepšovaly i Vajtauerovy ekonomické poměry. Díky své oddanosti k Němcům se dočkal kariérního postupu a v březnu roku 1941 se stal novým vedoucím *Večerního Českého slova* s platem 144 000 korun měsíčně. Vysoké příjmy tak alespoň částečně kompenzovaly nebezpečnou práci, kterou kolaborující novináři vykonávali pro Němce: „*Skutečně Moravcovi aktivističtí novináři byli mnohem lépe placeni než nejvyšší státní zaměstnanci, avšak pokud šlo o jejich popularitu, neodvážili se vyjít z domova bez zbraně.*“<sup>49</sup> Z redakce *Večerního Českého slova* byli po nástupu Vajtauera do jejího čela propuštěni další Němcům nepohodlní novináři. Mimo jiné šlo například i o Antonína Fingera (1895–1956), který si pořizoval stenografické zápisy z tiskových konferencí u Wolfganga Wolframa von Wolmara (1910–1987)<sup>50</sup> a cenné informace pak předával odboji.<sup>51</sup>

Po ustálení nových poměrů můžeme začít hovořit o vzniku tzv. „aktivistické sedmičky“. Tato neformální skupina šéfredaktorů nejvýznamnějších protektorátních novin a časopisů, do níž kromě Vajtauera řadíme také Karla Lažnovského, Vladimíra Krychtálka (1903–1947), Vladimíra Rybu (1900–1963), Jaroslava Křemena (1908–1978), Václava Crhu (1901–1964) a Karla Wernera (1906–1947), byla jedním z nejviditelnějších symbolů kolaborace a servilnosti Čechů za druhé světové války: „*V březnu roku 1941 došlo na Krychtálkův popud*

---

<sup>47</sup> Fenomén kolaborace a novinářského aktivismu, respektive konformismu popisují mnohé publikace (viz např. PASÁK, Tomáš. *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939–1945*. Praha: Univerzita Karlova, 1980, s. 77., nebo podrobněji VEČEŘA, Pavel. *Žurnalisté mezi zradou a kolaborací: moravská novinářská kolaborace před Národním soudem*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 19-30. ISBN 978-80-210-7506-1.) Ve zkratce se dá říci, že aktivisté (mezi něž řadíme i Vajtauera) se iniciativně zapojovali do společensko-politického dění v Protektorátu a spolupodíleli se na prosazování moci nacistické Třetí říše na tomto území. Konformisté naproti tomu „pouze“ psali články neodporující vládnoucímu establishmentu a okupaci se snažili přečkat spíše pasivní rezistencí.

<sup>48</sup> KONČELÍK, Jakub, Barbora KÖPPLOVÁ a Jitka KRYŠPÍNOVÁ. *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara: stenografické zápisy Antonína Fingera z protektorátních tiskových porad 1939–1941*. V Praze: Karolinum, 2003, s. 12. ISBN 80-246-0591-0.

<sup>49</sup> ČELOVSKÝ, Bořivoj. *Strážce nové Evropy: prapodivná kariéra novináře Emanuela Vajtauera*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2002, s. 63. ISBN 80-86101-64-9.

<sup>50</sup> Viz o něm níže.

<sup>51</sup> KONČELÍK, Jakub, Barbora KÖPPLOVÁ a Jitka KRYŠPÍNOVÁ. *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara: stenografické zápisy Antonína Fingera z protektorátních tiskových porad 1939–1941*. V Praze: Karolinum, 2003, s. 19–20. ISBN 80-246-0591-0.

*ke schůzce pražských aktivistických novinářů, na které byla ustavena tzv. >>sedmička<< vedoucích žurnalistů. Ta měla za úkol vtisknout českému tisku a veřejně politickému životu novou orientaci.*“<sup>52</sup>

Členové sedmičky se pravidelně scházeli na poradách u Wolfganga Wolframa von Wolmara, který byl vedoucím Skupiny tisk, Úřadu říšského protektora – tedy jakýmsi neoficiálním vládcem české kolaborantské žurnalistiky, a to především díky tomu, že pod jeho gesci spadaly také dozorující cenzurní úřady v Protektorátu.<sup>53</sup> Význam práce aktivistických novinářů pro chod Protektorátu a ideologické působení na jeho obyvatele dokládá i fakt, že se někteří z nich stali obětí atentátu, který zřejmě<sup>54</sup> spáchal ministerský předseda protektorátní vlády Alois Eliáš (1890–1942). Žurnalisté Lažnovský, Křemen a Krychtálek byli otráveni jedem natřeným na chlebičkách – celá událost proto do dějin vešla jako tzv. Chlebičková aféra. Na následky otravy zemřel aktivista a blízký přítel Vajtauera – Karel Lažnovský. Jeho smrt pak byla prezentována jako hrdinná oběť v boji za sjednocení Evropy pod nacistickým vedením a novinářův pohřeb se stal manifestací české aktivistické žurnalistiky. Svým článkem „*Průkopník Lažnovský*“, který vyšel rok po novinářově smrti jako připomínka celé události, to mimo jiné dokládá i samotný Vajtauer: „(Lažnovský, pozn. autora) *Zemřel po zákeřném útoku a stal se tak prvním mučedníkem nových myšlenek a nového postoje našeho národa k evropské revoluci.*“<sup>55</sup>

Atentátem symbolicky skončilo prvotní období Protektorátu, ve kterém byla domácí odbojová činnost na svém vrcholu. V září roku 1941 byl zatčen předseda protektorátní vlády Alois Eliáš, a to na příkaz nového zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha (1904–1942). Do vězení, koncentračních táborů či přímo na popravističtější byly poslány tisíce českých vlastenců, trestán byl každý, byť sebemenší náznak odporu vůči vládnoucímu režimu. Heydrich na pozici zastupujícího říšského protektora ovšem dlouho nevydržel – zemřel na následky atentátu spáchaného 27. května 1942 československými parašutisty vyslanými londýnskou exilovou vládou.

Smrt zastupujícího říšského protektora byla pomstěna vypálením obcí Lidice a Ležáky, stejně jako dalším rozsáhlým zatýkáním a popravováním. Svým životem si v období tzv. druhé Heydrichiády nemohl být jistý ani aktivista Vajtauer, který se mezitím ocitl

---

<sup>52</sup> PASÁK, Tomáš. *Pod ochranou říše*. Praha: Práh, 1998, s. 270. ISBN 8085809885.

<sup>53</sup> BERÁNKOVÁ, Milena, Alena KŘIVÁNKOVÁ a Fraňo RUTTKAY. *Dějiny československé žurnalistiky: III. díl, Český a slovenský tisk v letech 1918–1944*. 1. Praha: Novinář, 1988, s. 236.

<sup>54</sup> Okolnosti atentátu jsou dodnes nejasné. O události podrobněji pojednává například Tomáš Pasák (viz PASÁK, Tomáš. *Pod ochranou říše*. Praha: Práh, 1998, s. 318. ISBN 8085809885.).

<sup>55</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Průkopník Lažnovský. Přítomnost*. 1942, **17**(1), 5.

v podezření, že podporuje odboj. Šéfredaktor *Večerního Českého slova* totiž pět dnů po vypálení první ze zmíněných obcí ve svých novinách otiskl báseň s názvem „*Přísaha českého dělníka*“ podepsanou jménem kovodělníka Josefa Lázničky.<sup>56</sup> Text otištěné básně zněl:

„Vám, Ochránce lidu dělného,  
vrahové, když v osudném ránu,  
dětí vašich drobných nelitující  
i choti, zlou zasadili ránu,  
žen Českých dělníků se srdce zachvěla,  
všechno se otřásl v nás,  
až slzy z očí vytryskly:  
Náš Ochránce – chvěl nám se hlas –  
Čas nový, který 's pro nás vytvářel,  
bude nám ztracen, ztracen navždy snad?  
Splatit bychom rádi chtěli svůj vám dluh  
krví vlastní. Je marno vše. Rek velký pad.  
Nezapomenem však dobrodince rodin svých!  
Nezapomenem! Český dělník dlaň k přísaze zdvih!  
Přísaháme Vůdci, Říši i mrtvému Zastánci,  
že nového řádu budem věrní ochránci.“<sup>57</sup>

Vajtauerovi ovšem uniklo, že se ve skutečnosti jednalo o jinotaj, o kterém věděl pouze autor básně a několik zaměstnanců tiskárny, ve které noviny vycházely.<sup>58</sup> K sepsání básně se nakonec po válce přihlásil nadporučík československé armády a bývalý redaktor *Národních novin* Václav Sábl.<sup>59</sup> Jinotaj se dá odhalit tehdy, pokud čtenář nečte celou báseň, ale pouze první slovo každého řádku. Tím lze získat zašifrovaný vzkaz německým okupantům, který zní: „Vám vrahové děti i žen všechno, až náš čas bude, splatit krví nezapomenem. Nezapomenem! Přísaháme, že.“ Poslední dvě slova do textu logicky nezapadají. Je to z toho

---

<sup>56</sup> ŠÍR, Vojtěch. Český tisk po atentátu na Heydricha. In: Fronta.cz [online]. [cit. 2017-10-31]. Dostupné z: <http://www.fronta.cz/dotaz/cesky-tisk-po-atentatu-na-heydricha>.

<sup>57</sup> ČELOVSKÝ, Bořivoj. *Strážce nové Evropy: prapodivná kariéra novináře Emanuela Vajtauera*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2002, s. 73–74. ISBN 80-86101-64-9.

<sup>58</sup> ČELOVSKÝ, Bořivoj. *Strážce nové Evropy: prapodivná kariéra novináře Emanuela Vajtauera*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2002, s. 73–74. ISBN 80-86101-64-9.

<sup>59</sup> ŠÍR, Vojtěch. Český tisk po atentátu na Heydricha. In: Fronta.cz [online]. [cit. 2017-10-31]. Dostupné z: <http://www.fronta.cz/dotaz/cesky-tisk-po-atentatu-na-heydricha>.

důvodu, že je dopsal samotný Vajtauer, kterému se báseň líbila, ale zdála se mu málo úderná. Šéfredaktor *Večerního Českého slova* byl proto zatčen a vydávání jeho novin bylo na měsíc pozastaveno. Celá věc se však nakonec vysvětlila a za otištění básně byli popraveni zmínění zaměstnanci tiskárny. Aktivistický žurnalista nakonec potrestán nebyl, zřejmě i díky zásahu svého ochránce – Emanuela Moravce.

Reálná moc tzv. aktivistické sedmičky, stejně jako samotného Moravce, který od ledna 1942 zastával pozici protektorátního ministra školství a lidové osvěty, totiž stále narůstala.<sup>60</sup> Logicky proto rostl i vliv Moravcova oblíbence Vajtauera: „*Zatímco Lažnovský byl poslušným vykonavatelem Moravcových příkazů, představoval Vajtauer vzhledem ke svému politickému rozhledu, zkušenostem a vzdělání neméně významného ideologického činitele vedle Moravce. V mnohých případech byl i jeho duchovním inspirátorem.*“<sup>61</sup>

I proto byl na podzim téhož roku pověřen obnovením a řízením časopisu *Přítomnost* právě Emanuel Vajtauer, přičemž Moravec si v měsíčníku udržoval podstatný vliv a pravidelně do něj přispíval svými úvodníky (viz výše). I přes nezájem čtenářů vedl Vajtauer časopis v podstatě až do konce války. Za svou činnost v kolaborantských médiích byl pak souzen poválečným Národním soudem: „*Před Národním soudem nakonec skončily dvě desítky novinářů, mnozí další byli souzeni mimořádnými lidovými soudy. Národní soud odsoudil tyto novináře většinou k odnětí svobody, a to od osmnácti měsíců až po doživotí.*“<sup>62</sup>

Vajtauer patřil mezi sedm novinářů, kteří byli odsouzeni k trestu smrti. Jednalo se o Vladimíra Krychtálka, Jaroslava Křemena, Aloise Kříže (1911–1947), Rudolfa Nováka (1890–1947), Karla Wernera, Antonína Jaromila Kožíška (1905–1947) a Emanuela Vajtauera. Popraveno bylo ale nakonec pouze pět aktivistických novinářů: „*Protože Vajtauer byl souzen v nepřítomnosti a Křemenovi byla udělena milost, popraveno bylo zbývajících pět žurnalistů, přičemž poprava se vykonávala do dvou hodin od vynesení rozsudku.*“<sup>63</sup> Okolnosti Vajtauerova útěku nejsou ani po více než sedmdesáti letech od jeho uskutečnění objasněny. Na internetu lze proto dohledat několik konspiračních teorií, jejichž pravdivost je bez konkrétních důkazů přinejmenším pochybná. Podle jedné z nich šéfredaktora protektorátní *Přítomnosti* mohla sovětská tajná policie NKVD odvléct na Sibiř, podle jiné verze se stal

---

<sup>60</sup> VEČEŘA, Pavel. *Žurnalisté mezi zradou a kolaborací: moravská novinářská kolaborace před Národním soudem*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 25. ISBN 978-80-210-7506-1.

<sup>61</sup> PASÁK, Tomáš. *Pod ochranou říše*. Praha: Práh, 1998, s. 270–271. ISBN 8085809885.

<sup>62</sup> VEČEŘA, Pavel. *Žurnalisté mezi zradou a kolaborací: moravská novinářská kolaborace před Národním soudem*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 31. ISBN 978-80-210-7506-1.

<sup>63</sup> VEČEŘA, Pavel. *Žurnalisté mezi zradou a kolaborací: moravská novinářská kolaborace před Národním soudem*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 31. ISBN 978-80-210-7506-1.

novinář členem tajných služeb některé ze spojeneckých mocností.<sup>64</sup> V další teorii se naopak tvrdí, že Emanuel Vajtauer uprchl do Jižní Ameriky, podobně jako se to podařilo řadě prominentních nacistů včetně organizátora holocaustu Adolfa Eichmanna (1906–1962).<sup>65</sup> K této verzi se do určité míry přiklání i Bořivoj Čelovský, který se domnívá, že prominentnímu novináři se podařilo úspěšně uprchnout a dál žít v některé ze zemí budoucího západního bloku.<sup>66</sup> S naprostou jistotou dnes ovšem ani jednu ze zmíněných teorií potvrdit nemůžeme, neboť k žádné nebyly dosud objeveny žádné přesvědčivé důkazy.

---

<sup>64</sup> Emanuel Vajtauer. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2017 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Emanuel\\_Vajtauer](https://cs.wikipedia.org/wiki/Emanuel_Vajtauer).

<sup>65</sup> Emanuel Vajtauer. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2017 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Emanuel\\_Vajtauer](https://cs.wikipedia.org/wiki/Emanuel_Vajtauer).

<sup>66</sup> ČELOVSKÝ, Bořivoj. *Strážce nové Evropy: prapodivná kariéra novináře Emanuela Vajtauera*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2002, s. 86. ISBN 80-86101-64-9.



### 3 Metodika

Jelikož jde o práci primárně historickou, byla mým východiskem kniha Miroslava Hrocha s názvem „*Úvod do studia dějepisu*“ zabývající se metodikou historického výzkumu.<sup>67</sup> Metodám práce s historickými novinami a časopisy z dob Protektorátu se pak do určité míry věnuje kniha Tomáše Pasáka „*Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939–1945*“.

Obě publikace vyšly v osmdesátých letech minulého století – do jisté míry jsou tak proto ovlivněny marxistickou historiografií. I přes tento fakt jsou ale i nadále velice hodnotným zdrojem informací k problematice metodiky. Další poznatky k metodice jsem čerpal i z knihy kolektivu autorů s názvem „*Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*“,<sup>68</sup> stejně jako ve sborníku „*Tisk a politické strany*“.<sup>69</sup>

Z důvodu omezeného rozsahu této práce jsem zkoumal pouze takové články, které napsal Emanuel Vajtauer a které vyšly mezi lety 1942 až 1945 v protektorátní verzi časopisu *Přítomnost*. Komplexnější prozkoumání celé problematiky mi pak dále umožnila i práce s Vajtauerovými knihami, které vznikly v době tzv. druhé republiky (1938–1939) a za druhé světové války (1939–1945). Seznam použitých knih a údaje o knihovnách,<sup>70</sup> v jejichž fondech jsem publikace získal, je uveden v tabulce 1.

Tabulka 1

Název	Knihovna	Rok vydání	Vydání
<i>Jak po Mnichovu: můžeme jít s Německem?</i>	SZM	1939	1.
<i>Vzpoura Evropy a základy nového evropského pořádku</i>	KUP	1940	1.
<i>Dva projevy: Čech a Sověty; Poslání Evropy</i>	KUP	1941	1.
<i>Malé národy v nové Evropě</i>	KUP	1941	1.
<i>Češi v nové Evropě</i>	KUP	1943	2.
<i>Český mythus – co nám lhaly dějiny</i>	KUP	1943	2.
<i>Česká politika ve věku strojovém</i>	SZM	1944	1.

<sup>67</sup> HROCH, Miroslav. *Úvod do studia dějepisu*. Praha: Statní pedagogické nakladatelství, 1985.

<sup>68</sup> ČECHUROVÁ, Jana a Jan RANDÁK. *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2014. České dějiny (NLN, Nakladatelství Lidové noviny: Ústav českých dějin Univerzity Karlovy): Ústav českých dějin Univerzity Karlovy). ISBN 978-80-7422-309-9.

<sup>69</sup> BARTOŠ, Josef. Noviny jako historický pramen. In: MAREK, Pavel, ed. *Tisk a politické strany*. Olomouc: Moneta-FM, 2001, s. 7–16. ISBN 978-80-900965-5-4.

<sup>70</sup> Zkratka SZM znamená Knihovnu Slezského zemského muzea v Opavě. Zkratka KUP je použita v případě, že uvedenou knihu jsem si pro své potřeby zapůjčil ve fondech Knihovny Univerzity Palackého v Olomouci.

Vajtauerovy knihy byly určitým rozšířením publicistické činnosti tohoto novináře. Ve svých časopiseckých článcích se totiž povětšinou věnoval spíše aktuálním tématům, tedy situaci na válečných frontách a mezinárodním politickým jednáním, přičemž témata poté často zasazoval do kontextu českých i světových dějin. Myšlenky související s historií českých zemí poté často dále rozvíjel ve svých knihách.

Emanuel Vajtauer patřil mezi nejvýznamnější aktivistické novináře a později byl i členem elitní skupiny protektorátních žurnalistů – takzvané aktivistické sedmičky. Rozšířením vzorku o Vajtauerovy knihy jsem se snažil získat více argumentů, jimiž svůj pohled na dějiny novinář obhajoval, a tím lépe sledovat jeho názorový vývoj. Všechny zmíněné časopisy i knihy byly v době psaní práce volně k dispozici ve fondech několika českých knihoven. Při sepisování tohoto textu jsem pracoval s texty uloženými ve Vědecké knihovně v Olomouci,<sup>71</sup> Knihovně Univerzity Palackého v Olomouci a v Ústřední knihovně Slezského zemského muzea v Opavě.

Při zkoumání výše uvedených článků a knih musí výzkumník zachovávat kritický odstup. Zejména je pak nezbytné rozlišovat mezi historickými fakty tak, jak je prezentuje současná odborná literatura, a mediálním obrazem zatíženým dobovou propagandou, který Vajtauer prezentoval svým čtenářům: „*Zkoumáme-li tisk nacistického Německa nebo český tisk v období nacistické okupace, je třeba brát v úvahu usměrnění tisku ve smyslu nacistické ideologie [...]*“<sup>72</sup> Podobná úskalí práce s novinami (a časopisy) jako s historickým pramenem popisuje mimo jiné i Josef Bartoš: „*[...] historik by nikdy neměl zakládat své bádání jenom na tomto zdroji (novinách, pozn. autora), vždy by získané poznatky měl srovnávat s dalšími typy pramenů a v celém jejich komplexu.*“<sup>73</sup>

Texty, v nichž Vajtauer psal o českých dějinách, mýtech a legendách nebo o čemkoliv s touto problematikou souvisejícím, jsem proto dále podrobil kritickému zhodnocení a komparaci s poznatky obsaženými v současné odborné literatuře. Takto zjištěné poznatky jsem dále interpretoval pomocí kombinace přímé a nepřímé metody: „*Pokud se historik omezí na*

---

<sup>71</sup> Ve fondech Vědecké knihovny v Olomouci jsem získal všechna čísla protektorátní verze časopisu *Přítomnost*, které mezi lety 1942 až 1945 vyšla.

<sup>72</sup> PASÁK, Tomáš. *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939–1945*. Praha: Univerzita Karlova, 1980, s. 32.

<sup>73</sup> BARTOŠ, Josef. Noviny jako historický pramen. In: MAREK, Pavel, ed. *Tisk a politické strany*. Olomouc: Moneta-FM, 2001, s. 13. ISBN 978-80-900965-5-4.

otázku: jak se to stalo?, vystačí s rekonstrukcí historických událostí z pramenů pomocí přímé metody.“<sup>74</sup>

Základním vzorkem výzkumu byly veškeré texty, které psal Emanuel Vajtauer do časopisu *Přítomnost* v období Protektorátu, a také jeho knihy vydané mezi lety 1938–1945. Ve třech ročnících protektorátní *Přítomnosti* jsem zaznamenal celkem třicet článků podepsaných Vajtauerovým jménem, popřípadě jeho zkratkou, která byla složena z jeho iniciál – ev. Že novinář tuto zkratku skutečně používal, dokládá ve své knize Bořivoj Čelovský.<sup>75</sup> Relevantní pro můj výzkum byly takové články, v nichž se jejich autor jakýmkoliv způsobem zmiňuje o českých dějinách, historické úloze Čechů a v návaznosti na to o nových poměrech mezi Čechy a Němci. Také ve zmiňovaných knihách jsem do své analýzy zařazoval jenom tematicky relevantní kapitoly, případně části textů.

Poznatky získané četbou Vajtauerových textů jsem dále interpretoval ve výzkumné části své diplomové práce (viz níže), přičemž důraz byl kladen na jejich komparaci se současnou (tematicky relevantní) odbornou literaturou (její seznam viz níže). Tento postup by mi měl umožnit rozlišit mezi mediálním obrazem skutečnosti vytvořeným dobovou propagandou a historickými fakty tak, jak je prezentuje právě sekundární literatura k tématu: „Při poznávání historického vývoje je počátkem hlubšího bádání zjištění historických faktů v jejich vývojové souvislosti, jejich geneze a hierarchizace, a to na základě systematické aplikace historické kritiky při analýze písemných a jiných druhů pramenů.“<sup>76</sup>

Získaná data by měla nastítnit způsob, jakým se nacisté (prostřednictvím elitního protektorátního novináře) snažili (zne)užívat českých dějin k prosazení své politiky. Je ale třeba si být vědom toho, že informace uvedené v oficiálních protektorátních médiích nebyly ani ve své době vnímány zcela nekriticky a dogmaticky.<sup>77</sup> Zejména v prvních měsících

---

<sup>74</sup> HROCH, Miroslav. *Úvod do studia dějepisu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985, s. 204.

<sup>75</sup> ČELOVSKÝ, Bořivoj. *Strážce nové Evropy: prapodivná kariéra novináře Emanuela Vajtauera*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2002, s. 46. ISBN 80-86101-64-9.

<sup>76</sup> PASÁK, Tomáš. *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939–1945*. Praha: Univerzita Karlova, 1980, s. 82.

<sup>77</sup> Kromě ozbrojených válečných střetů mezi armádami zneprátelených států zasahovala druhá světová válka do životů lidí také prostřednictvím propagandy. Ta cílila nejen na obyvatelstvo uvnitř států, ale mimo to i na lidi v zahraničí (viz Vajtauerova kniha „*Malé národy v nové Evropě*“ určená českým krajanům v Americe). Především v prvních letech Protektorátu Čechy a Morava poslouchala významná část obyvatelstva projevy londýnské exilové vlády prostřednictvím vysílání BBC a vysílání českých komunistů prostřednictvím sovětského rozhlasu (viz např. JEŠUTOVÁ, Eva, ed. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 173–172. ISBN 80-86762-00-9.). Zřejmě nejvýznamněji se pak odpor českého obyvatelstva vůči nacistické propagandě projevil při bojkotu protektorátních novin: „*Týden od 14. do 21. září 1941 vyhlásila česká aktivní rezistence za týden bojkotu protektorátního tisku. Jeho prodej tehdy poklesl až o 80 %. Výsledek jasně demonstroval postoj českého čtenáře vůči tomuto typu tištěných médií.*“ (citováno z: KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČERA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010, s. 98. ISBN 978-80-7367-698-8.)

a letech německé okupace se vládnoucí establishment potýkal s poměrně četnými známkami nesouhlasu Čechů s poměry v Protektorátu a s nacistickou propagandou.<sup>78</sup>

Jako nezbytnou součást historikovy práce uvádí Hroch také kritické zhodnocení pramenů, s nimiž pracujeme.<sup>79</sup> Tato kritika by měla předcházet samotnému výzkumu a díky ní bychom měli rozpoznat, jestli jsou naše prameny dostatečně věrohodné a jestli historická fakta, která se z nich snažíme vyčíst, nejsou nějakým způsobem zkreslená či pokřivena. Prameny, s nimiž jsem pracoval (časopis *Přítomnost* a Vajtauerovy knihy z doby Protektorátu a tzv. druhé republiky), byly pro potřeby tohoto výzkumu dostačující. V diplomové práci totiž zkoumám mediální obraz českých dějin, který byl čtenářům Vajtauerem prezentován: „*V zásadě je možné konstatovat, že i pro okupační období jsou legální noviny důležitým historickým pramenem. Jsou jednak výrazným svědectvím potlačovatelské funkce okupanta [...], jakož i kolaborace vůbec v tomto období.*“<sup>80</sup> Navíc je třeba pamatovat na to, že tato práce prezentuje články dokazující pokřivení české historie vlivem nacistické propagandy, jejímž nástrojem se aktivně kolaborující novinář Emanuel Vajtauer vědomě stal. Josef Bartoš také hovoří o tom, že historický periodický tisk (noviny i časopisy) je i přes některé své nesporné nevýhody (určitá selektivnost či zkratkovitost v popisování reality, která se projevuje zejména u denního tisku) zdrojem mnohých zajímavých informací o životě v dané době.<sup>81</sup>

Podle Tomáše Pasáka by zkoumání legálních novin a časopisů z doby Protektorátu mělo předcházet důkladné prostudování cenzurních poměrů v daném období.<sup>82</sup> Detailní popis této problematiky je pro potřeby takto úzce zaměřené diplomové práce ovšem nadbytečný, neboť se jí obsírně věnuje celá řada publikací, mimo jiné i zmíněná Pasákova kniha<sup>83</sup> či nověji „*Dějiny českých médií 20. století*“<sup>84</sup> z roku 2010 a „*Základní problémy studia moderních*

---

<sup>78</sup> „*V kinech byly bojkotovány německé žurnály, popř. jejich promítání bylo rušeno hlasitými poznámkami a podupáváním na znamení nesouhlasu. Byl ignorován i Němci ovládaný domácí rozhlas a dramatickým způsobem poklesl také zájem o zglajchšaltovaný protektorátní tisk. Jeho místo v krátké době zaujaly ilegální časopisy a letáky. Německá i kolaborantská propaganda a ti, co se podíleli na jejím šíření, to vše bylo zesměšňováno množstvím britkých anekdot.*“ (citováno z: MARŠÁLEK, Pavel. *Pod ochranou hákové kříže: nacistický okupační režim v českých zemích 1939–1945*. Praha: Auditorium, 2012, s. 189–190. 20. století. ISBN 978-80-87284-20-9.)

<sup>79</sup> HROCH, Miroslav. *Úvod do studia dějepisu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985, s. 204.

<sup>80</sup> PASÁK, Tomáš. *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939–1945*. Praha: Univerzita Karlova, 1980, s. 46.

<sup>81</sup> BARTOŠ, Josef. Noviny jako historický pramen. In: MAREK, Pavel, ed. *Tisk a politické strany*. Olomouc: Moneta-FM, 2001, s. 10–11. ISBN 978-80-900965-5-4.

<sup>82</sup> PASÁK, Tomáš. *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939–1945*. Praha: Univerzita Karlova, 1980, s. 38.

<sup>83</sup> PASÁK, Tomáš. *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939–1945*. Praha: Univerzita Karlova, 1980, s. 38–45.

<sup>84</sup> KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČERA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010, s. 89–94. ISBN 978-80-7367-698-8.

*a soudobých dějin*<sup>85</sup> z roku 2014. Studium cenzurních poměrů zkoumaného období jsem se nicméně zabýval průběžně po celou dobu psaní této práce, a to především prostřednictvím četby tematicky relevantní odborné literatury.

Při historickém zkoumání „mediálních produktů“ je podle Pavla Horáka rovněž potřebné, abychom si kladli následující tři kategorie otázek:<sup>86</sup>

**1) Otázky zaměřující se na institucionální strukturu a společenský kontext mediální produkce**

- takto bychom měli mimo jiné zkoumat, jaká je vlastnická struktura novin<sup>87</sup>, jimiž se zabýváme, či jejich propojení s určitou politickou stranou nebo náboženskou skupinou

**2) Otázky zabývající se vizuálním kontextem novin a jejich formátem**

- zkoumáme celkový design tiskoviny, grafiku, písmo a podobně

**3) Otázky směřující na obsah a text novin**

- v této souvislosti bychom se podle Horáka měli zaměřit na „významy slov, zvuků a obrazů, které se v médiích objevují“, a které jsou „společensky podmíněny“

Závěrem je potřeba zmínit, že kvalitní zkoumání historických pramenů je zároveň možné až poté, co si uvědomíme, že naše poznání nebude nikdy zcela kompletní a ani objektivní. Jak poukazuje Tomáš Vilímek, možnostem objektivního zkoumání historie se věnoval mimo jiné i rakouský filozof Karl Raimund Popper (1902–1994): „*Historik se podle jeho (Popperova, pozn. autora) soudu musí smířit se skutečností, že prameny často obsahují pouze ta fakta, která se jevila dostatečně zajímavá či vhodná k zaznamenání. Historik by se tak měl vzdát naivní víry, že určitý soubor historických pramenů lze někdy interpretovat pouze jedním možným způsobem.*“<sup>88</sup>

---

<sup>85</sup> HORÁK, Pavel. Tisk jako historický pramen. ČECHUROVÁ, Jana a Jan RANDÁK. *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 346–351. České dějiny (NLN, Nakladatelství Lidové noviny: Ústav českých dějin Univerzity Karlovy). ISBN 978-80-7308-556-8.

<sup>86</sup> HORÁK, Pavel. Tisk jako historický pramen. ČECHUROVÁ, Jana a Jan RANDÁK. *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 351–353. České dějiny (NLN, Nakladatelství Lidové noviny: Ústav českých dějin Univerzity Karlovy). ISBN 978-80-7308-556-8.

<sup>87</sup> Autorovo členění je primárně vytvořeno k aplikaci na „tisk“. V textu se ale už dále nepracuje s rozdíly mezi jednotlivými typy tištěných médií, jako jsou například časopisy, noviny či příležitostně vydávané tiskoviny. Autor navíc ve třetí otázce pracuje i se „zvuky“, což je aspekt, na základě kterého vymezujeme audiovizuální média.

<sup>88</sup> VILÍMEK, Tomáš. Specifika soudobých dějin. ČECHUROVÁ, Jana a Jan RANDÁK. *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 175. České dějiny (NLN, Nakladatelství Lidové noviny: Ústav českých dějin Univerzity Karlovy). ISBN 978-80-7308-556-8.

## 4 Vývoj českého dějepisectví a myšlení o historii

Emanuel Vajtauer nepsal své texty zcela mimo jakýkoliv kontext českého myšlení o historii. Ve zkoumaných člancích a knihách se tento novinář opakovaně odkazoval na historiky, filozofy a jiné myslitele, kteří se českými dějinami zabývali již před ním. Pro důkladnější pochopení Vajtauerovy interpretace historie je proto zásadní, abychom dokázali zasadit jeho články a knihy do kontextu děl, jejichž vydání Vajtauerově činnosti předcházelo.<sup>89</sup> V této kapitole proto čtenáři nabízím stručný exkurz do vývoje českého dějepisectví a myšlení o historii v českém prostředí.

### 4.1 Od středověku po Palackého

Tradice popisování historických událostí v českém prostředí začala již v raném středověku. O dějinách tehdy psali ve svých kronikách členové křesťanských mnišských řádů. Informace z těchto knih ovšem nelze z pohledu moderní vědy brát nekriticky jako zcela věrohodné.<sup>90</sup> Mnohdy se totiž v těchto knihách mísila fakta s legendami a mýty. Za reálný počátek moderního českého dějepisectví se dnes obvykle pokládá dílo filozofa, politika a historiografa Františka Palackého (1798–1876), který sepsal rozsáhlé dílo s názvem „*Dějiny národa českého v Čechách i v Moravě*“.<sup>91</sup> Přestože ani Palackého pohled na dějiny nelze brát zcela nekriticky, jedná se i nadále o jedno z prvních ucelených děl o české historii, které založilo tradici českého dějepisectví.<sup>92</sup> Na tomto místě je také zapotřebí připomenout, že zrod české vědy v devatenáctém století byl výrazně ovlivněn národně-osvobozenecským bojem Čechů. Ten se zřejmě nejvýrazněji projevil ve sporu o autenticitu známých Rukopisů (viz níže). Jistou nedůslednost či přímo neobornost vytýkal Palackému i protektorátní aktivista Emanuel Vajtauer, který se vůči dílu této vůdčí postavy českého národního obrození ve svých člancích a knihách opakovaně vymezoval (viz níže).

---

<sup>89</sup> O tom, jak významné je v práci historiků (kritické i pozitivní) odkazování se na díla ostatních autorů, pojednává například: HAVELKA, Miloš, ed. *Spor o smysl českých dějin 1895–1938*. Praha: Torst, 1995, s. 7–43. ISBN 80-85639-41-6.

<sup>90</sup> K této problematice viz například: DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana a Jan ZELENKA, ed. *Přemyslovský dvůr: život knížat, králů a rytířů ve středověku*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 31–33. ISBN 978-80-7286-230-6.

<sup>91</sup> KOŘALKA, Jiří. *František Palacký (1798–1876): životopis*. Praha: Argo, 1998, s. 11. ISBN 80-7203-125-2.

<sup>92</sup> „(Palacký, pozn. autora) *Během života shromáždil ohromné množství opisů archivních pramenů z celé Evropy, které se vztahovaly k českým dějinám, a stal se tvůrcem jejich první velké moderní syntézy, již dovedl do roku 1526. [...] Ačkoli věda již dávno odhalila mnohé z Palackého dílčích omylů, jeho dílo zůstává dodnes živé a inspirativní.*“ (citováno z: VONDRA, Roman. *Osobnosti české historie*. Praha: Aleš Skřivan ml., 2009, s. 478. ISBN 978-80-86493-24-4.)

## 4.2 Pekařův spor o smysl českých dějin a moderní české dějepisectví

Významným mezníkem v pohlížení na české dějiny byl takzvaný spor o smysl českých dějin, do kterého se kromě Tomáše Garrigua Masaryka či Josefa Pekaře (1870–1937) zapojil mimo jiné i budoucí šéfredaktor *Přítomnosti* Ferdinand Peroutka.<sup>93</sup> Právě toto Peroutkovo první významnější vstoupení do veřejného prostoru byl prvotní impuls pro Masaryka, aby mladému nadějnému novináři svěřil vedení budoucího „*nezávislého týdeníku*“ *Přítomnost* (viz výše). V období tzv. první republiky se téma národních dějin (zejména odkazy na období husitských válek) objevovalo ve veřejném diskurzu poměrně často (viz již zmíněný spor o smysl dějin, který i nadále pokračoval). Význam této problematiky celkově ovšem postupně spíše upadal, protože Češi už nemuseli bojovat o zachování svého jazyka, respektive národa jako takového.

Po pádu masarykovské republiky se téma vlastenectví a odkazu českých dějin ukázalo opět jako aktuální. Dokládá to mimo jiné i následující pasáž z úvodní kapitoly Vajtauerovy knihy „*Jak po Mnichovu: můžeme jít s Německem?*“ vydané v únoru roku 1939: „[...] bude nutno sestoupit až k pramenům našeho národního svěbytí. Vrátit se k národním klasikům, k národním dějinám, k národnímu umění všech dob.“<sup>94</sup> Lidé se tehdy skutečně navraceli k odkazu mnohých českých umělců – zmiňme například symbolickou manifestaci nesouhlasu Čechů s okupací při převozu ostatků básníka Karla Hynka Máchy (1810–1836) na vyšehradský Slavín v květnu roku 1939.<sup>95</sup> Zájem o české dějiny a kulturu se projevoval především v počátcích Protektorátu, postupem času pak ovšem převážil nacistickou propagandou zatížený pohled na české dějiny, v jehož intencích byli Češi prezentováni jako odvěcí partneři či dokonce přímo vazalové německé Říše. Významnou měrou se na vytváření tohoto obrazu podílel historik práva Josef Kliment (1901–1978), sudetoněmecký historik Wilhelm Wostry (1877–1951) či také vůdce sudetských Němců K. H. Frank.<sup>96</sup>

---

<sup>93</sup> V polemice mezi významnými osobnostmi akademické i neakademické sféry šlo především o dvě roviny. V té první se řešila autenticita tzv. Rukopisů královédvorského a zelenohorského. Ve druhé rovině pak šlo především o působení české politické reprezentace v rámci Rakouska-Uherska a státoprávní nároky Čechů v prostředí střední Evropy. Původně intelektuální debata měla později významný vliv na formulování idejí, na nichž byla založena a udržována tzv. první Československá republika: „Zde nelze hovořit jen o odborné historiografii v běžném slova smyslu, ani o tradiční filosofii dějin; nejedná se výlučně o diagnózu přítomnosti, ani o kulturní kritiku či kritickou teorii dějin společnosti. Tento pohled na dějiny nakonec nelze prezentovat ani jako pouhou teorii dějin a jejich poznávání, ani jako teorii politiky. Snad nejbliže zde stojíme tomu, co německý historik Ernest Nolte počátkem 90. let našeho století označil jako „*myšlení o dějinách*“.“ (citováno z: HAVELKA, Miloš, ed. *Spor o smysl českých dějin 1895–1938*. Praha: Torst, 1995, s. 9. ISBN 80-85639-41-6.)

<sup>94</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Jak po Mnichovu: můžeme jít s Německem?*. 1. Praha: Melantrich, 1939, s. 28.

<sup>95</sup> Tato manifestace měla ovšem bezesporu jiné cíle, než ve svých textech prezentoval aktivistický novinář Vajtauer.

<sup>96</sup> Vztah českého státu k Říši ve středověku a jeho zneužití v Protektorátu Čechy a Morava. TAUCHEN, Jaromír. *Státoprávní vztahy českého státu a římskoněmecké říše ve středověku a jejich důsledky pro další vývoj*:

Po konci války nastalo krátké tříleté intermezzo, které do jisté míry znamenalo obnovení historického myšlení navazujícího na prvorepublikovou tradici. Pozvolné obnovování racionálního zkoumání dějin ovšem přerušil nástup komunistů k moci v únoru roku 1948. Čeští dějepisci pak vycházeli především z historicko-materialistického přístupu k dějinám, které byly nadále až do roku 1989 prezentovány jako nepřetržitý třídní boj. S koncem komunismu v Československu nastala zcela nová etapa svobodného zkoumání dějin, která trvá až dodnes. Charakterizuje ji mimo jiné i široký zájem historiků o dříve tabuizovaná témata moderních dějin (zejména z období nacismu a komunismu v českých zemích).<sup>97</sup>

---

(sborník z kolokvia pořádaného katedrou dějin státu a práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity a The European Society for History of Law). Ostrava: Key Publishing, 2012, s. 106–120. ISBN 978-80-87475-25-6.

<sup>97</sup> Dokladem toho je mimo jiné i založení Ústavu soudobých dějin Akademie věd České (původně tedy Československé) republiky na počátku roku 1990. Prvním vedoucím této instituce se stal historik Vilém Prečan (\*1933).



## 5 Praktická část – výzkum Vajtauerových textů

### 5.1 Emanuel Vajtauer a české středověké dějiny

Počátky spojenectví Čechů a Němců spatřoval Emanuel Vajtauer už v devátém století v době Velkomoravské říše. V jedné ze svých knih přitom novinář vyzdvihuje vztah knížete Svatopluka k říšské moci sídlící v Řeznu.<sup>98</sup> Toto město proto prezentuje jako nositele starořímské tradice: „*Sem (do Řezna, pozn. autora) směřuje politická váha říše Svatoplukovy, sem přijde r. 854 čtrnáct vévodů českých přijmout křest a tím i ochranu císařovu [...]*“.<sup>99</sup>

Současní dějepisci ve svých knihách naproti tomu ovšem uvádějí, že vztah Svatopluka k Říši<sup>100</sup> tak jednostranně pozitivní, jak jej popisoval Vajtauer, nebyl. Velkomoravský kníže se během svého života stihl několikrát stát říšským spojencem i nepřítelem, a to podle toho, jaký přínos to aktuálně mělo pro územní rozvoj jeho vlastního státu. Významným faktorem, který také pomáhal formovat vztahy mezi oběma státy, byla misie Cyrila (827?–869) a Metoděje (813?–885) vyslaná na území Velké Moravy z Byzantské říše: „*Záměr vyjít žádosti moravského knížete vstříc podporoval zřejmě nejvíce patriarcha Fotios, který v obnovení byzantské misijní činnosti v sousedních zemích viděl prostředek jak rozšiřovat expanzi konstantinopolského patriarchátu a zároveň i zvyšovat bezpečnost byzantské říše.*“<sup>101</sup>

Misie dvou soluňských bratří tedy byla pravděpodobně vedena s cílem omezit vliv Říše v českých zemích. Šéfredaktor protektorátní *Přítomnosti* v ní proto nespatořoval takový přínos, jaký se jí obvykle přikládá (a přikládal). Cyrilometodějský kult byl navíc podle něj během devatenáctého století zneužit ke zformování ideje panslavismu, kterou Vajtauer ve svých textech opakovaně odmítal: „*Mythus cyrilometodějský blouzní o možnosti samostatné*

---

<sup>98</sup> Vajtauer v tomto textu stejně jako v jiných podobných případech důsledně uvádí německý název místa, tedy *Regensburg*. Německý název novinář používal také v případě mnoha jiných geografických názvů jako například *Dunaj* či *Mnichov*, a to i přesto, že se v českém jazyce vžily spíše jejich české ekvivalenty.

<sup>99</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Český mythus: co nám lhalý dějiny*. 2. Praha: Orbis, 1943, s. 13.

<sup>100</sup> Pozn. autora: Jsem si vědom toho, že psaní velkého písmena ve slově *Říše* může být v některých případech vnímáno z gramatického hlediska poměrně problematicky. Výklady se totiž u různých autorů liší a také současná odborná literatura není v tomto směru zcela jednotná. Pro zpřehlednění tohoto textu jsem se proto rozhodl používat pouze variantu s velkým písmenem na začátku. Podobně problematické také bylo rozhodování mezi variantami názvu *Protektorát Čechy a Morava* a *protektorát Čechy a Morava*. Také v tomto případě jsem se rozhodl přidržet varianty s velkým písmenem *P* (stejně jako tento název používá většina mnou použitých odborných knih). Podrobněji o problematice používání malých a velkých písmen v názvech historických státních útvarů pojednává například Internetová jazyková příručka Ústavu pro jazyk český Akademie věd České republiky (viz Internetová jazyková příručka Ústavu pro jazyk český Akademie věd České republiky: Velká písmena – organizace (státy, správní oblasti, zastupitelské sbory, ministerstva, školy, divadla apod.). <http://prirucka.ujc.cas.cz/> [online]. Praha: Akademie věd České republiky, c2008-2018 [cit. 2018-04-27]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=188>.)

<sup>101</sup> VAVŘÍNEK, Vladimír. *Cytil a Metoděj: mezi Konstantinopolí a Římem*. V Praze: Vyšehrad, 2013, s. 48. ISBN 978-80-7429-344-3.

všeslovanské kultury a civilisace, kdyby se bylo dílo obou věrozvěstů zachovalo. Mythus říše Velkomoravské kreslí před očima fatamorganu spojených národů slovanských, které mohly učinit zbytečnou Svatou říši římskou národa německého.“<sup>102</sup>

Četbou Vajtaueroých textů z období pomnichovského Česko-Slovenska a Protektorátu zjistíme, že vztah tohoto bývalého komunisty ke křesťanství byl mnohem pozitivnější, než by se na základě těchto skutečností dalo předpokládat. Příznivci nacionálního socialismu podle některých pozdějších interpretací měli myšlenkově vycházet především z filozofie Friedricha Nietzscheho (1844–1900), která kritizovala křesťanskou morálku vycházející ze židovských kořenů.<sup>103</sup> U šéfredaktora protektorátní *Přítomnosti* tomu tak ovšem nebylo. Novinář pronikání křesťanství do zaalpských zemí vnímal jako počátek civilizačního vzestupu střední a severní Evropy. Křesťanští misionáři podle něj do českého knižectví nejenže přinášeli zcela novou morálku a filozofii, ale i kulturu a technické vymoženosti tehdy už rozpadlé Říše římské: „Církev vypracovala celý systém spasitelných dávek milosti, jejichž získání závisí na vůli člověka. Člověk tedy může svůj osud zlepšovat. To je ono revoluční, co proti starým náboženstvím přináší křesťanství, opírající se o filosofické výboje ducha řeckého a římského.“<sup>104</sup>

Rozvoj českých zemí za středověku spojoval aktivistický novinář především s působením mnišských řádů, které na toto území pronikaly z Podunají a z Porýní. Tuto dobu mimo jiné také srovnával s osídlováním amerického západu v devatenáctém století. Nově vzniklé kláštery podle Vajtauera podnítily nejen rozvoj řemesel či zemědělství, ale i umění a učenosti v českém království. Také z tohoto důvodu šéfredaktor protektorátní *Přítomnosti* vyzdvihoval přínos německé Říše pro český národ: „Kdybychom byli zůstali u cyrilometodějství a dostali se s ním do okruhu bezkrevné a upadající civilizace byzantské, byli bychom kolonizováni teprve nyní, jako teprve nyní čeká na kolonisaci Balkán a slovanský Východ.“<sup>105</sup>

---

<sup>102</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Český mythus: co nám lhaly dějiny*. 2. Praha: Orbis, 1943, s. 65.

<sup>103</sup> „Dílo Nietzscheho je ovšem natolik složité a rozporuplné, že mu ideologové nacistického Německa nemohli porozumět. Pokud se hlásili k některým výrokům z jeho spisů, byl to spíše pokus o jejich zneužití, o výklad jednotlivých pojmů vytržených z kontextu a zkreslujících smysl jeho původní ostré kritiky dosavadních filosofických výkladů světa. Dnešní analýzy myšlenek Nietzscheho jednoznačně odmítají spojování jeho díla s nacistickou ideologií (Miller 2002:335 a Kouba 2006 aj.) Ostatně je příznačné, že za jednu ze základních inspirací pro nacismus považovali dílo F. Nietzscheho představitelé marxismu, kteří mu samozřejmě nemohli odpustit, že byl zásadním odpůrcem Marxe a Engelse (Barck et al. 1985: o–z, 313).“ (citováno z: PAVELČÍKOVÁ, Nina. Ideologie totalitárních režimů – historické souvislosti teoretických východisek a jejich vliv v praxi nacistického a komunistického režimu. *Antropowebsin* [online]. 2010, 3(2), 111 [cit. 2018-04-12]. ISSN 1801-8807. Dostupné z: [http://www.antropowebsin.cz/media/webzin/webzin\\_2\\_2010/Pavelcikova\\_N-2-2010.pdf](http://www.antropowebsin.cz/media/webzin/webzin_2_2010/Pavelcikova_N-2-2010.pdf).)

<sup>104</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Český mythus: co nám lhaly dějiny*. 2. Praha: Orbis, 1943, s. 13.

<sup>105</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Český mythus: co nám lhaly dějiny*. 2. Praha: Orbis, 1943, s. 76.

Není bez zajímavosti uvést, že Emanuel Vajtauer dokázal propagandisticky uchopit také ideály křesťanství v jejich podobě tak, jak do prostředí střední Evropy pronikaly v období raného středověku. Šíření křesťanství v tomto období tak podle žurnalisty dalo základ pozdějším snahám nacistů o vytvoření rasově homogenní Evropy: „[...] severnímu křesťanství šlo o člověka rasově hygieničtějšího, nebojácnějšího, zdravějšího, strážlivějšího, pracovitějšího a lidštějšího, který si dovede cenit života svého i života svých bližních.“<sup>106</sup>

Emanuel Vajtauer ve svém díle z období tzv. druhé republiky a Protektorátu na dějiny nahlíží poměrně kritickou optikou. Ve svých článkách a knihách novinář a vystudovaný doktor filozofie opakovaně dokazuje, že má poměrně značný přehled o většině významných dějinných období (antikou počínaje a devatenáctým stoletím konče). Zkoumané texty zcela odpovídají společensko-politickému kontextu doby, v níž byly napsány. České dějiny jsou tak autorem opakovaně popisovány jako série neúspěchů, chybných politických rozhodnutí a závislosti Čechů na německé moci: „Kdežto dějiny Evropy jsou nám dobrou inspirací a naznačují cestu vzhůru ke svatému Grálu velkého poslání, dějiny vlastního národa ve formě běžně předkládané jsou jako začarovaný les, z něhož se šklebí, bouří a běsní obludy záští a pohrdání, vzteku a zuřivého zrazování.“<sup>107</sup>

Ve stejném díle Vajtauer opakovaně odmítá jakoukoliv izolaci Čechů před vojenským a politickým vlivem západních mocností v čele s německou Říší<sup>108</sup> vybudovanou na odkazu antického Říma. Dále také odmítá, jak sám říká, „český mýtus“ o nepropustnosti pohraničních hor, na jejichž strategickém významu postavili obranu svého státu nejen středověcí přemyslovští králové, ale i Tomáš Garrigue Masaryk s Edvardem Benešem ve dvacátých a třicátých letech dvacátého století. Českou zkušenost Vajtauer srovnává se situací v severní Itálii, která je chráněna Alpami. Ani toto vysoké pohoří totiž nezabránilo opakovanému postupu cizích vojsk na Apeninský poloostrov, a to ani v dobách středověkých, ani v dobách následujících.<sup>109</sup> Český novinář zároveň poukazuje na to, že v měnicích se poměrech raně středověké Evropy se dokázal zachovat nejen horami chráněný národ Čechů, ale i Maďaři a Germáni, jejichž říše se z velké části rozkládají na strategicky méně výhodných rovinách. To hlavní, čím se Češi podle Vajtauera odlišovali například od Polabských Slovanů, jejichž státy postupně ustoupily expanzi německé moci, bylo, že se včas dokázali podřídit politice

---

<sup>106</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Český mythus: co nám lhaly dějiny*. 2. Praha: Orbis, 1943, s. 92

<sup>107</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Český mythus: co nám lhaly dějiny*. 2. Praha: Orbis, 1943, s. 5.

<sup>108</sup> Název tohoto státního útvaru se během jeho několikasetleté existence opakovaně změnil (viz RAPP, Francis. *Svatá říše římská národa německého: od Oty Velikého po Karla V.* Praha: Paseka, 2007, s. 7–11. Historická paměť. ISBN 978-80-7185-726-6.

<sup>109</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Český mythus: co nám lhaly dějiny*. 2. Praha: Orbis, 1943, s. 11.

a náboženství, které společně přicházely od západu: „Zachránilo nás to, že jsme včas pochopili geniální myšlenku císařů německých a papežů římských rozšířit na celou Evropu „mír římský – pax romana“ a zařadili se do podivuhodné organizace Říše jako její platní a spolehliví vojáci.“<sup>110</sup>

V rámci Vajtauerovy interpretace středověkých dějin jsou Češi často vnímáni jednostranně pouze jako součást širokého státního útvaru – Svaté říše římské – mnohdy zcela podřízeni německému vlivu. Nutno říci, že už poslední Přemyslovci učinili díky dynastickým sňatkům ze svého královského dvora značně kosmopolitní místo, kde se vedle staročeštiny běžně používala latina nebo právě němčina: „Můžeme konstatovat, že prameny vztahující se ke dvorskému prostředí Přemyslovců se psaly ponejprve v latině, od 13. století také v němčině, konečně s počátkem 14. věku i ve staročeštině.“<sup>111</sup>

Vajtauer ve svých textech často opomíjí fakt, že přemyslovský stát byl v době vrcholného středověku bohatým, svěbytným a suverénním útvarem, který významnou měrou ovlivňoval dění v celé řadě evropských zemí. Poslední Přemyslovci ovládli díky výbojům i výhodné sňatkové politice rozsáhlá území daleko za hranicemi vlastního českého státu a z pozice kurfiřtů se aktivně podíleli na určování říšské politiky. Spíše výjimkou jsou proto v tomto například následující pasáže z Vajtauerovy knihy „Český mythus: co nám lhaly dějiny“, v nichž aktivistický novinář přiznává českému královskému rodu podíl na rozvoji českých zemí za vrcholného středověku. I v tomto textu jsou ovšem Přemyslovci pouze ve vleku událostí, jejichž běh určuje německý císař. Konkrétně jde o období krize českého knížectví z přelomu prvního a druhého tisíciletí, kdy se moci v něm na přechodnou dobu ujal polský kníže Boleslav Chrabrý (967–1025): „Jen císaři německému vděčí Češi za to, že nebyli popoštěni už od roku 1002 a že jejich domácí rod Přemyslovců mohl ještě dvě stě let vésti zemi k velikému rozmachu.“<sup>112</sup> Současná odborná literatura potvrzuje, že výprava říšského vojska proti Boleslavu Chrabrému pomohla vrátit moc v českém knížectví do rukou Přemyslovců. Vajtauer však v textu uvedl faktickou nepřesnost. Český rod se u vlády udržel až do roku 1306, kdy byl v Olomouci zavražděn Václav III. (1289–1306) a Přemyslovci vymřeli po meči. Přemyslovci tak vládli přibližně ještě dalších tři sta let – a ne pouze dvě stě let, jak v textu nepřesně uvádí protektorátní žurnalista.

---

<sup>110</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Český mythus: co nám lhaly dějiny*. 2. Praha: Orbis, 1943, s. 10.

<sup>111</sup> DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana a Jan ZELENKA, ed. *Přemyslovský dvůr: život knížat, králů a rytířů ve středověku*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 35. ISBN 978-80-7286-230-6.

<sup>112</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Český mythus: co nám lhaly dějiny*. 2. Praha: Orbis, 1943, s. 43.

V jiné části knihy „*Český mythus: co nám lhaly dějiny*“ už Vajtauer naopak posledním Přemyslovcům přičítá relativně velký vliv na politiku Říše (toto období podle něj začíná vznikem takzvané Zlaté buly sicilské v roce 1212, na jejímž základě získali Přemyslovci dědičný královský titul). Zdůrazňuje přitom ale, že ve stejné době na opačné straně klesala moc říšských panovníků. Dělo se tak nejen kvůli jejich sporům s papežskou stolicí, ale zároveň i kvůli válkám o nástupnictví na říšském trůně. Aktivistický žurnalista tedy odmítá, že by tehdy za vzestupem českých králů byl nějaký jejich odboj vůči Říši: „*Moc českých knížat a králů neroste z odporu proti císařům, nýbrž jako odměna za věrné služby vládcům Říše.*“<sup>113</sup>

Poslední Přemyslovci své postavení skutečně nezískali proto, že by se bouřili proti říšské moci. Naopak Přemysl Otakar II. (1233–1278) dokonce usiloval o to, aby se mohl stát říšským císařem.<sup>114</sup> Moc českých králů v té době rostla především díky jejich obratné politice, kdy neustále přebíhali na stranu Štaufů či Welfů, a to podle toho, který z těchto šlechtických rodů měl aktuálně větší šanci na to, aby vládl v Říši.<sup>115</sup> Emanuel Vajtauer tento fakt ve svých textech reflektuje, je ale třeba pochybovat nad tím, jak moc tyto boje o nástupnictví, do nichž se čeští panovníci aktivně zapojovali, přispěly k rozvoji a stabilitě Říše. Podobně ostatně uvažoval i aktivistický novinář: „*Nakonec to dospělo tak daleko, že si feudálové osvojí právo rozhodovat volbou, koho zvolí za císaře, a že kupováním voličů rozdají císařové všechny své statky v Německu a chudnou.*“<sup>116</sup>

Lze tedy konstatovat, že čeští králové myšlenku Svaté říše nezpochybnovali, svým jednáním ale (podobně jako ostatní kurfiřti)<sup>117</sup> ne vždy pomáhali k upevnování moci tohoto státního útvaru. Není bez zajímavosti, že ve stejné době navíc také nastává výrazný ekonomický rozvoj českého království, a to díky objevení bohatých nalezišť stříbra. To byl také další z důvodů, proč moc českých králů postupně rostla, a to i na úkor říšských

---

<sup>113</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Český mythus: co nám lhaly dějiny*. 2. Praha: Orbis, 1943, s. 55.

<sup>114</sup> RAPP, Francis. *Svatá říše římská národa německého: od Oty Velikého po Karla V.* Praha: Paseka, 2007, s. 188. Historická paměť. ISBN 978-80-7185-726-6.

<sup>115</sup> Jednu z největších ran utrpěla moc říšských císařů v roce 1250 s úmrtím Fridricha II. Štaufského (1197–1250): „*Zpráva o jeho úmrtí byla předzvěstí katastrofy; moc říše se téměř okamžitě zhroutila a po dvacet let v ní zavládla anarchie, které loutkoví císaři nemohli učinit přítrž. Říše utrpěla těžký úder a mnozí historikové se domnívají, že šlo o ránu smrtelnou. Tento názor je ale oprávněný pouze tehdy, pokládáme-li za životaschopné jen centralizované státy. Na konci středověku se takovou formou politické organizace vyznačovala jen ta království, která se měla napříště domoci velmocenského postavení, tedy především Francie. Podobný vývoj byl ale v Říši nemyšlitelný.*“ (citováno z: RAPP, Francis. *Svatá říše římská národa německého: od Oty Velikého po Karla V.* Praha: Paseka, 2007, s. 10. Historická paměť. ISBN 978-80-7185-726-6.)

<sup>116</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Český mythus: co nám lhaly dějiny*. 2. Praha: Orbis, 1943, s. 55.

<sup>117</sup> Kurfiřti byli přední říšští panovníci, kteří měli právo volit vládce celé Svaté říše. O tom, jakou významnou roli volitelé v tomto období měli, pojednává například Francis Rapp. (viz Rozhodující úloha kurfiřtů (1292–1308). RAPP, Francis. *Svatá říše římská národa německého: od Oty Velikého po Karla V.* Praha: Paseka, 2007, s. 193–198. Historická paměť. ISBN 978-80-7185-726-6.)

panovníků. Silný český stát byl v době středověku podle šéfredaktora protektorátní *Přítomnosti* navíc zárukou ochrany Říše a západní Evropy před nebezpečím, jež představovaly opakující se expanze kočovných národů z východu: „*Češi se dovedli státi v Říši velmi platnou složkou, zejména jako nejsilnější val proti hordám z východu. Přinesli znamenitou pomoc už vojskům císaře Otty I. proti loupeživým Maďarům.*“<sup>118</sup>

Skutečnost, že české království bylo v době vrcholného středověku významným a především svébytným evropským státem, na druhou stranu Vajtauer explicitně zmiňuje ve své knize „*Česká politika ve věku strojovém*“ z roku 1944: „*To, co dnes znamená Berlín pro střed Evropy, znamenala pro něj ve středověku Praha za posledních Přemyslovců a Lucemburků.*“<sup>119</sup> I v této souvislosti ovšem novinář Čechy srovnává s Prusy. Ty podle něj v pozdější době „*Osud vyvolil*“ k tomu, aby na rozdíl od Čechů vládli střední Evropě, protože Češi by Evropu zřejmě vydali pod nadvládu Ruska: „*V Němcích máme věrné zrcadlo toho, co bychom byli prodělávali sami, kdybychom se byli udrželi neporušeně v dědictví Karla IV. a byli jako Němci národem o osmdesáti milionech obyvatelů!*“<sup>120</sup>

Sepětí českého království s osudem Svaté říše římské zdůraznil protektorátní aktivistický žurnalista také ve své knize „*Malé národy v nové Evropě*“, v níž oponoval dramatikům Jaroslavu Hilbertovi (1871–1936) a Otokaru Fischerovi (1883–1938). Ti ve svých divadelních hrách popisovali významnou úlohu, kterou měl na dění v českých zemích jihočeský rod Vítkovců, jmenovitě pak především jeho významný zástupce Závaš z Falkenštejna (1250?–1290). Právě postava Závaše a celého rodu pětileté růže se proto stala v devatenáctém století a na počátku dvacátého století jedním z mnoha symbolů odporu Čechů vůči cizím germánským panovníkům. Vajtauer s tímto národně-obrozenským pohledem na české středověké dějiny nesouhlasil. České království totiž podle něj naopak získalo v osobě lucemburského císaře Karla IV. významného ochránce českých zájmů: „*Jestliže jsme už za posledních Přemyslovců byli evropskou Kalifornií,*<sup>121</sup> *do které se hrnuli zlato- a stříbrokopové z celé Evropy, za Karla IV. jsme byli nejen z nejbohatších států evropských, ale stali se i jedním z hlavních středisek kulturních.*“<sup>122</sup>

Vajtauerův pohled na středověké dějiny českých zemí jako na období výrazného německého vlivu lze rovněž ilustrovat citátem z jeho textu „*Jediná tradice národní*“ z roku

---

<sup>118</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Český mythos: co nám lhaly dějiny*. 2. Praha: Orbis, 1943, s. 57.

<sup>119</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Česká politika ve věku strojovém*. Praha: Orbis, 1944, s. 33.

<sup>120</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Česká politika ve věku strojovém*. Praha: Orbis, 1944, s. 34.

<sup>121</sup> Citovaná kniha vyšla v roce 1941 a byla primárně určena k propagačnímu využití mezi českými krajany v Americe. Záhy po jejím vydání ovšem Spojené státy vstoupily do války na straně Spojenců.

<sup>122</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Malé národy v nové Evropě*. Praha: Orbis, 1941, s. 67.

1943. Novinář v něm mimo jiné upozorňuje na německý vliv v tisícileté historii Pražského hradu: „*Ano, pohled na kamennou pohádku Hradčan dovede česká srdce nejvíce rozechvět. Ale kolik z těch Čechů si přitom uvědomuje, že rozechvívá jej nikoli jen kamenný odkaz národa, nýbrž kamenný odkaz Říše?*“<sup>123</sup> Autor textu se tak mnohdy dostával do paradoxních situací, kdy na jedné straně sice neustále vyzdvihoval české úspěchy a všeobecnou vyspělost tohoto národa, ale na straně druhé tyto úspěchy povětšinou spojoval s přítomností Němců a dalších cizinců v českých zemích. Pražský hrad ovšem na druhou stranu budovali po staletí vedle Čechů i mnozí významní stavitelé z ciziny. Celá stavba vznikala několik staletí a poslední významnou rekonstrukci před vznikem citovaného článku vedl uznávaný slovinský architekt Josip Plečnik (1872–1957): „*Kratičká éra mezi oběma světovými válkami znamenala díky osobnosti prezidenta T. G. Masaryka další významnou etapu ve vývoji Pražského hradu. Podstatně k ní přispěla volba hradního architekta. Josip Plečnik důkladně studoval historii areálu a pak na základě hlubokých znalostí začal komponovat mistrovské dílo.*“<sup>124</sup>

Význam cizích stavebníků při budování Pražského hradu využil Vajtauer i na dalším místě již zmiňovaného textu. Právě na této skutečnosti se snažil upozornit na omezenost radikálního českého nacionalismu a zároveň do určité míry relativizovat význam velkých postav českých dějin: „*Řekněme, že by se byl za bývalé republiky vyskytl fanatik na Hradě, který by si řekl, že musí z Hradčan zmizet vše, co není výhradně české. Kolik by z té kamenné pohádky zůstalo!*“<sup>125</sup>

Obrazu Pražského hradu jako místa úzce spojeného s odkazem německé Říše v českých zemích využívá protektorátní žurnalista také ve svém textu připomínajícím první výročí smrti zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha (1904–1942): „*(Heydrich, pozn. autora) Přišel do paláců, které dal vystavět po prvé veliký náš král a zároveň císař všech Němců, Karel IV. Myšlenka Říše, v majestátných zdech našich milovaných Hradčan věky sídlící, vyšla mu vstříc.*“<sup>126</sup>

O českých středověkých dějinách psal v době války nejen Emanuel Vajtauer, ale mimo jiné například také literární historik Albert Pražák (1880–1956). Právě s tímto vědcem polemizoval Vajtauer na stránkách svého časopisu. Novinář kritizoval Pražákův důraz na

<sup>123</sup> VAJTAUER, Emanuel. Jediná tradice národní. *Přítomnost*. 1943, **17**(4), 12.

<sup>124</sup> KOVTUN, Jirí a Zdeněk LUKEŠ. *Pražský hrad za T. G. Masaryka: úpravy Pražského hradu 1918–1935 v letopočtech, úryvky z lánské kroniky, archivní dokumenty*. Praha: Pražský hrad, 1995, s. 73. ISBN 80-902051-1-9.

<sup>125</sup> VAJTAUER, Emanuel. Jediná tradice národní. *Přítomnost*. 1943, **17**(4), 12.

<sup>126</sup> VAJTAUER, Emanuel. Po stopách Otce vlasti: (K památce Reinharda Heydricha). *Přítomnost*. 1943, **17**(9), 3.

národnostní otázku v případě zkoumání děl středověkých kronikářů Jindřicha z Isernie (?–1301?) a Petra Žitavského (1275–1339): „*Petr je spisovatel překrásné a pro nás nesmírně důležité latinské Kroniky Zbraslavské a je to Němec. Isernský je pak vlašský notář, který vedl dvorní kancelář Přemyslu Otakaru II. Jejich starost o zemi je diktována něčím jiným než oním pocitem, na který myslí Pražák, a nejméně šlo oběma o českou řeč.*“<sup>127</sup>

Období středověku je ve Vajtauerových textech zmiňováno především v souvislosti s postavami svatého Václava, knížete Boleslava a římského císaře Karla IV. (1316–1378) (viz níže), respektive v souvislosti s jejich vztahem vůči Němcům. Dobu vlády druhého Lucemburka na českém trůnu novinář vyzdvihuje v souvislosti se skutečností, že české království bylo za jeho vlády jedním z nejvyspělejších státních útvarů v Říši. V jednom z textů Vajtauer v této souvislosti cituje tajemníka Emila Háchy – Josefa Klimenta (více o něm níže). „*A Josefu Klimentovi vyvstává při této vzpomínce ihned konkrétní program pro národ: „Kéž bychom dovedli osvědčiti takové hodnoty, aby nás i dnešní Říše mohla po vzoru našich předků považovati za svého nejlepšího neněmeckého člena!*“<sup>128</sup> Osoba Karla IV. mohla být v protektorátních médiích (stejně jako tomu bylo i v případě jiných významných postav českých dějin) prezentována pouze v takových souvislostech, v nichž byl vyzdvihován přínos tohoto panovníka pro upevňování vazeb mezi národy Čechů a Němců. Tomáš Pasák v této souvislosti zmiňuje například zprávu gestapa pražskému policejnímu ředitelství z 31. srpna roku 1940, ve které se žádá o zabavení knihy „*Vlastní životopis Karla IV*“: „*Důvodem k tomuto opatření byl úvod V. Chalupeckého, ve kterém poukázal na srdečný poměr Karla IV. k českému národu a k české řeči.*“<sup>129</sup>

Vajtauerův text „*Příklad Josefa Klimenta*“ je zajímavý mimo jiné i tím, že v něm jeho autor vyzdvihuje i Klimentův pohled na úlohu českého krále Jiřího z Poděbrad (1420–1471) v evropských dějinách. Jeho pokus o vytvoření unie křesťanských panovníků znamenal podle aktivistického novináře další rozvinutí myšlenky sjednocené Evropy, která začala v antickém Římě a pokračovala německou Říší. Tato myšlenka českého husitského panovníka pak podle Vajtauera vyústila ve snahu nacistického Německa o sjednocení Evropy pod jeho vedením: „*Kliment, vyrostlý v ideji evropské pospolitosti, jak ji představovala Říše, nemůže nevidět Evropu už jinak než jako celek. Chápe Svaz národů jako organizaci, která má zajistit*

---

<sup>127</sup> VAJTAUER, Emanuel. Jediná tradice národní. *Přítomnost*. 1943, 17(4), 12.

<sup>128</sup> VAJTAUER, Emanuel. Příklad Josefa Klimenta. *Přítomnost*. 1943, 17(10), 2.

<sup>129</sup> PASÁK, Tomáš. *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939–1945*. Praha: Univerzita Karlova, 1980, s. 61.



*bezpečnost našeho nového suverénního státu. Lichotí mu, že my jsme s touto myšlenkou přišli první v dějinách.*“<sup>130</sup>

Podle Vajtauera byl německý vliv silný i při rozvoji českého venkova v dobách středověku. Revoluční myšlenky, pozvolna osvobozující venkovské obyvatelstvo od nevolnictví, se podle něj začaly projevat už v tomto období, a to zásluhou německého měšťanstva, respektive díky vzniku měšťanského stavu jako takového. Novinář v tomto spatřoval další argument vůči marxistické filozofii odsuzující přínos buržoazie pro pokrok společnosti: „*Připomeneme jen, jak u nás se venkov přeměňoval „more teutonico“ po způsobu německém na venkov nikoli nevolnický, nýbrž na svobodný. Iniciativa k tomu pocházela z měst.*“<sup>131</sup> Emanuel Vajtauer tímto článkem zcela popřel své texty z let dvacátých, kdy byl ještě členem komunistické strany a kdy pro něj byla buržoazie stále jakýmsi ztělesněním zpátečnictví ve společnosti: „*Fašistická revoluce (myšlena Mussolinova revoluce v Itálii, pozn. autora) naproti tomu nerazí nových cest. Jí vítězí brutálně třídní zájem měšťácký, starý řád, který až dosud drží kormidlo hospodářského života a nejednou už byl absolutním pánem. Případnější pro ni byl by název „vítězství kontrarevoluce“, kdyby uskutečnění její nemělo známky revolučního převratu.*“<sup>132</sup>

Celkově by se dalo říci, že středověk byl pro Vajtauera obdobím, ve kterém začal proces sblížení a následné (dle novináře v drtivé většině pouze plodné) spolupráce mezi Čechy a Němci. Ta se podle něj projevila zejména v éře vrcholného středověku (tedy za vlády posledních Přemyslovců) a především pak v době Karla IV.<sup>133</sup> Významu této spolupráce si ovšem podle šéfredaktora protektorátní *Přítomnosti* jeho současníci spíše nevšimli. Novinář proto v této souvislosti vyzýval k většímu zájmu o tuto historickou periodu: „*Druhá republika by potřebovala Jiráskova éru Přemyslovců, který by všechny klady, které jsme měli*

---

<sup>130</sup> VAJTAUER, Emanuel. Příklad Josefa Klimenta. *Přítomnost*. 1943, **17**(10), 3.

<sup>131</sup> VAJTAUER, Emanuel. Jaký socialismus? *Přítomnost*. 1945, **19**(8), 9.

<sup>132</sup> SANDOMIRSKIJ, German Borisovič, VAJTAUER, Emanuel, ed. *Fašisté*. 1. Praha: Kniha, 1923, s. 6.

<sup>133</sup> Vajtauerovy texty se tematicky příliš nelišily od podobně laděných článků a knih, které v době Protektorátu vycházely a jejichž cílem (podobně jako v případě Emanuela Vajtauera) byla propagace myšlenky „návratu“ do německé Říše. Podle Jaromíra Tauchena byly nejčastějšími tématy ospravedlňujícími začlenění Československa do hitlerovského Německa především tyto historické reálie: „1) placení poplatku za mír (tribut pacis) 2) otázky lenního vztahu českého panovníka k římsko-německému císaři 3) potvrzování českých králů, respektive udělování tohoto titulu římskoněmeckým císařem“ (citováno z: Vztah českého státu k Říši ve středověku a jeho zneužití v Protektorátu Čechy a Morava. TAUCHEN, Jaromír. *Státoprávní vztahy českého státu a římskoněmecké Říše ve středověku a jejich důsledky pro další vývoj: (sborník z kolokvia pořádaného katedrou dějin státu a práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity a The European Society for History of Law)*. Ostrava: Key Publishing, 2012, s. 107–108. ISBN 978-80-87475-25-6.)

*jako národ ze spolupráce s německým sousedem, zpopularizoval v nejširších vrstvách [...].*<sup>134</sup>

Na závěr této kapitoly je ovšem také nutné podotknout, že Emanuel Vajtauer nahlížel na dějiny (tedy nejen na tento jejich úsek) optikou nacionálního socialismu, který (jak už je z názvu této politické ideologie patrné) vyzýval k hlubšímu národnímu cítění u lidí. V současnosti se do převládajícího vědeckého diskurzu naproti tomu prosazuje vnímání nacionalismu a příslušnosti k určité národnosti jako určité součásti lidských dějin, která je inherentně spjatá s dobou počínající přibližně v polovině devatenáctého století: *„Individuální etnická loajalita jako nezbytná podmínka příslušnosti k národní pospolitosti je ještě v polovině 19. století reflektovanou skutečností jen pro menší část obou zmiňovaných jazykových skupin. Většina dosud k Čechům ani Němcům v tomto smyslu nepatří, stává se jí až v průběhu následujících desetiletí [...].*<sup>135</sup>

## 5.2 Emanuel Vajtauer a české novověké dějiny

Novověk v této práci chápu jako období, které v českých zemích symbolicky začalo v roce 1526 s nástupem Ferdinanda I. Habsburského (1503–1564) na český trůn a skončilo první světovou válkou. Vajtauer novověk všeobecně vnímal jako období velkého kulturního a společenského rozmachu českých zemí. Šéfredaktor *Přítomnosti* přitom zejména vyzdvihoval úlohu Habsburků. Celkovou vyspělost střední Evropy té doby se snažil v jednom ze svých článků konfrontovat se situací v západních zemích.

Učenci působící v Praze na dvoře císaře Rudolfa II. (1552–1612), podle Vajtauera učinili mnohem zásadnější přínos pro lidskou společnost než zámořské plavby tehdejších mořeplavců: *„Moderní civilizaci je možno si do jisté míry představit bez poznatků a důsledků, které přinesly objevy zámořské, ale evropská civilizace by nebyla tím, čím je světu, kdyby nebyla měla oněch směhlých dobyvatelů duchovních, kteří našli teprve pravé místo pro naši zemi v kosmu a pravé místo člověka ve světovém dění.*<sup>136</sup>

Vajtauer se tuto historickou zkušenost a zakotvenost Čechů ve středoevropském (v tomto případě myšleno spíše německém) kulturním prostoru snažil použít při své další propagaci tehdy aktuální politiky hitlerovského Německa: *„Střední Evropa je pravou duchovní plasmou*

---

<sup>134</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Jak po Mnichovu: můžeme jít s Německem?*. 1. Praha: Melantrich, 1939, s. 142.

<sup>135</sup> VON ARBURG, Adrian a Tomáš STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů. I., Češi a Němci do roku 1945 – Úvod k edici*. Ve Středoklukách: Zdeněk Susa, 2010, s. 75. ISBN 978-80-86057-66-8.

<sup>136</sup> VAJTAUER, Emanuel. Střední Evropa objevuje kosmos. *Přítomnost*. 1943, 17(9), 15.

evropské kultury, zatímco západ byl vždy spíše jejím výhonkem a její materialisací. [...] Naše vlast je uprostřed této požehnané oblasti a chovala na své půdě vždy genie, když se této přináležitosti plně oddala.“<sup>137</sup> Právě častější komunikace a spolupráce s větším německým sousedem, měl být podle protektorátního žurnalisty způsob, jakým se měli Češi znovu dostat do společnosti předních evropských národů: „*Ztrnulost*<sup>138</sup> ducha na domácí půdě vedla pak k neslavným koncům Bílé hory. Pověstný Koniáš temno jen zhustil, ale nezpůsobil. To jsme si přivodili sami tím, že jsme se světu uzavřeli.“<sup>139</sup>

Šéfredaktor protektorátní *Přítomnosti* české novověké dějiny vnímal jako sled několika zásadních politických omylů, jejichž viníkem byla podle něj především česká šlechta: „*Je pro nás Čechy otřesným zážitkem poznávání, když obhlížíme svoji minulost zrakem kritickým, že v novověku přispíváme k obecnému pokroku lidstva spíše svými význačnými chybami než svými význačnými ctnostmi.*“<sup>140</sup> Tyto (podle něj chybné) kroky české šlechty<sup>141</sup> spatřoval Emanuel Vajtauer především ve stavovském povstání z let 1618 až 1620, které skončilo bitvou na Bílé hoře a také v odboji české šlechty proti Marii Terezii na počátku její vlády. Právě tyto politické omyly ale paradoxně měly podle Vajtauera vždy nějaký pozitivní vliv na následující události. Úpadek moci střední Evropy během třicetileté války podle něj totiž znamenal další impuls k osídlení Ameriky Evropany, stejně jako příklon české šlechty k nepřátelům Marie Terezie byl pro něj impuls k modernizaci habsburské monarchie podle zásad osvícenského absolutismu. Další politické snahy Čechů (podle Vajtauera „*poseté omyly a chybami*“<sup>142</sup>) už pak v interpretaci novináře pouze směřovaly k Mnichovské dohodě, což měl ale podle něj být na druhou stranu prvotní impuls ke sjednocení Evropy pod Německým vedením.<sup>143</sup>

Jak dokládá i soudobá odborná literatura, česká šlechta byla na počátku vlády Marie Terezie skutečně v obtížné situaci. V prosinci roku 1741 se totiž po dobytí Prahy nechal provolat českým králem bavorský kurfiřt Karel VII. (1697–1745). Česká šlechta se tehdy

<sup>137</sup> VAJTAUER, Emanuel. Střední Evropa objevuje kosmos. *Přítomnost*. 1943, 17(9), 15.

<sup>138</sup> V textu se slovo *strnulost* skutečně (a navíc i opakovaně) píše s písmenem „z“ (pozn. autora).

<sup>139</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Malé národy v nové Evropě*. Praha: Orbis, 1941, s. 46.

<sup>140</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Česká politika ve věku strojovém*. Praha: Orbis, 1944, s. 45.

<sup>141</sup> Není bez zajímavosti, že Vajtauer v této souvislosti opakovaně upozorňoval na fakt, že pobělohorská šlechta byla v českých zemích z velké části složena z cizích rodů. Protektorátní novinář ji proto raději označoval za „*zemskou šlechtu*“, která spíše než česky mluvila francouzsky nebo německy. (viz např. VAJTAUER, Emanuel. *Česká politika ve věku strojovém*. Praha: Orbis, 1944, s. 52: „*Je opravdu pozoruhodné, jak obnovují při korunování krále Leopolda (Myšlena korunovace Leopold II. z roku 1791. – pozn. autora) starý ceremoniál český a jak šlechta sbírá všechny zbytky znalosti češtiny, aby odříkala staré historické korunovační formule české.*“ Vajtauer touto informací poukazoval na internacionálnost tehdejší šlechty a upozadění národní otázky v českých zemích.

<sup>142</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Česká politika ve věku strojovém*. Praha: Orbis, 1944, s. 45.

<sup>143</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Česká politika ve věku strojovém*. Praha: Orbis, 1944, s. 45.

(z větší části) rozhodla alespoň symbolicky podpořit vzdorokrále: „*Bezmocná Marie Terezie musela spolknout felonii, tj. zradu lenního pána a mohla si pouze stěžovat na porušení věrnosti a rozčilovat se nad neomaleností některých Čechů ze svého okolí, kteří „se nestyděli požádat mě o prominutí, že po kurfiřtově pražské korunovaci mu písemně odpřísáhli věrnost, protože mají v Čechách statky“.*“<sup>144</sup> I když Marie Terezie českým šlechticům jejich nestálost v době politické krize později odpustila, předznamenala tato událost další omezení moci šlechty na straně jedné a centralizaci spojenou s byrokratizací habsburské monarchie po vzoru západoevropských států na straně druhé.

Proti těmto tendencím se začala na počátku devatenáctého století formovat vzdělaná měšťanská společnost usilující o zachování (nebo lépe řečeno obnovení) české národní suverenity či svébytnosti české kultury a jazyka: „*Přinejmenším v západní části habsburské monarchie se v důsledku absolutistické modernizační politiky stala němčina dominantním jazykem, jehož znalost byla nezbytnou podmínkou individuálního sociálního vzestupu. Aniž by tento trend nutně musel mít nacionální příčiny, byla v jeho důsledku existence ostatních jazykových skupin v akutním ohrožení [...].*“<sup>145</sup>

Emanuel Vajtauer na epochu Josefa Jungmanna (1773–1847), Josefa Dobrovského (1753–1829) a Josefa Kajetána Tyla (1808–1856) pohlížel značně kriticky. Podle mínění protektorátního novináře by se totiž český jazyk pro budoucí generace zachoval i bez činnosti těchto a i jiných dalších národních buditelů: „*Ale je to jeden z mnoha těžkých omylů, které se vlekou naším nazíráním na minulost. Český jazyk nebylo třeba zachraňovat ani křísit. Na venkově žil neporušen [...].*“<sup>146</sup> Aktivistický žurnalista ale na druhou stranu v tomto textu nepopíral fakt, že obrozenecká reforma českého jazyka přispěla k jeho přizpůsobení se dobovému vědecko-technickému pokroku. V kontextu Vajtauerova rezervovaného postoje k významu národního obrození formulovaném v době války je ovšem poněkud paradoxní jiná novinářova výzva, kterou sepsal přibližně o pět let dříve v době tzv. druhé republiky: „*Naši nakladatelé budou nuceni se vrátit k původnímu poslání buditelskému. Kniha, obraz, skladba nesmí být předmětem obchodu, pramenem zisku jednotlivci. Musí se stát opět národním klenotem, biblí útěchy, živou vodou národa.*“<sup>147</sup>

---

<sup>144</sup> HERRE, Franz. *Marie Terezie*. Praha: Brána, 1996, s. 48. ISBN 8085946416.

<sup>145</sup> VON ARBURG, Adrian a Tomáš STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů. I., Češi a Němci do roku 1945 – Úvod k edici*. Ve Středoklukách: Zdeněk Susa, 2010, s. 72. ISBN 978-80-86057-66-8.

<sup>146</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Česká politika ve věku strojevém*. Praha: Orbis, 1944, s. 79.

<sup>147</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Jak po Mnichovu: můžeme jít s Německem?*. 1. Praha: Melantrich, 1939, s. 28.

Období tzv. národního obrození je dnes spojeno nejen s rozvojem umění (zejména hudebního a literárního), ale i s rostoucím zájmem o české dějiny. Epocha, v níž své knihy publikovali František Palacký nebo Alois Jirásek (1851–1930), ale přinesla do nově se formujícího vědeckého diskurzu řadu nepřesností a mýtů, které byly později dlouhou dobu nekriticky přijímány jako obecně platná fakta. Emanuel Vajtauer s tímto národně-obrozeneckým pohledem na dějiny naprosto nesouhlasil: „*Nikdy věda nekapitulovala tak důkladně před „ideami doby“ jako v době Palackého.*“<sup>148</sup>

Významným tématem v boji za národní sebeurčení Čechů byl také spor o pravost či nepravost dvojice údajných středověkých rukopisů Královédvorského a Zelenohorského, do něhož se mimo jiné významným způsobem zapojil i budoucí československý prezident Tomáš Garrigue Masaryk. Emanuel Vajtauer se k pravosti obou literárních děl pravděpodobně asi nejohravněji vyjádřil ve své knize „*Česká politika ve věku strojovém*“ z roku 1944. Aktivistický novinář v tomto textu přichází s tezí, že autoři rukopisu Královédvorského Václav Hanka (1791–1861) a Josef Linda (1789–1834) se při vytváření tohoto díla pravděpodobně inspirovali v básni „*Herrmannschlacht*“, kterou sepsal roku 1808 německý básník Heinrich von Kleist (1777–1811) jako vzdor vůči Napoleonově ofenzivě proti německým zemím: „[...] *rukopis Královédvorský, který vlastenci byl později považován za nezvratný důkaz dávných a nepřetržitých bojů Čechů proti Němcům a potvrzoval tak Palackého mythus o věčném nepřátelství obou národů, měly*<sup>149</sup> *v podstatě za inspiraci společný boj Němců a Čechů proti Napoleonovi a za vzor starogermánskou postavu Hermanovu v boji proti Římanům.*“<sup>150</sup>

Současná odborná literatura rovněž hovoří o tom, že objektivní zkoumání historie bylo v době národního obrození teprve ve svých počátcích, a proto k poznatkům Palackého a jeho současníků musíme přistupovat s určitým kritickým odstupem (viz výše). Nutné je ovšem ale zmínit, že za Protektorátu Čechy a Morava, tedy v době, kdy citovaný Vajtauerův text vznikl, nebylo kritické a nestranné bádání v oblasti dějin možné prakticky vůbec. České vysoké školy byly totiž uzavřeny už na podzim roku 1939 a publikovány mohly být pouze takové práce, které byly v souladu s oficiální propagandou. Příkladem této praxe je mimo jiné také objev archeologa Ivana Borkovského (1897–1976), který v době války zdokumentoval keramiku takzvaného pražského typu: „(Borkovský, pozn. autora) *Jako první prokázal, že je slovanská,*

---

<sup>148</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Český mythus: co nám lhaly dějiny*. 2. Praha: Orbis, 1943, s. 19.

<sup>149</sup> Pozn. autora: V citovaném textu je skutečně použito slovo „*měly*“ na místo příhodnějšího tvaru „*měl*“. Zdali šlo o chybu, nebo o záměr autora, není z textu zřejmé.

<sup>150</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Česká politika ve věku strojovém*. Praha: Orbis, 1944, s. 67.

*a dal jí tento název. Došlo k tomu v době nacistické okupace a jeho kniha byla zakázána – nové poznatky se ovšem postupně prosadily.*<sup>151</sup>

Novověk vnímal Emanuel Vajtauer také jako epochu značného ekonomického i společenského vývoje. Velký vliv na tyto změny podle něj měla především postupná emancipace buržoazie: „*Měšťák byl revolučním činitelem ve středověku a byl jím i v novověku. V novověku znovu osvobodil venkov z nových pout nevolnictví, která se mnohde (ve střední, jižní a východní Evropě) znovu ujala po slibném intermezzu středověkém.*“<sup>152</sup> Tímto názorem oponoval Vajtauer marxistické filosofii a sovětskému bolševismu, před jejichž rozšířením na území bývalého Československa varoval po celou dobu, kdy jako šéfredaktor vedl *Přítomnost*. Četnost a dramatičnost těchto článků zároveň s časem narůstala, a to až do situace, kdy strach z postupující Rudé armády byl takřka jediným tématem, o němž Vajtauer psal (viz níže).

Ve svých textech se protektorátní aktivistický novinář také opakovaně vymezoval vůči ideji panslavismu (viz níže). Snahu o sjednocení slovanských národů tak, jak byla (zejména v devatenáctém století) míněna, zcela odmítal, a to zejména v těch svých polemikách, které pojednávaly o sjednocení Německa pod kancléřem Bismarckem (1815–1898): „*Jejich všenessectví mělo všechny předpoklady, že se jednou uskuteční. Naproti tomu panslavism Jungmannův a Kollárův byl jen literární. Ač jsme byli velcí fantasté, nevyskytl se nikdy u nás nikdo, kdo by doufal, že slučování Slovanů bude zahájeno od nás a že Praha bude jednoho dne středem všeslovanské říše.*“<sup>153</sup> Vajtauer tímto svým textem prezentoval určitou politickou vyspělost a nietzschovskou vůli k moci, kterou Němci podle něj po celou historii měli.

### **5.3 Emanuel Vajtauer a meziválečné Československo**

Období meziválečné Československé republiky bylo v rámci převládajícího mediálního diskurzu silně kritizováno prakticky ihned poté, co v září roku 1938 došlo k podpisu Mnichovské dohody (viz také výše). Kritika směřovala především na instituce zaniklého liberálně-demokratického státu, mimo jiné i na politické strany, jejichž politika ke krizi vedla: „*V druhé republice se prosadil diskurs orientace na národní jednotu a význam národního celku proti svévoli moderního individualismu. [...] Ještě na podzim 1938 došlo k redukci politického života na dva politické subjekty, do nichž se sloučila většina prvorepublikových*

---

<sup>151</sup> BERANOVÁ, Magdalena. *Slované*. Praha: Libri, 2000, s. 17. Historická řada (Libri). ISBN 80-7277-022-5.

<sup>152</sup> VAJTAUER, Emanuel. Jaký socialismus? *Přítomnost*. 1945, **19**(8), 9.

<sup>153</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Česká politika ve věku strojevém*. Praha: Orbis, 1944, s. 32.

stran [...].<sup>154</sup> V podobných intencích se vůči odkazu zaniklého státu vymezoval krátce po Mnichovu také tehdejší redaktor *Českého slova* – Emanuel Vajtauer. Novinář v době tzv. druhé republiky aktivně vyzýval k větší nacionalizaci veřejného života, orientaci na hitlerovské Německo a především k prosazení autoritativnější politické reprezentaci do vedení nově vzniklé země: „*Systém stran, koalice nesourodých složek číhajících na sebe a myslících jen na sebe, stal se tak naším prokletím. Po dvacet let, místo aby vychovával vůdce a odpovědné činitele, vychovával zbabělost před jakoukoliv iniciativou [...]*“.<sup>155</sup> V tomto případě je ovšem rovněž nutné uvést, že Vajtauer v této době ještě stále odmítal dlouhodobou autoritativní vládu jedné strany. Tento systém byl pro něj pouze „*účinný protijed*“, ze kterého se ale nesměla stát „*pravidelná dieta*“, podobně jako to melantrišský žurnalista spatřoval v tehdejším Sovětském svazu. Autoritářský režim podle něj navíc ještě více přispíval k byrokratizaci státního aparátu.<sup>156</sup>

Vymezování veřejně činných osob vůči idejím masarykovského Československa dále umocnil vznik Protektorátu Čechy a Morava v březnu 1939. České vymanění z německého vlivu a vytvoření samostatného státu v roce 1918 bylo nadále oficiálními médii vnímáno jako zcela chybný krok. V této souvislosti je třeba upozornit, že značná část obyvatel pohraničních oblastí se na konci první světové války pod vládu Prahy začlenit odmítla. V území, které dnes souhrnně (a nepřesně)<sup>157</sup> označujeme jako Sudety, tehdy na krátkou dobu vznikly čtyři separatistické německé státy: „*Převážně Němci osídlené pohraniční oblasti byly do prosince 1918 obsazeny československými ozbrojenými jednotkami a manifestace německého obyvatelstva, které se dovolávaly „práva na sebeurčení“, byly potlačeny vojskem a pořádkovými jednotkami [...]*“.<sup>158</sup>

V souvislosti se sudetoněmeckou krizí z roku 1938 protektorátní žurnalista později publikoval také následující (a nutno říci i poměrně radikální) myšlenku. Češi podle něj měli raději už na poválečných mírových jednáních sami navrhnout odstoupení svého německy mluvícího pohraničí, čímž by se o dvacet let později vyhnuli (podle Vajtauera nevyhnutelné)

---

<sup>154</sup> JIRÁK, Jan. Druhá republika: do zimy. JIRÁK, Jan, Barbara a Petr KÖPPLOVÁ. *Druhá republika: 167 obyčejných dnů: politické a mediální klima a jeho reflexe*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016, s. 13. ISBN 970-80-246-3586-6.

<sup>155</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Jak po Mnichovu: Můžeme jít s Německem?*. Praha: Melantrich, 1939, s. 108.

<sup>156</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Jak po Mnichovu: Můžeme jít s Německem?*. Praha: Melantrich, 1939, s. 109–110.

<sup>157</sup> VON ARBURG, Adrian a Tomáš STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů. I., Češi a Němci do roku 1945 – Úvod k edici*. Ve Středoklukách: Zdeněk Susa, 2010, s. 304. ISBN 978-80-86057-66-8.

<sup>158</sup> VON ARBURG, Adrian a Tomáš STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů. I., Češi a Němci do roku 1945 – Úvod k edici*. Ve Středoklukách: Zdeněk Susa, 2010, s. 28–29. ISBN 978-80-86057-66-8.

Mnichovské dohodě: „*Jednomyslně bychom hlasovali pro společný domov tří slovanských kmenů a odstoupili bychom za ně německé i polské oblasti. A byli bychom tento nový domov [...] považovali za velké vítězství a cenný výsledek naší revoluce proti Rakousku a Uhersku.*“<sup>159</sup>

I tento citát svědčí o tom, že Emanuel Vajtauer ve svých textech z období pomnichovského Česko-Slovenska a druhé světové války často polemizoval nad spravedlností versailleských mírových dohod. Uspořádání Evropy po roce 1918 podle něj totiž bylo nespravedlivé vůči Němcům, a to nejen těm, kteří žili v rámci Německa, ale i těm, kteří žili za jeho hranicemi – tedy mimo jiné i v Československu. Vajtauer mimo to ve svých textech kritizoval i meziválečnou politiku Spojených národů a Francie, která měla podle něj za následek zbytečnou militarizaci nově vzniklých evropských států (včetně Československa) a rozepře mezi těmito státy a Německem. To mělo podle protektorátního žurnalisty také za následek i rozněcování národnostních sporů uvnitř Československa: „*Tento francouzský cíl nás nutil, abychom zavedli jakousi demokratickou diktaturu nad menšinami, abychom se, přestože jsme byli státem národnostním, organizovali jako stát národní a opakovali tak starou a osudnou chybu Rakouska-Uherska.*“<sup>160</sup>

Uspořádání hranic na základě Versailleských mírových dohod bylo bezpochyby jedním z nejvýraznějších zásahů do evropské mapy za předchozích několik staletí. Meziválečné Československo se (zejména přičiněním politiky prezidenta Masaryka a ministra zahraničí Beneše) silně orientovalo na Francii, o něco méně pak také na Anglii. Včasný příklon české exilové politické reprezentace k vítězům války a založení československých legií na třech důležitých válečných frontách zajistilo nově vznikajícímu státu v roce 1918 silnou vyjednávací pozici.<sup>161</sup> Postavení národnostních menšin v meziválečném Československu se poté (oproti předchozím poměrům v rámci Rakouska-Uherska) obecně spíše zlepšilo. Zejména Němci a Maďaři se ale i přesto do budování nového státu zapojovali spíše sporadicky a nedobrovolně, protože se z příslušníků vůdčích národů stali národnostními minoritami v převážně slovanském státě.

---

<sup>159</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Jak po Mnichovu: Můžeme jít s Německem?*. Praha: Melantrich, 1939, s. 17.

<sup>160</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Jak po Mnichovu: Můžeme jít s Německem?*. Praha: Melantrich, 1939, s. 19.

<sup>161</sup> Není bez zajímavosti, že Edvard Beneš začlenění pohraničních oblastí s výrazným podílem Němců docílil mimo jiné i tím, že na jednání ve Versailles předložil zástupcům spojeneckých mocností nepřesnou mapku, která uváděla počty Němců v českých zemích podstatně nižší, než jaké byly ve skutečnosti. (viz VON ARBURG, Adrian a Tomáš STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů. I., Češi a Němci do roku 1945 – Úvod k edici*. Ve Středoklukách: Zdeněk Susa, 2010, s. 81. ISBN 978-80-86057-66-8.)



Podle šéfredaktora obnovené válečné *Přítomnosti* měli hlavní podíl na mnichovských událostech a celkové krizi českého národa především meziváleční intelektuálové: „*Křivka vývoje našeho českého národa byla právě opačná. Od roku 1933 šli jsme prudkou křivkou ke dnu a také to mělo ovšem svoji duchovní příčinu. Byl jí naprostý krach české inteligence, která nedovedla národu stanovit žádný cíl a žádný národní program.*“<sup>162</sup>

I přes tuto skutečnost dokázal Emanuel Vajtauer najít pozitiva i na politické činnosti Tomáše Garrigua Masaryka. Protektorátní žurnalista vyzdvihoval především fakt, že první československý prezident působil na přelomu devatenáctého a dvacátého století jako poslanec Říšské rady ve Vídni. Vajtauer pak dále podotýká, že o samostatný stát Čechů a Slováků začal Masaryk usilovat až později, kdy byl rozpad habsburské monarchie téměř nevyhnutelný: „*Až teprve, když (Masaryk, pozn. autora) viděl, že toto rozbití se zastavit nedá, že si jej žádají Srbové, Poláci, Rumuni a Italové, smířil se s myšlenkou samostatnosti.*“<sup>163</sup> Se znalostí dalších faktů, které poskytuje současná odborná literatura, je ale v tomto kontextu nutné poznamenat, že Masarykovy vztahy s rakouským establishmentem byly napjaté už od počátku války. Již v prosinci roku 1914 odjel budoucí československý prezident na léčebný pobyt do Itálie. Ze strachu před zatčením se pak do své vlasti vrátil až po konci války: „*V projevu v Curychu a Ženevě při příležitosti vzpomínkových akcí k 500. výročí upálení Mistra Jana Husa vyhlásil profesor Masaryk Rakousko-Uhersku boj na život a na smrt. Vyslovil se pro samostatný stát Čechů a Slováků. Tím se pochopitelně doma dostal do čela seznamu „velezrádců“.*“<sup>164</sup>

Předválečného Masaryka Vajtauer prezentoval především jako příznivce myšlenky austroslavismu, přičemž jej v této souvislosti zařadil po bok Františka Palackého a Karla Havlíčka Borovského (1821–1856). Rozpad rakouské monarchie a vznik malých států na základě poválečných mírových dohod Emanuel Vajtauer hodnotil jako špatné rozhodnutí, a to i přesto, že měl k habsburské monarchii mnoho výhrad: „*Že Rakousko spěje k rozpadu, to, jak ukázala skutečnost, vytušil Palacký velmi správně. Rakousko nedovedlo dělat spravedlivou politiku vůči svým národům.*“<sup>165</sup>

Českou politiku vedoucí nakonec ke vzniku samostatného Československa Vajtauer v jedné ze svých knih označil za „*malou a neplodnou*“.<sup>166</sup> Češi totiž podle protektorátního novináře svou pasivní rezistencí a důrazem na národní otázku přispěli k rozbití hospodářsky

---

<sup>162</sup> VAJTAUER, Emanuel. Dr. Goebbels a česká inteligence. *Přítomnost*. 1942, 17(2.), 5.

<sup>163</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Dva projevy: Čech a Sověty; Poslání Evropy*. Praha: Orbis, 1941, s. 17

<sup>164</sup> VONDRÁ, Roman. *Osobnosti české historie*. Praha: Aleš Skřivan ml., 2009, s. 423–424 . ISBN 978-80-86493-24-4.

<sup>165</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Dva projevy: Čech a Sověty; Poslání Evropy*. Praha: Orbis, 1941, s. 17.

<sup>166</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Česká politika ve věku strojevém*. Praha: Orbis, 1944, s. 96.

silné monarchie. Ačkoliv se Emanuel Vajtauer ve svých textech rasové problematice věnoval v porovnání s ostatními tématy spíše méně, v několika případech se však zmínil i o Židech a jejich údajném podílu na úpadku tehdejší společnosti.<sup>167</sup> Že se Vajtauerův vztah k Masarykovi a k Židům během let 1939 až 1945 značně vyvinul, lze doložit následujícími citacemi. V prvním textu pocházejícím z knihy „*Jak po Mnichovu: můžeme jít s Německem?*“ z února roku 1939<sup>168</sup> novinář ještě prvního československého prezidenta a jeho filozofii hájí jako „*dobrý nosný ideový pilíř naší první politiky*“.<sup>169</sup> V textu je sice už vidět určitý náznak počínajícího antisemitismu jeho autora, Vajtauer v něm však dosud kritizuje myšlení založené na upřednostňování některých ras na úkor jiných: „*Masarykova humanita je založena na křesťanském názoru o člověku stvořenému k obrazu božímu a o člověku jako bytosti s nesmrtelnou duší. Je v protikladu k původní židovské a orientální filosofii o vyvolené rase a hierarchickém žebříku mezi národy.*“<sup>170</sup>

Rasovou teorií německého nacionálního socialismu se Vajtauer příliš nezabýval ani v pozdějších letech. V časopise *Přítomnost*, jehož byl šéfredaktorem, naproti tomu ale pravidelně otiskoval články jiných autorů pojednávající o této tematice. Proměnu Vajtauerova vztahu k Židům a k Masarykovi pak můžeme zřetelně vysledovat například v knize „*Česká politika ve věku strojovém*“, která vyšla v roce 1944. Vajtauer v této publikaci už prezidenta někdejšího Československa nově vykresloval jako člověka, jenž svým jednáním napomáhal k tomu, aby Židé ovládli české hospodářství a pomocí svých novin štváli národy uvnitř habsburské monarchie proti sobě: „*Přitom humanita, hlásaná Masarykem, má nepříjemně tytéž názorové odstíny jako humanita zednářských lóží, ovládaných Židy [...]*“.<sup>171</sup>

Celkově lze konstatovat, že Emanuel Vajtauer habsburskou monarchii vnímal (i přes mnohé výhrady) v jistých ohledech pozitivně, a to především proto, že velké mocnosti před první světovou válkou podle něj poskytovaly svým obyvatelům výhodu rozsáhlých bezcelních prostorů: „*Také u nás slepý pud národní zavrhl všechny výhody, které nám skýtal velký prostor Rakouska-Uherska, a dali jsme se vykrojit z tohoto velkého celku i se 70 procenty*

---

<sup>167</sup> Emanuel Vajtauer se k rasové politice nacistického Německa pravděpodobně nejvýrazněji přihlásil ve své knize „*Česká politika ve věku strojovém*“ z roku 1944. V její závěrečné kapitole kupříkladu kritizoval rovnost černých přistěhovalců s původními, či přesněji řečeno bílými obyvateli, kterou podle něj svým lidem zaručovala předválečná Francie či vláda Spojených států amerických. Nutno ovšem zmínit, že Vajtauer v tomto textu vůbec nerefletoval rasovou nesnášenlivost, která byla ve Spojených státech běžná až do šedesátých let dvacátého století (viz VAJTAUER, Emanuel. *Česká politika ve věku strojovém*. Praha: Orbis, 1944, s. 109–110.).

<sup>168</sup> Kniha tedy vyšla v období tzv. druhé republiky, jen několik dní před vznikem Protektorátu Čechy a Morava.

<sup>169</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Jak po Mnichovu: můžeme jít s Německem?*. 1. Praha: Melantrich, 1939, s. 20–21.

<sup>170</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Jak po Mnichovu: můžeme jít s Německem?*. 1. Praha: Melantrich, 1939, s. 21.

<sup>171</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Česká politika ve věku strojovém*. Praha: Orbis, 1944, s. 96.

*průmyslu, který z celého mocnářství byl soustředěn v naší zemi.*“<sup>172</sup> Právě tímto argumentem pak šéfredaktor protektorátní *Přítomnosti* obhajoval expanzi nacistického Německa, které podle něj usilovalo o vytvoření nové, ekonomicky silné celoevropské mocnosti – tedy takzvaných „*Spojených národů Evropy*“. Tato idea byla jasná Vajtauerova implicitní narážka na nefunkčnost předválečné Společnosti národů (jakési předchůdkyně dnešní Organizace spojených národů).

V územní expanzi nacistického Německa v prvních letech druhé světové války viděl šéfredaktor protektorátní *Přítomnosti* určitý návrat do doby z přelomu devatenáctého a dvacátého století, kdy české země zažívaly hospodářský rozmach a kdy tisíce Čechů odcházely pracovat do hlavního města habsburské monarchie: „*Kolik našich dělníků a dcer chudých rodičů odcházelo jako samozřejmě se učit do metropole na Donau! Jak tam obohatili svůj životní obzor, zbavili se české malodušnosti a úzkoprstosti a s docela novou energií se vraceli do vlasti.*“<sup>173</sup> Tím, že se v roce 1918 Rakousko-Uhersko rozpadlo na několik malých a v mnoha ohledech soupeřících států, se podle Emanuela Vajtauera také snížil všeobecný přehled jeho krajanů o cizích zemích: „*Sahal-li dříve (náš obzor, pozn. autora) od Krkonoš ke Kotoru, od Innsbrucku po Sarajevo, zmenšil se na obzor od Šumavy k Tatrám.*“<sup>174</sup>

Sjednocení pod německým vedením mělo být podle novináře jedinou smysluplnou cestou k harmonickému uspořádání sil v budoucí poválečné Evropě. Vajtauer opakovaně (a dnešní optikou můžeme říci, že i poměrně oprávněně) zmiňoval neustálé nebezpečí rozšíření sovětského vlivu do střední Evropy a na Balkánský poloostrov. Výhra spojenců ve válce podle něj měla vést k hospodářskému a politickému úpadku Evropy (a to včetně té západní). To se ovšem později (minimálně v případě Německé spolkové republiky) nestalo. Zcela přesně se naopak vyplnila jiná novinářova předpověď, a to bipolárního rozdělení světa během studené války mezi bloky států sympatizujících s politikou Spojených států amerických na straně jedné a Sovětského svazu na straně druhé. Vajtauer také varoval před tím, aby se české země opět nestaly územím, na kterém se střetávají velmoci tak, jako tomu podle něj bylo v meziválečné Evropě uspořádané na základě versailleských jednání: „*Z minulé války jsme vyšli jako francouzský bunkr v týle Německa, z této války máme vyjít jako sovětský bunkr v týle angloamerického Západu. Na jednom úkolu jsme div neztroskali, při druhém úkolu by náš zánik byl neodvratný.*“<sup>175</sup>

---

<sup>172</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Malé národy v nové Evropě*. Praha: Orbis, 1941, s. 28.

<sup>173</sup> VAJTAUER, Emanuel. Výzva k debatě. *Přítomnost*. 1943, **17**(7), 14.

<sup>174</sup> VAJTAUER, Emanuel. Výzva k debatě. *Přítomnost*. 1943, **17**(7), 14.

<sup>175</sup> VAJTAUER, Emanuel. Hroučící se rovnováha. *Přítomnost*. 1944, **18**(4), 3.

Zcela zásadní podíl na údajně špatném vývoji českých zemí za masarykovské republiky pak měli podle aktivistického žurnalisty především komunisté, dále také Židé, byť se kritika vůči nim ve zkoumaných textech objevovala zdatně méně. S extrémně levicovou komunistickou ideologií se Vajtauer na druhou stranu ve svých člancích z doby druhé světové války střetával poměrně často (především pak v posledních měsících konfliktu, kdy se k hranicím Protektorátu přibližovaly jednotky Rudé armády). Bývalý komunista, kterého z KSČ přinutilo odejít bolševické křídlo pod vedením Klementa Gottwalda, ve svých člancích odmítal cokoli, co bylo s komunismem spojeno byť jen vzdáleně. Kritice se tak nevyhnul ani spisovatel a příznivec komunismu Jaroslav Hašek. Haškova slavného literárního hrdinu, rakousko-uherského vojáka Švejka, Vajtauer popisuje jako „*nihilistu v masce idiota*“, který „*strhává vše svaté do bláta, všechno hrdinské v člověku rozkládá hmotařskou morálkou a v blátu a kalu ulice usmýkává vše, co se pokouší vzlétnout.*“<sup>176</sup>

Idealistický pohled na období tzv. první republiky, který v současnosti naprosto dominuje nejen v tuzemských médiích,<sup>177</sup> ale mimo jiné i ve vyjádřeních zdejších politiků či jiných veřejně činných osob, je do jisté míry oprávněný a ospravedlnitelný (uvolněnost společenských, politických a do jisté míry i ekonomických poměrů dvacátých a třicátých let byla v porovnání s poměry za dvou následujících totalitních režimů takřka nesrovnatelná). Po celou dobu dvaceti let existence masarykovského Československa se na druhou stranu projevovaly také některé závažné nedostatky, které negativně ovlivňovaly životní úroveň jeho obyvatel. Jedním z těch nejpodstatnějších byl pravděpodobně ten, že republika byla v mnoha ohledech založena na výsadním postavení Čechů a Slováků v jejím vedení. Národnostní menšiny (zejména tři miliony zdejších Němců) proto měly mnoho oprávněných (a často nevyslyšených) výhrad ke směřování tohoto státu a po většinu ze dvou dekád jeho existence se z velké části stavěly proti jeho fungování v takové podobě, v jaké byl v roce 1918 založen.<sup>178</sup> Vajtauer rovněž opakovaně kritizoval spolenectví Československa se Západem

---

<sup>176</sup> VAJTAUER, Emanuel. Jediná tradice národní. *Přítomnost*. 1943, 17(4), 12.

<sup>177</sup> Za všechny příklady je vhodné zmínit minimálně dvojici úspěšných seriálů *První republika* a *Četnické humoresky* z produkce České televize.

<sup>178</sup> Na Němce v pohraničí kupříkladu mnohem více dopadly důsledky velké ekonomické krize z roku 1929. Převážnou většinu státních zakázek ovšem vyhrávaly firmy vlastněné Čechy. Národnostní menšiny byly do Československa začleněny na základě série drobných válečných konfliktů. Loajalita minorit k vládě v Praze proto nebyla prakticky nikdy bezvýhradná. Více o tomto zajímavém tématu pojednávají například Adrian von Arburg a Tomáš Staněk: (VON ARBURG, Adrian a Tomáš STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů. I., Češi a Němci do roku 1945 – Úvod k edici*. Ve Středoklukách: Zdeněk Susa, 2010, s. 80–103. ISBN 978-80-86057-66-8.).

a jisté ignorování tzv. výmarského<sup>179</sup> (a následně i hitlerovského) Německa. To bylo ovšem způsobeno celkovou ekonomickou devastací této země v důsledku prohrané první světové války a příklonem české politické reprezentace k politice spojenců, které se datovalo už do doby první světové války (viz výše).

#### 5.4 Emanuel Vajtauer a česko-německé vztahy

Protektorátní propaganda se snažila o větší zapojení Čechů do válečného úsilí hitlerovské Evropy. Zdůrazňovala přitom především kulturní a technologickou vyspělost Němců. V tomto duchu psal své texty do válečné *Přítomnosti* i Emanuel Vajtauer: „*To platí stejně o vzepětí národního určení u Němců, jako o hloubce národního poklesu u Čechů. Němci byli povoláni k vedoucí roli v Evropě pro odvahu k revoluci v činech a myšlení u duševně vedoucí vrstvy národa.*“<sup>180</sup>

Němci také pro své válečné úsilí potřebovali v zázemí Protektorátu udržet v chodu klíčový zbrojní průmysl (který už od dob Rakouska-Uherska patřil k nejrozvinutějším v regionu): „*Pokračováním válečných zápletek, obzvláště po zahájení tažení proti Sovětskému svazu, se stále zvyšovaly požadavky, které říšská vláda kladla na lidskou pracovní sílu a na výkonnost průmyslu v českomoravském prostoru.*“<sup>181</sup> K tomu bylo zapotřebí udržet také vysokou morálku pracujících. Dobová propaganda zdůrazňovala dějinné soužití Čechů a Němců ve středoevropském prostoru trávající už více než tisíc let. V těchto intencích své texty psal i šéfredaktor *Přítomnosti*.

Rozepré mezi Čechy a Němci lze vysledovat prakticky až do raného středověku (viz výše). Počátek zásadního vzájemného neporozumění, které nakonec vedlo k Mnichovské dohodě z roku 1938 a k následnému vysídlení Němců po konci války v roce 1945 (doprovázeným násilím ze strany Čechů), lze podle jedné z interpretací některých současných historiků hledat v revolučních událostech let 1848 až 1849: „*Během revoluce sice liberální Němci i Češi společně požadují širší občanská práva a konstituční vládu, nároky českého Národního výboru jsou ale již natolik národně zabarvené, že nemohou být pro Němce přijatelné – stejně jako české elity nemohou přijmout „pozvání“ do německého frankfurtského parlamentu.*“<sup>182</sup>

---

<sup>179</sup> Obecně užívané označení pro Německo v období mezi koncem války v roce 1918 a nástupem Hitlera k moci v roce 1933.

<sup>180</sup> VAJTAUER, Emanuel. Dr. Goebbels a česká inteligence. *Přítomnost*. 1942, 17(2.), 5.

<sup>181</sup> BEER, Lukáš. *Hitlerovi Češi*. V Brně: Guidemedia, 2014, s. 164. ISBN 978-80-905310-7-9.

<sup>182</sup> VON ARBURG, Adrian a Tomáš STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů. I., Češi a Němci do roku 1945 – Úvod k edici*. Ve Středoklukách: Zdeněk Susa, 2010, s. 73. ISBN 978-80-86057-66-8.

Historické animozity provázející vztahy Čechů a Němců Vajtauer ve svých článcích nepopíral, spíše naopak. V jeho interpretaci to ale většinou byly spíše malicherné spory, které naopak vedly k ještě většímu utužení těsného spojení obou národů a jejich vzájemnému kulturnímu obohacování: „*V minulém století jsme si vymysleli historický mythus, že naše země byly věčným bojištěm mezi Němci a Čechy, mezi Germány a Slovy. Jestliže byla na tomto mythu jen špetka pravdy, pak šlo jen o kolbiště kulturní, na němž zažívající a po svém zpracovávající vlivy německého západu vyrostli jsme tímto stálým zúrodňováním na jeden mezi prvními z kulturních národů ve střední Evropě.*“<sup>183</sup>

Německý živel byl podle Vajtauera hlavním hybatelem společenského, kulturního i ekonomického pokroku v českých zemích. Novinář v této souvislosti kupříkladu poukázal na rozdíl v produktivitě a ekonomické soběstačnosti mezi Němci a Čechy na konci osmnáctého století, kdy se blížilo zrušení roboty. Významnou roli v tom podle aktivistického žurnalisty sehrálo prostředí, v němž příslušníci zmíněných národů v rámci českých zemí povětšinou žili: „*Němci byli většinou usedlí v horách, měli hospodářství malá a museli si přivydělávat jinou práci. Ta jim poskytovala peněžitý výkup z roboty, takže se mohli věnovat svému řemeslu a hospodářství.*“<sup>184</sup>

Na příkladu soužití Čechů s Němci v několika historických státních útvarech se český aktivistický novinář snažil dokázat, že začlenění Čech a Moravy mezi oblasti pod nadvládou nacistického Německa bylo správným krokem. Třetí říše pro něj byla garantem stability a hospodářského rozvoje českých zemí. Poměry v tehdejší Protektorátu Vajtauer s oblibou konfrontoval se situací na východní frontě, kde německý Wehrmacht bojoval s Rudou armádou. Protektorát byl pro aktivistického žurnalistu jakýmsi ostrovem míru v bojující Evropě, což měl být podle Vajtauera hlavní argument pro to, aby Češi aktivněji podporovali německou snahu o ovládnutí Evropy: „*Byli jsme zahradou věčně kypřenou, na níž rostl stále nový život. Ale to, co by nás nyní čekalo, byla by zahrada se semeny smrti, věčné bojiště východu a západu, ze kterého by nerostl stále nový život, nýbrž stále nová a nová zkáza.*“<sup>185</sup>

Česko-německými vztahy a jejich proměnami v různých dějinných epochách se zabýval Vajtauer především v textech z tzv. druhé republiky a z prvních let války. Novinář často zdůrazňoval velkou vojenskou převahu, kterou Němci oproti Čechům odedávna měli. V této souvislosti ve svých textech vyzdvihoval pragmatismus tehdejšího státního prezidenta Emila Háchy, který v březnu roku 1939 svěřil Čechy a Moravu do „ochrany“ Hitlerova Německa.

---

<sup>183</sup> VAJTAUER, Emanuel. Toužíme být bojištěm? *Přítomnost*. 1943, 17(12), 2.

<sup>184</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Česká politika ve věku strojevém*. Praha: Orbis, 1944, s. 60.

<sup>185</sup> VAJTAUER, Emanuel. Toužíme být bojištěm? *Přítomnost*. 1943, 17(12), 2.

Jako protiklad Háčovým činům Emanuel Vajtauer ve svých textech několikrát zmínil odbojnost přemyslovského knížete Břetislava I. (viz výše), který se s německou Říší snažil bojovat – a nakonec byla jeho země vyplněna cizími vojsky. Novinář své čtenáře před opakováním této chyby varoval například v knize „*Český mythus: co nám lhaly dějiny*“ z roku 1943: „*Velmi často přeceňujeme svoje chvilkové úspěchy, ztrácíme rozvahu, nalézáme silná slova a provádíme nerozvázná gesta. A přece vždy určující pro nás bývalo [...], že proti Německu jsme byli zemí, kterou bylo možno kdykoliv v případě potřeby přejeti na plocho válcem válečným.*“<sup>186</sup>

Ve svých textech z konce druhé světové války Vajtauer stále častěji poukazyval na důsledky rozvoje průmyslu v Evropě a na společenské změny, které sebou tato modernizace přinášela. Rozvoj průmyslu založeného na strojové výrobě byl pro něj veskrze pozitivní, protože právě technologická inovativnost Evropy (v jeho textech zastoupená především Německem) byla podle něj tou nejlepší odpovědí na angloamerický kapitalismus, respektive sovětský komunismus. Kontinentální Evropu (včetně území českých zemí) aktivistický novinář popisoval jako místo s méně úrodnou půdou, kde například oproti Číně jsou zemědělci odkázáni pouze na jedinou sklizeň za rok. Tyto faktory podle Vajtauera učinily z Evropy (respektive z německého kulturního prostředí) místo, kde národy musely usilovat o další zisk buď územní expanzí, nebo inovativním myšlením. V popisování společenských změn devatenáctého století ovšem Emanuel Vajtauer ve svém posledním článku pro *Přítomnost* ze dne 1. května 1945 svým čtenářům předložil historicky nepřesný údaj: „*Revoluce je vyznačena jmény: Fultonova parolod' a Stephensonova lokomotiva. [...] Střední Evropa se také přibližuje k moři a modernisuje se. Jako první následek toho ve střední Evropě se ruší nevolnictví.*“<sup>187</sup> Člen takzvané aktivistické sedmičky protektorátních žurnalistů v tomto textu konec nevolnictví ve střední Evropě přičetl vynálezu a rozvoji dopravních prostředků pohybujících se pomocí páry. Nevolnictví v českých zemích (které Vajtauer opakovaně označoval jako součást střední Evropy) ale zrušil svým patentem habsburský císař Josef II. (1741–1790), a to už 1. listopadu roku 1781.

Základ úspěšného národa viděl Emanuel Vajtauer především v drobných zemědělcích ohleduplně pečujících o svá pole a také v silných rodinných vazbách. Vzor takto fungující společnosti pro Evropu a pro české země spatřoval novinář na počátku roku 1945 v Číně. Východoasijská říše pro něj představovala zkušenost „*čtyřiceti století*“ usdlého zemědělství

---

<sup>186</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Český mythus: co nám lhaly dějiny*. 2. Praha: Orbis, 1943, s. 13.

<sup>187</sup> VAJTAUER, Emanuel. Jaký socialismus? *Přítomnost*. 1945, **19**(8), 7.

a byla mu tak jasným protikladem vůči kolchozům v Sovětském svazu nebo nešetrnému kapitalistickému zemědělství v USA. Z dnešního pohledu mají podobné Vajtauery články, vybízející k větší ohleduplnosti k půdě a přírodě jako takové, dalo by se říct až ekologické poselství.<sup>188</sup> Vývoj zemědělství v Číně v oblasti zemědělství srovnával s poměry v českých zemích aktivistický novinář následovně: „*Kromě toho evropské zemědělství proti čínskému je záležitost neobyčejně mladá. [...] U nás v Čechách např. teprve deváté století je stoletím přechodu k usedlejší formám selského hospodaření. A od převážného chovu dobytka k polnímu hospodářství přecházelo se u nás teprve v době Marie Teresie a proces se táhl dlouho.*“<sup>189</sup> Zemědělství bylo v českých zemích skutečně dlouhou dobu založeno primárně na pastevectví. Souviselo to především s vysokým zalesněním území tehdejší střední Evropy. Podle Magdaleny Beranové se staří Slované v raném středověku zabývali především chovem koní, a to nejen k jejich využití v dopravě, ale i jako zdroje masa: „*[...] poměrně výrazný byl i podíl živočišné výroby. Rozhodně výraznější než později ve vrcholném a pozdním středověku a ve starším novověku, kdy se projevil nedostatek pastvin a vhodných volných ploch a osídlení se stávalo hustším, počet obyvatelstva podstatně vyšším.*“<sup>190</sup> V některých publikacích se můžeme rovněž dočíst, že v období mezi desátým a třináctým stoletím se pak na území Evropy odehrála určitá „*zemědělská revoluce*“<sup>191</sup>, která byla důsledkem mnoha faktorů – mimo jiné i klimatických změn, zvýšení počtu obyvatelstva i zdokonalování některých zemědělských nástrojů a postupů: „*Úbytek lesů a ploch drobnějšího podrostu však zapříčinil úbytek plochy dosud užívané pro pastvu domácích zvířat.*“<sup>192</sup>

Spojení člověka s půdou byl pro Vajtauera klíčový aspekt na cestě ke správně fungující společnosti. Tyto hodnoty podle něj rozvíjela právě německá ideologie nacionálního socialismu, která na rozdíl od komunismu a kapitalismu rozvíjí kladný vztah lidí k práci, protože lidé v tomto systému nejsou údajně k práci nuceni a ani nejsou vykořisťováni. Nutno ovšem říci, že tyto teze napsal Vajtauer v posledním roce války v době, kdy spojenci už osvobodili některé koncentrační tábory, v nichž byli vězni často nuceni pracovat v nehumánních podmínkách pro německý válečný průmysl. Kromě toho ale byly za války mimo jiné nuceně nasazeny miliony (převážně mladých) lidí na práci v Říši (včetně

---

<sup>188</sup> V těchto novinářových úvahách je zřejmý vliv nacistické propagandy, respektive jejího hesla „*Blut und Boden*“ (česky „*Krev a půda*“, pozn. autora).

<sup>189</sup> VAJTAUER, Emanuel. Jaká Evropa není (Evropa v zrcadle civilizace čínské). *Přítomnost*. 1945, **19**(5), 9.

<sup>190</sup> BERANOVÁ, Magdalena. *Slované*. Praha: Libri, 2000, s. 107. Historická řada (Libri). ISBN 80-7277-022-5.

<sup>191</sup> ANTONÍN, Robert. *České země za posledních Přemyslovců*. Praha: Libri, 2012, s. 42. ISBN 978-80-7377-446-3.

<sup>192</sup> ANTONÍN, Robert. *České země za posledních Přemyslovců*. Praha: Libri, 2012, s. 40. ISBN 978-80-7377-446-3.



Vajtauerova nevlastního syna Karla).<sup>193</sup> Jak dokládá i současná odborná literatura, obdržení předvolání k nucené práci v Říši byla mezi mladými Čechy často přijímáno se strachem o život: „*Obavy z „totálního nasazení“ v cizím prostředí, kde navíc stále častěji hrozily bombové útoky Spojenců, vedly v řadách mladých českých lidí mj. k výraznému navýšení počtu sňatků a narozených dětí, ale i k různým pokusům o sebepoškození, za což hrozil velmi tvrdý postih.*“<sup>194</sup> Tyto ani jiné podobné propagandisticky problematické aspekty vlády nacionálních socialistů v českých zemích a v dalších evropských regionech ovšem protektorátní žurnalista Vajtauer ve svých textech nijak nezmiňoval.

## 5.5 Emanuel Vajtauer a významné postavy českých dějin

Dalším motivem, který se ve zkoumaných člancích objevoval opakovaně, byla Vajtauerova hrdost na úspěchy velkých postav českých dějin. Novinář se v době německé nadvlády snažil svým čtenářům dokázat, že v české historii lze najít mnoho příkladů úspěšných vynálezců, umělců i státníků. Vajtauer tyto články tvořil v intencích vládnoucí ideologie nacionálního socialismu. Právě otázka národní suverenity pro něj byla jednou z klíčových. Na tomto místě je ovšem potřeba zdůraznit, že aktivistický novinář byl přesvědčen, že český národ je nejvíce svobodný pod „ochranou“ národa německého. Když tedy proto referoval o těchto úspěšných Čechích, opakovaně zdůrazňoval, že jejich původ nehrál při jejich práci žádnou významnější roli. V jednom z článků takto například popisoval Čechy jako významné vynálezce a vědce:

„*Svět zná Purkyněho, protože objevil buňku jako základ všeho organického, zná Presla,*<sup>195</sup> *protože objevil lodní šroub, národ je pyšný na bratry Veverky, protože objevili ruchadlo, nebo na Křižíka, že přispěl k rozvoji elektrotechniky. Pyšný je na jejich myšlenkové výboje, jimiž přispěli k pokroku evropské civilizace a nikoliv na to, zda to vyjádřili a jak to vyjádřili česky.*“<sup>196</sup> Vajtauer pak navíc ve stejném textu upozorňuje, že i přes úspěchy Čechů ve vědě a technice se jeho krajanům tolik nedaří i v jiných oblastech, zejména pak postrádal mezi Čechy výraznější literáty, kteří by svému národu dokázali získat hrdost. O tom, co přesně pro

---

<sup>193</sup> ČELOVSKÝ, Bořivoj. *Strážce nové Evropy: prapodivná kariéra novináře Emanuela Vajtauera*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2002, s. 81. ISBN 80-86101-64-9.

<sup>194</sup> VON ARBURG, Adrian a Tomáš STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů. I., Češi a Němci do roku 1945 – Úvod k edici*. Ve Středoklukách: Zdeněk Susa, 2010, s. 49. ISBN 978-80-86057-66-8.

<sup>195</sup> V článku se objevilo několik chyb, mimo jiné i ve jménu vynálezce lodního šroubu – Josefa Resslera (1793–1857). Z dnešního pohledu je poměrně neobvyklé, že v následujícím čísle se objevila výzva, aby si čtenáři ve svém časopise sami opravili.

<sup>196</sup> VAJTAUER, Emanuel. Jediná tradice národní. *Přítomnost*. 1943, 17(4), 12.

něj znamená česká kultura a jaké osobnosti ji reprezentují, vypověděl Vajtauer do jisté míry ve svém fejetonu „*Emigrant v rozpacích*“, ve kterém popisuje fiktivní rozhovor mezi českým emigrantem do Spojených států Amerických a zástupci ruských komunistů v Moskvě: „*Národní kultura je přece ale ještě něco jiného než tyhle civilizační vymoženosti. Jsou to především celé naše dějiny a literatura a umění. Ty kostelíčky, ten Hus, Komenský, Máchá, Vrchlický, Smetana, Myslbek. Prostě duch, který nám předávají věky.*“<sup>197</sup>

### 5.5.1 Kníže Václav a jeho bratr Boleslav

Počátky svatováclavského kultu lze hledat už ve středověku. Pověst o spravedlivém knížeti totiž byla zřejmě vytvořena nejen s cílem upevnit vliv křesťanství v českých zemích, ale zároveň jako snaha o legitimizaci vlády Přemyslovců na českém knížecím stolci: „*Tento vývoj nechal vzniknout myšlence formující se od počátku 12. století, podle které náleží české země jedinému – věčnému – vládci, od nějž mají aktuálně vládoucí knížata a králové svou moc pouze propůjčenou.*“<sup>198</sup> Významnou měrou se pak na upevnění svatováclavského kultu podílel římský císař a český král Karel IV., který nechal pro české země vytvořit svatováclavskou korunu a přemyslovského světce dal zpodobnit na pečeť univerzity, kterou založil v roce 1348 v Praze. S nástupem novověku se význam svatováclavského kultu poněkud zmenšil. V období tzv. první republiky se znovu výrazně promítl do veřejného života v českých zemích, a to konkrétně v roce 1929, kdy bylo slaveno tisícileté výročí úmrtí tohoto světce.<sup>199</sup>

O významu svatováclavského kultu pro zachování českého národa psal Emanuel Vajtauer už ve své knize „*Jak po Mnichovu: můžeme jít s Německem?*“, kterou vydal přibližně měsíc před začleněním Česko-Slovenska pod přímou nadvládu nacistického Německa. Žurnalista při tom myšlenky spojené s odkazem katolického světce porovnal s kultem středověkého kazatele a reformátora Jana Husa, které podle něj podněcovaly k zbytečnému odmítání německého vlivu v českých zemích: „*Svatováclavská idea našeho nového národního státu nezbytně zatlačí ideu husitskou, pokud Němci nepoženu nás k zoufalství a pokud jim samým bude záležet na dobrém sousedském poměru.*“<sup>200</sup> Současná literatura hovoří o tom, že odklon od

---

<sup>197</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Emigrant v rozpacích. Přítomnost.* 1943, **17**(5), 8.

<sup>198</sup> ANTONÍN, Robert. *České země za posledních Přemyslovců.* Praha: Libri, 2012, s. 76. ISBN 978-80-7377-446-3.

<sup>199</sup> V tehdejší době se předpokládalo, že kníže Václav byl zavražděn v roce 929. Historikové dnes ovšem na základě novějších poznatků uvádějí, že světec zemřel až o šest let později, tedy v roce 935.

<sup>200</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Jak po Mnichovu: můžeme jít s Německem?*. 1. Praha: Melantrich, 1939, s. 142.

protestantské (respektive husitské) tradice české<sup>201</sup> státnosti a liberálně-demokratického étosu Masarykovy republiky k výrazně pokřivené formě katolicismu a nacionalismu byl dobře patrný již v období tzv. druhé republiky: „*Pro nacistickou propagandu bylo mimořádně příznivé, že vyvíjela činnost na území, kde měl silný vliv zhoubný antimasarykismus integrálních katolíků, který se v předchozím období stal státní ideologií. [...] Ta (česká státnost, pozn. autora) již nebyla vykládána v protestantském a protiněmeckém duchu, ale naopak v katolickém a proněmeckém (tomu posloužilo zejména překroucení svatováclavské tradice).*“<sup>202</sup>

Pro protektorátní propagandu pak měla osoba svatého Václava (907–935?) značný význam. Kníže byl prezentován jako symbol české kolaborace s Německem. V tomto duchu psal během Protektorátu o českém panovníkovi i Emanuel Vajtauer: „*Svatý Václav byl Čech, ale naplno oddán myšlence vyšší, ještě než byla národní. A to jej postavilo na vysoký piedestal, na kterém se zdvíhá ze šerosvitu dějin.*“<sup>203</sup>

Portréty knížete Václava byly natištěny na protektorátních bankovkách v hodnotě pět tisíc korun, zneužíváno pro účely propagandy pak bylo i slavné heslo (respektive úryvek středověkého svatováclavského chorálu) „*Nedej zahynout nám ni budoucím.*“<sup>204</sup> Původní přemyslovský (respektive svatováclavský) znak doplněný o symbol hákového kříže začala od března roku 1943 využívat jako symbol sepětí se svatováclavským odkazem Moravcova organizace Kuratorium pro výchovu mládeže, která měla na starost ideologické působení na českou mládež v rámci Protektorátu.<sup>205</sup> Silné sepětí činnosti Kuratoria se svatováclavskou myšlenkou názorně ukazuje i tento citát z projevu jedné z vůdčích osobností této organizace – Františka Teunera (1911–1978): „*Znak symbolizuje tisíciletý příklad svatého Václava orlicí svatováclavskou a doplněním znaku hákového kříže na její hrudi spolu se znaky slavných zemí Čech a Moravy. Pochopí-li každý význam i závazky těchto symbolů a bude-li vždy v jejich znamení vedena výchova naší mládeže, pak také vyplní se slova modlitby: Nedej zahynouti nám, ni budoucím!*“<sup>206</sup>

---

<sup>201</sup> Potlačování společné československé státnosti je patrné již v době po Mnichovské dohodě (viz MARŠÁLEK, Pavel. *Pod ochranou hákového kříže: nacistický okupační režim v českých zemích 1939–1945*. Praha: Auditorium, 2012, s. 188. 20. století. ISBN 978-80-87284-20-9).

<sup>202</sup> MARŠÁLEK, Pavel. *Pod ochranou hákového kříže: nacistický okupační režim v českých zemích 1939–1945*. Praha: Auditorium, 2012, s. 188. 20. století. ISBN 978-80-87284-20-9.

<sup>203</sup> VAJTAUER, Emanuel. Jediná tradice národní. *Přítomnost*. 1943, 17(4), 12.

<sup>204</sup> HANOUSEK, Antonín. Nedej zahynouti nám ni budoucím. *Přítomnost*. 1945, 19(7), 16.

<sup>205</sup> PEJČOCH, Ivo. *Fašismus v českých zemích: fašistické a nacionálněsocialistické strany a hnutí v Čechách a na Moravě 1922–1945*. Praha: Academia, 2011, s. 413. Historie (Academia). ISBN 978-80-200-1919-6.

<sup>206</sup> BEER, Lukáš. *Hitlerovi Češi*. V Brně: Guidemedia, 2014, s. 2. ISBN 978-80-905310-7-9.

Dalším exemplárním příkladem zneužití svatováclavské myšlenky pak bylo zavedení udělování vyznamenání s názvem „Čestný štít Protektorátu Čechy a Morava s orlicí vévody Václava“. O tom, komu byl tento řád určen, na svých stránkách informovala mimo jiné i Vajtauerova *Přítomnost*: „[...] vyznamenání pro příslušníky Protektorátu, kteří se osvědčili ve smyslu říšské myšlenky vzorným chováním, plněním povinností a stálou pohotovostí. [...] Smysl čestného štítu, na kterém je vyznačena plamenná černá orlice na stříbrném poli, je spojitost s Říší.“<sup>207</sup> Vyznamenání obdržel mimo jiné například herec Vlasta Burian (1891–1962) nebo režisér Otakar Vávra (1911–2011). Po válce byli jeho nositelé považováni za kolaboranty, ačkoliv mnozí ocenění nepřijali dobrovolně, ale spíše ze strachu.<sup>208</sup>

Svatováclavský kult využil protektorátní establishment i na samém sklonku války v březnu roku 1945, kdy z českých kolaborantů zformoval vojenskou jednotku, která měla pomoci v závěrečné obraně Protektorátu proti Rudé armádě: „Došlo zde i k zformování dobrovolnické Svatováclavské roty. Její sestavení bylo nejen projevem krajního zoufalství nacistů, ale i ústupem od donedávna Hitlerem zastávaného názoru, že by Čechům neměly být svěřovány zbraně.“<sup>209</sup> Jednotka vznikla i přes určité výhrady Moravce, který pochyboval o kázni a vojenské disciplíně členů Kuratoria. Do přímého boje však dobrovolníci nikdy nasazeni nebyli, do organizace se totiž podařilo infiltrovat členům odboje. Více o této nepříliš známé kapitole českých dějin pojednává například Ivo Pejčoch.<sup>210</sup>

Emanuel Vajtauer psal o národním patronovi mimo jiné také v předmluvě své knihy s názvem „*Češi v nové Evropě*“. Novinář se v ní snaží myšlenky nacismu přirovnat ke křesťanství, které právě v době svatého Václava pronikalo na české území. Češi (respektive svatý Václav) se tehdy podle Vajtauera správně rozhodli přijmout křesťanství a postavit se na stranu Říše: „Vše záleželo tehdy na tom, zda naši předkové pochopí nové evangelium a nové společenství, jako dnes znovu závisí existence našeho národa na tom, zda pochopíme, že národní socialismus je novým evangeliem práce a poměru k bližnímu [...]“.<sup>211</sup> Nelze popřít, že české země doby Václavovy byly stále z velké části pohanské (ostatně

---

<sup>207</sup> ZANKL, Anton. O orlici vévody Václava a českém lvu. *Přítomnost*. 1944, **18**(12), 1.

<sup>208</sup> SKALICKÝ, Jaroslav a Dušan RADOVANOVIČ. Svatováclavská orlice – nacistické vyznamenání, které ničilo životy. In: *Rozhlas.cz* [online]. Praha: Český rozhlas, 2015 [cit. 2018-01-31]. Dostupné z: <http://www.rozhlas.cz/hrdina/70/zprava/svatovavclavska-orlice-nacisticke-vyznamenani-ktete-nicilo-zivoty--1473857>.

<sup>209</sup> MARŠÁLEK, Pavel. *Pod ochranou hákového kříže: nacistický okupační režim v českých zemích 1939–1945*. Praha: Auditorium, 2012, s. 160. 20. století. ISBN 978-80-87284-20-9.

<sup>210</sup> PEJČOCH, Ivo. *Fašismus v českých zemích: fašistické a nacionálněsocialistické strany a hnutí v Čechách a na Moravě 1922–1945*. Praha: Academia, 2011, s. 419–427. Historie (Academia). ISBN 978-80-200-1919-6.

<sup>211</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Češi v nové Evropě*. 2. Praha: Orbis, 1943, s. 6.

christianizace celého území byla zcela dokončena až o několik set let později v době vrcholného středověku). Vajtauer ale v tomto svém textu opomíjí zmínit fakt, že křesťanství do českých zemí pronikalo i s příchodem Cyrila a Metoděje na Velkou Moravu, přičemž soluňští bratři založili a pak i šířili liturgii slovanskou. Počátky křesťanství v českých zemích v tomto textu žurnalista spojuje pouze s činností říšských misionářů. Svoje čtenáře pak Vajtauer varuje před opakováním chyby, které se podle něj dopustil Václavův bratr Boleslav, a to vzpoury vůči Říši: „(Boleslav, pozn. autora) *Musel jít nakonec v jeho (Václavových, pozn. autora) svatých a moudrých šlépějích a jeho vzpoura byla také poslední vzpourou proti Říši. Od té doby jsme zůstali věrni jak křesťanství, tak Říši, a to nás zachránilo.*“<sup>212</sup>

Vajtauer dále spojuje polabské Slovary s odkazem Boleslava. Jelikož se totiž podle novináře neustále bouřili proti moci Říše a nepřijali křesťanství, byli nakonec příslušníci těchto národů asimilováni silnějšími Němci. Podobnou optikou jako Vajtauer na Polabské Slovary pohlíží také současná odborná literatura: „*V 10. století, po taženích Jindřicha I., zanikla samostatnost srbských kmenů úplně. Srbové (myšleni Lužičtí Srbové, pozn. autora) byli zařazeni do marky východní (lužické) a marky míšeňské. [...] Ve 12. století začala germanizace Srbů, nebyla však absolutní a jejich zbytky se udržely dodnes.*“<sup>213</sup>

Motiv Boleslavova neúspěšného odboje Vajtauer dále rozvíjí s odkazem do své současnosti. Svě spoluobčany vyzývá, aby se plně svěřili do rukou vládnoucích protektorátních politiků: „*Boleslavové jsou v nás ještě příliš neodbytní. [...] Zvykli jsme si už po celé století dělat politiku pod nátlakem ulice. A ulice je právě ztělesněný návyk a myšlenkové pohodlí. Za Přemyslovců byla politika dělána shora, od hlav myslících a vůdcích, a proto se u nich krise snadněji překonala.*“<sup>214</sup> Právě tato výzva je ale z pera Emanuela Vajtauera poněkud paradoxní. Aktivistický novinář totiž (jak již ostatně bylo zmíněno výše) ve dvacátých letech podněcoval radikální dělníky k revoluci vůči tehdejší „buržoazní republice“ a za svou účast na demonstracích byl také opakovaně vězněn.

Období vlády knížete Boleslava zmiňuje Vajtauer i ve svém článku „*Příklad Josefa Klimenta*“. Situaci bratra svatého Václava v textu srovnává se situací, ve které byl v březnu prezident pomnichovského Česko-Slovenska – Emil Hácha. Protektorátní žurnalista ovšem vyzdvihuje skutečnost, že Hácha proti Němcům nebojoval a svou zemi svěřil pod jejich „ochranu“ (na rozdíl od Boleslava I.) dobrovolně: „*Vedl jej (Háchu, pozn. autora) v tom okamžiku onen pud sebezáchovy národní, který přiměl kdysi Boleslava I. k tomu, aby po*

<sup>212</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Češi v nové Evropě*. 2. Praha: Orbis, 1943, s. 6.

<sup>213</sup> BERANOVÁ, Magdalena. *Slované*. Praha: Libri, 2000, s. 54. Historická řada (Libri). ISBN 80-7277-022-5.

<sup>214</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Češi v nové Evropě*. 2. Praha: Orbis, 1943, s. 7.

*dlouholetých bojích s císařem Ottou Velikým „pod prapory stoje, králi naslouchaje a odpovědi dávaje, konečně přece milosti došel?“<sup>215</sup>*

Téma vazalství přemyslovských knížat rozvíjel Emanuel Vajtauer opakovaně. Háčov ústupek před Hitlerem hodnotí veskrze pozitivně, tedy jako čin, který zachránil Čechy před blížícím se krveprolitím. Téma sudetoněmecké krize a mnichovské dohody je dnes jedním z nejkontroverznějších momentů moderní české (respektive československé) historie a postup západních mocností je většinou společností vnímán jako zrada (viz výše). Bez třetiny území, bez pohraničních pevností, bez materiálních zásob, bez vojenské techniky a především bez podpory spojeneckých armád, pomnichovské Česko-Slovensko nemohlo předpokládat, že by se na jaře roku 1939 vojensky ubránilo dobře vyzbrojené armádě hitlerovského Německa.<sup>216</sup> V březnu tohoto roku bylo proto bez významnějších incidentů obsazeno německým Wehrmachtem. Vznik Protektorátu a Háčovo podřízení se Hitlerovi<sup>217</sup> srovnává Vajtauer také s životem přemyslovského knížete Břetislava I. (1005–1055). „*Byl to tentýž sebezáchovný rozum, který po přechodných vítězstvích nad císařem donutil „českého Achilla“, knížete Břetislava, aby, „v potupném rouše kajícího a bos padl před trůnem císaře a prosil o milost“?*“<sup>218</sup>

Současná odborná literatura uvádí, že se český kníže před říšským panovníkem Jindřichem III. Černým pokořil, a to v roce 1041 přímo na jeho dvoře v Řezně. Tato událost je dnes vnímána jako počátek nové epochy v tehdejších česko-říšských vztazích: „*Velmi brzy se ukázalo, že dohody uzavřené v Řezně mají trvalou platnost; Jindřich a Břetislav již pak do konce svých životů nezkřížili zbraně, naopak řadu záležitostí řešili v úzké spolupráci. Řezenská jednání znamenala tedy důležitý mezník v politických vztazích říše a českého státu.*“<sup>219</sup> Nutné je ovšem připomenout, že Břetislav I. se k cestě do Říše rozhodl až poté, co jej v boji s Jindřichem III. zradili jeho velmožové a říšská vojska jej obklíčila na Pražském hradě. V podobné, nikoliv však identické situaci se přibližně o devět set let ocitl také Československý prezident Hácha. Emanuel Vajtauer nicméně v textu uvedl drobnou historickou nepřesnost, Jindřich III. totiž pokoření českého knížete nepřijal ještě jako císař. Tím se stal až o pět let později v roce 1046, kdy absolvoval takzvanou římskou jízdu.

---

<sup>215</sup> VAJTAUER, Emanuel. Příklad Josefa Klimenta. *Přítomnost*. 1943, **17**(10), 2.

<sup>216</sup> VONDRA, Roman. *Osobnosti české historie*. Praha: Aleš Skřivan ml., 2009, s. 38. ISBN 978-80-86493-24-4.

<sup>217</sup> Není bez zajímavosti, že na nemocného a starého prezidenta Háchu, který na jednání s Hitlerem přijel do Berlína, byl vyvíjen značný nátlak.

<sup>218</sup> VAJTAUER, Emanuel. Příklad Josefa Klimenta. *Přítomnost*. 1943, **17**(10), 2.

<sup>219</sup> KRZEMIENSKA, Barbora. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině 11. století*. Praha: Garamond, 1999, s. 316. *Historica* (Garamond). ISBN 80-901760-7-0.

Vajtauer ve stejném textu (s názvem „*Příklad Josefa Klimenta*“) také zmiňuje, že Háchovo jednání nebylo v březnu 1939 vedeno pouze „*slepým pudem sebezáchovy*“<sup>220</sup>, ale jednalo se o jakýsi symbolický dějinný návrat do Svaté říše římské národa německého. Tento Vajtauerův text z 1. července 1943 vznikl jako reakce na ocenění Háchova tajemníka Josefa Klimenta Cenou Reinharda Heydricha. Historickou paralelu se Svatou říší si přitom vypůjčuje od Klimenta, který byl osobně přítomen setkání Háchy a Hitlera v Berlíně z března roku 1939 a který hitlerovské Německo a Svatou říší posléze srovnával v novinovém článku „*Obnovuje se Svatá říše římská*“, který vyšel v *Národní politice* dne 19. března 1939.

Josef Kliment a Emanuel Vajtauer byli podle historika Tomáše Pasáka jedni z nejvýraznějších představitelů politického směru, který se kolaboraci s nacistickým režimem snažil ospravedlnit na základě historie: „*Nositelem těchto tendencí byl právní historik dr. J. Kliment, který vycházel z toho, že berlínské jednání není nic jiného nežli opakování staré historie [...]. Jiným představitelem tohoto kolaborujícího směru, jehož politickou ideou měla být >>idea svatováclavská<<, byl bývalý komunista Em. Vajtauer.*“<sup>221</sup> René Petráš naproti tomu poukazuje na to, že dnes již není zcela jasné, do jaké míry byl Kliment kolaborantem z přesvědčení: „*Je diskutabilní, nakořl byl (Kliment, pozn. autora) aktivním kolaborantem, v každém případě však představoval jednu z důležitých osob v Protektorátu. Na jedné straně se velmi významně podílel na intervencích na podporu uvězněných, na druhé straně však mj. získal bohatě honorovanou Heydrichovu cenu a jeho články v tisku propagující tradiční spolupráci s Říší dráždily obyvatelstvo a zahraniční odboj.*“<sup>222</sup>

O svatém Václavovi pojednává Vajtauer mimo jiné také v již zmiňovaném fejetonu „*Emigrant v rozpacích*“. Hlavním poselstvím článku je varovat před nebezpečím sovětského komunismu. Autor textu zároveň odsuzuje britského ministra války Anthonyho Edena (1897–1977) pro jeho spojenectví se sovětským Ruskem. Článek je pak celkově pojatý jako fiktivní rozhovor mezi českými emigranty v zahraničí spolupracujícími se spojenci. Svatý Václav je v textu zmíněn jako symbol české země, který je třeba uchránit před komunismem: „*Pracujeme tu tedy podle Edena pro tovaryše bolševika. Chtěl jsi vědět, jakou vlajkou omotáme sv. Václava. Což když se stane, že rudou, bratříčku, rudou se srpem a kladivem. Job tvoju má!*“<sup>223</sup>

---

<sup>220</sup> VAJTAUER, Emanuel. Příklad Josefa Klimenta. *Přítomnost*. 1943, 17(10), 2.

<sup>221</sup> PASÁK, Tomáš. *Pod ochranou říše*. Praha: Práh, 1998, s. 74–75. ISBN 8085809885.

<sup>222</sup> PETRÁŠ, René. Josef Kliment. SKŘEJPKOVÁ, Petra. *Antologie československé právní vědy v letech 1918–1939*. Praha: Linde, 2009, s. 47. ISBN 978-80-7201-750-8.

<sup>223</sup> VAJTAUER, Emanuel. Emigrant v rozpacích. *Přítomnost*. 1943, 17(5), 8.

### 5.5.2 Svatý Vojtěch

Emanuel Vajtauer se (jak již bylo naznačeno výše) ve svých textech často věnoval svatému Václavovi. Pozitivní vztah Čechů k německé Říši mimo jiné ale ilustroval také na příkladu dalšího českého národního světce z období raného středověku – svatého Vojtěcha (957?–997). Protektorátní žurnalista vyzdvihoval především Vojtěchovo úsilí při šíření křesťanství na pohanská území. Český světec tím totiž podle něj naplňoval politiku Říše, jejíž panovník chtěl tyto země ovládnout: „*Tomuto velkému Čechu (Vojtěchovi, pozn. autora) bylo dopřáno, aby spolu s císařem Ottou III. vypracoval duchovní poslání Říše, a za toto poslání účinně položil život.*“<sup>224</sup>

V současné době je poslední Slavníkovec historiky vnímán jako jeden z nejvýznamnějších Čechů své doby. Vojtěch se přátelil nejen s významnými kleriky, ale také s mocnými evropskými panovníky včetně říšských císařů Otty II. (955?–983) a Otty III. (980–1002): „*(Vojtěch, pozn. autora) Usilovnou prací při šíření křesťanství přispíval k šíření vzdělanosti a civilizace. Svými znalostmi a kontakty byl asi vůbec první českou osobností skutečně evropského formátu.*“ Není bez zajímavosti, že svatý Vojtěch se svými činy také snažil o větší prosazení některých myšlenek takzvaného clunyského hnutí, jehož cílem byla rozsáhlá reforma života představitelů církve.

### 5.5.3 Jan Hus

Další významnou historickou postavou, o které se Vajtauer zmínil ve svých textech, byl mistr Jan Hus (1370–1415). Středověkého reformátora novinář dokonce zařadil mezi tři největší osobnosti<sup>225</sup> českých dějin, a to po bok svatého Václava a Jana Amose Komenského (1592–1670). Hus byl v novinářových textech (stejně jako mnozí jiní velcí Češi) prezentován jako zastánce myšlenky sjednocené střední Evropy pod německým vedením. „*(Hus, pozn. autora) byl přesvědčen, že koná velký úkol říšský a že on i jeho národ je vyvolen, aby očistil církev od všech kazů, které se na ní objevily. [...] Jeho kořeny duchovní byly v Říši a evropské bylo jeho církevní poslání.*“<sup>226</sup> Působení Husa vnímal Vajtauer jako logický důsledek vlády Lucemburků na českém trůně: „*Nebylo by Husa, kdyby nebylo toho úzkého splnutí národa s Říší a s jejími úkoly, jaké se uskutečnilo v době Karla IV. a jeho syna.*“<sup>227</sup>

---

<sup>224</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Český mythos: co nám lhaly dějiny*. 2. Praha: Orbis, 1943, s. 48.

<sup>225</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Jediná tradice národní. Přítomnost*. 1943, 17(4), 13.

<sup>226</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Jediná tradice národní. Přítomnost*. 1943, 17(4), 13.

<sup>227</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Jediná tradice národní. Přítomnost*. 1943, 17(4), 13.



Také současná odborná literatura vidí počátky husitské reformace ve vstřícném postoji Karla IV. a jeho syna Václava IV. k teologickým disputacím mezi učenici na pražské univerzitě. Celkový pohled na působení husitského hnutí v českých zemích je ovšem i dnes, po zhruba šesti stech letech, poměrně rozporuplný. Reformní myšlenky kazatele z jihočeského Husince na jednu stranu sice značně předběhly svou dobu, jejich působením ale bylo obyvatelstvo českých zemí uvrženo do roky trvajících válek, které měly společně s doznívající morovou epidemií za následek značný úbytek obyvatelstva a ekonomický útlum českého království: „*Husitství představuje jednu z nejkontroverznějších epoch naší historie. Je to logické, neboť se hrálo významnou roli při vytváření moderní české identity.*“<sup>228</sup>

I přes výše uvedené pasáže Vajtauerova textu lze konstatovat, že šéfredaktor protektorátní *Přítomnosti* se myšlenkám a odkazu husitské reformace celkově příliš nevěnoval (porovnáme-li četnost toho tématu oproti četnosti, s jakou se ve zkoumaném vzorku objevily jiné historické epochy). Jednu z dalších výjimek představuje v tomto směru novinářova kniha „*Jak po Mnichovu: můžeme jít s Německem?*“, která vyšla na sklonku tzv. druhé republiky. Budoucí přední aktivista v ní českého středověkého kazatele a jeho následovníky poměrně překvapivě popisuje jako jakési bojovníky proti poněmčování svého národa: „(husitství, pozn. autora) bylo obdobím, které nám dávalo vědomí, že jsme kdysi určovali dějinný a myšlenkový vývoj v Evropě, že jsme o sto let předběhli protestantské Německo a že jsme dovedli setřásti už jednou nebezpečí germanisace.“<sup>229</sup>

O tom, že se v české společnosti za husitské revoluce do určité míry projevoval jakýsi protonacionalismus, pojednává i soudobá odborná literatura. Animosita mezi Čechy a Němci se významně projevila mimo jiné třeba sporem mezi učenici tehdejší pražské univerzity. Husitská revoluce tyto tendence (strach Čechů před cizími vlivy, jmenovitě před křižáckými vojsky převážně tvořenými Němci) pouze zesílila. Na druhou stranu je ovšem přinejmenším sporné, nazývat tuto středověkou snahu o reformu církve přímo za počátek národně-obrozeneckých snah Čechů: „[...] v souvislosti s dramatickým průběhem husitského zápasu se české národní citění vyhranilo natolik, že badatelé dokonce hovoří o vývojové anomálii, popřípadě o směřování k nacionalitě moderního typu. Obvykle však v těchto

---

<sup>228</sup> NOVOTNÝ, Robert a Pavel SOUKUP, CERMANOVÁ, Pavlína, ed. *Husitské století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 670. ISBN 978-80-7422-277-1.

<sup>229</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Jak po Mnichovu: můžeme jít s Německem?*. 1. Praha: Melantrich, 1939, 138–139.

*a podobných úsudcích nechybí důležité upozornění: i husitské Čechy považovaly víru za vyšší hodnotu než národ [...].*<sup>230</sup>

V souvislosti s výše uvedenou citací z Vajtaueryovy druhorepublikové knihy je ovšem také nutné uvést, že pozdější aktivistický novinář poněmčování Čechů odmítal po celé mnou zkoumané období (tedy to alespoň tak prezentoval ve svých textech). Žurnalista v nich poukazoval na to, že nacisté odmítají míšení své nadřazené kultury s kulturami jinými.<sup>231</sup> Češi se navíc podle Vajtauera Němcům do jisté míry v mnoha aspektech podobali. Pokud by ale Němci skutečně s plošnou germanizací všech slovanských národů začali, proces by se podle novinářova mínění obrátil proti nim, a to především narušením údajné jedinečnosti a rasové čistoty Germánů.<sup>232</sup>

#### 5.5.4 Jan Amos Komenský

Zásadní význam měly pro Emanuela Vajtauera myšlenky nivnického filosofa, pedagoga a biskupa Jednoty bratrské – Jana Amose Komenského. Na příkladu tohoto vpravdě kosmopolitního učenice ukazoval aktivistický novinář, jak důležité bylo pro českou vzdělanost její těsné sepětí s německojazyčným prostorem. Komenského učení totiž podle Vajtauera vzešlo především díky přenesení habsburského císařského dvora do Prahy za vlády Rudolfa II. a následnému působení tehdejších učenců na Pražském hradě. „*Z oné atmosféry, která dala Keplerovi a Tycho de Brahemu sílu pronikat do tajemství nebes, zrodil se duchovně veliký reformátor lidský, Jan Amos Komenský. Byl věrným synem národa, ale žil z duchovní mízy říšské [...].*“<sup>233</sup> Podíl Rudolfa II. na kulturním a společenském rozmachu českých zemí je bezesporu nepopíratelný, na místě je ovšem ale také zmínit, že útěk Jana Amose Komenského z habsburské monarchie byl především důsledkem rekatolizace a germanizace českých zemí v době po bitvě na Bílé hoře.

Ve svých textech si šéfredaktor protektorátní *Přítomnosti* všimal rovněž určitého hospodářského a kulturního úpadku německých zemí v době válečných konfliktů spojených s reformací: „*Nebyla to Bílá hora, ani vojska Gustava Adolfa, ani boj protestantů s katolíky, ani emigranti kolem Komenského, kteří strhli Němce do bída let po válce třicetileté. Zavinili*

---

<sup>230</sup> ČORNEJ, Petr. *Světa a stíny husitství: (události, osobnosti, texty, tradice): výběr z úvah a studií*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2011, s. 252. ISBN 978-80-7422-084-5.

<sup>231</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Malé národy v nové Evropě*. Praha: Orbis, 1941, s. 44.

<sup>232</sup> ČELOVSKÝ, Bořivoj. *Strážce nové Evropy: prapodivná kariéra novináře Emanuela Vajtauera*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2002, s. 57. ISBN 80-86101-64-9.

<sup>233</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Jediná tradice národní. Přítomnost*. 1943, 17(4), 13.

to spíše Kryštof Kolumbus, Vasco da Gama a Magalhaes, kteří určili nové cesty obchodu.“<sup>234</sup> Emanuel Vajtauer těmito svými postoji ke Komenského odkazu opět potvrzuje, že pro potřeby svých propagandistických článků si ze životopisů osobností českého historie účelově vybíral pouze taková fakta, která dotvářela jím prezentovaný obraz národních dějin.

### 5.5.5 František Palacký

K myšlenkám zakladatele českého dějepisectví a tzv. „Otce národa“ Františka Palackého se Vajtauer ve svých textech vyjadřuje relativně často, většinou však poměrně kriticky. Protektorátní žurnalista odsuzoval obrozeneckou optiku, s níž Palacký pohlížel na dějiny Čechů (viz výše). Z dnešního pohledu se ale nejedná o kritiku neopodstatněnou. Z obdobných pozic, i když poněkud odlišným způsobem, totiž Palackého hodnotí také současná odborná literatura: „*Ve vědecké práci se dopouštěl řady omylů a jeho Dějiny národa českého v Čechách a v Moravě nepříznivě ovlivnila víra v pravost rukopisů Královédvorského a Zelenohorského.*“<sup>235</sup>

V čem se naopak Emanuel Vajtauer s obrozeneckým myslitelem a politikem shodoval, byl Palackého odmítavý postoj k idealistickému pohledu části české inteligence na Rusko. Před mocí východoevropské velmoci varoval protektorátní novinář především v posledních letech války. Následující citát odkazující na myšlenky Františka Palackého ovšem pochází z knihy „*Vzpouř Evropy a základy nového evropského pořádku*“, která vyšla již v roce 1940. Jednalo se tedy o dobu, kdy do invaze německých vojsk do Sovětského svazu zbývaly poslední měsíce a kdy stále ještě platil takzvaný pakt Ribbentrop-Molotov, na jehož základě si obě mocnosti mezi sebe rozdělily území Polska: „*Sám Palacký v roce 1848 považuje perspektivu Evropy sjednocené v „universální monarchii“ ruské za nepřehledné i nevyslovitelně hrozné zlo pro lidstvo, za „neštěstí bez míry a hranic“.*“<sup>236</sup>

Některé Palackého myšlenky citoval aktivistický novinář v souvislosti s varováním před mocí Ruska například i ve svém článku „*Dvojí závod s časem*“ z října roku 1944, tedy v době, kdy už se sověští a českoslovenští vojáci probíjávali Dukelským průsmykem na území bývalého Československa: „*Nejlepším dokladem toho je náš Palacký, který v r. 1848, kdy velká část národa propadá panslavismu, píše o Rusku*

---

<sup>234</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Malé národy v nové Evropě*. Praha: Orbis, 1941, s. 37.

<sup>235</sup> VONDRA, Roman. *Osobnosti české historie*. Praha: Aleš Skřivan ml., 2009, s. 478. ISBN 978-80-86493-24-4.

<sup>236</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Vzpouř Evropy a základy nového evropského pořádku: Úvodní slovo Dr. Rudolf Procházka*. Praha: Orbis, 1940, s. 18.

do Frankfurtu: „[...] hrozí během čím dál tím rychlejším zploditi a založiti universální monarchii, tj. nepřehledné a nevyslovitelné zlé neštěstí bez míry a hranic [...]“.“<sup>237</sup>

Další postoj, který Vajtauer na Palackém obdivoval, byl jeho austroslavismus, respektive jeho snaha o aktivní politiku ve prospěch zachování habsburské monarchie. A to i přes četné výhrady, které k Rakousku aktivistický novinář měl (viz výše): „*Povahu tohoto případu, ač ne v celém jeho rozsahu, nám osvětlí, toho si bud'me všichni pamětlivi, hluboké proroctví nikoli Němce, ale jednoho ze zakladatelů českého obrození Františka Palackého: „Kdyby Rakouska nebylo, bylo by je nutno vynalézt.“ A to je pravda ve své podstatě [...].“*<sup>238</sup>

Palackého austroslavismus je plně spojen s kontextem doby revolučního roku 1848 a let následujících. Úplná samostatnost Čechů byla tehdy mezi vůdčími osobnostmi národa zcela nepředstavitelnou možností. Snaha o odtržení od Rakouska se tedy začala plně projevovat zřejmě až s Masarykovým působením během první světové války (viz o tom výše). Dnes už proto můžeme pouze spekulovat, zda by se Palacký (pokud by se býval dožil dvacátého století) chtěl po vzniku samostatného Československa opět vracet pod přímou nadvládu Němců tak, jak to předjímal v jedné ze svých knih Emanuel Vajtauer: „*Němci nás vlastně vracejí k uspořádání, které bylo ideálem Palackému a které se mu, ke škodě národa, nepodařilo prosadit. Palacký žádal, aby říše Rakouská byla spravována podle sídel národností.*“<sup>239</sup>

František Palacký si byl i přes svůj austroslavismus vědom toho, že český národ není v rámci Rakouska svobodný. Svědčí o tom i jím prosazovaná (a v konečném důsledku nepřilíš úspěšná) politika pasivní rezistence Čechů v rámci rakouského parlamentu. Palacký se k vládě Habsburků v českém království vyjadřoval kriticky, byť samozřejmě jen do té míry, jež povolovala dobová cenzura. Také z tohoto důvodu zakončil rodák z Hodslavic své „*Dějiny národa českého v Čechách a v Moravě*“ rokem 1526 – tedy obdobím nástupu rakouského panovnického rodu na český trůn: „*Dále v nich (v Dějinách, pozn. autora) stejně ani pokračovat nechtěl, neboť by mu ve svobodném líčení událostí bránily obavy z možné reakce stále ještě vládnoucí dynastie, jejíž obraz by ovšem v idealizovaném světle líčit nemohl, neboť dobu její vlády chápal jako „éru zotročení“.*“<sup>240</sup>

Lze tedy konstatovat, že Emanuel Vajtauer přínos Palackého i přes některé výjimky povětšinou spíše zpochybňoval. Zakladatele českého dějepisceví protektorátní novinář totiž

---

<sup>237</sup> VAJTAUER, Emanuel. Dvojí závod s časem. *Přítomnost*. 1944, **19**(1), 5.

<sup>238</sup> VAJTAUER, Emanuel. Už jednou... *Přítomnost*. 1943, **17**(6), 14.

<sup>239</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Malé národy v nové Evropě*. Praha: Orbis, 1941, s. 47.

<sup>240</sup> VONDRA, Roman. *Osobnosti české historie*. Praha: Aleš Skřivan ml., 2009, s. 487. ISBN 978-80-86493-24-4.

pokládal za viníka prohloubení sporů mezi Čechy a Němci. František Palacký totiž ve svém díle podle Vajtauera podpořil vznik národního mýtu o pacifistické povaze a demokratičnosti Čechů: „*Odvěký demokratismus český postavený proti odvěkému feudalismu německému přinesl do poměru mezi oběma národy dynamit nenávisti.*“<sup>241</sup>

### 5.5.6 Karel Havlíček Borovský

Stejně jako u jiných velkých postav českých dějin, tak i u významného liberálního novináře Karla Havlíčka Borovského (1821–1856) Emanuel Vajtauer oceňoval především jeho rezervovaný postoj k Rusku. Ten se u Borovského rozvinul během jeho pobytu v Moskvě, kde mezi lety 1843 až 1844 působil jako vychovatel v rodině univerzitního profesora Štěpána Petroviče Ševyрева (1806–1864). Havlíček v Rusku přestal zastávat myšlenku panslavismu (sjednocení slovanských národů pod vedením Romanovců) a namísto toho se, podobně jako Palacký, aktivně zapojil do prosazování politiky austroslavismu (úsilí o zrovnoprávnění Slovanů s ostatními etniky v rámci habsburské monarchie).

Borovského austroslavismus Vajtauer ve svých textech využil jako další zdůvodnění začlenění českých zemí do Hitlerovy říše. Podle šéfredaktora protektorátní *Přítomnosti* to bylo naplnění Havlíčkova varování před snahami Čechů o samostatný stát: „*V Evropě povstaly samé nesmírné říše – praví (Havlíček, pozn. autora). A tento jediný důvod mu stačí, aby z toho vyvodil, že vedle nesmírných říší by náš stát byl slabý a vždy na někom závislý a ustavičně by nad ním viselo nebezpečí, že zanikne celý v některé válečné bouři.*“<sup>242</sup> Emanuel Vajtauer ovšem v této souvislosti neupřesnil, nakolik byl pro něj Protektorát nezávislejší oproti bývalému masarykovskému Československu. Samotná existence českého národa ale pro něj byla zaručena spíše v rámci rozsáhlé říše pod vedením Německa, než by tomu bylo v samostatné republice: „*A oba tyto nejlepší lidé (Palacký a Havlíček, pozn. autora) přišli k poznání, že existence našeho národa bude nejlépe zabezpečena ve velkém státním útvaru, a nikoliv v úplné samostatnosti.*“<sup>243</sup>

Havlíčkův názorový posun od panslavismu k austroslavismu Vajtauer zmiňoval sice správně, pro potřeby svého článku „*Rus a Čech – dva neslučitelné světy*“ jej nicméně poněkud zdramatizoval. V úvodu textu tak píše o tom, že Borovský jel do Ruska ovlivněn básní „*Slávy dcera*“, kterou sepsal slovenský obrozenec Ján Kollár (1793–1852): „*Jako student nasál do sebe Kollárův panslavismus >>Slávy dcery<< a ve styku se Šafaříkem*

<sup>241</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Česká politika ve věku strojovém*. Praha: Orbis, 1944, s. 84.

<sup>242</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Dva projevy: Čech a Sověty; Poslání Evropy*. Praha: Orbis, 1941, s. 15.

<sup>243</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Dva projevy: Čech a Sověty; Poslání Evropy*. Praha: Orbis, 1941, s. 15.

a jinými slavisty českými utvrdil se v tom, že Rusko je jakoby mateřská země Čechů.<sup>244</sup> Tuto novinářovu interpretaci Havlíčkova ovlivnění Kollárovými myšlenkami potvrzuje například Jiří Morava, a to ve své knize „*C. k. disident Karel Havlíček*“. Morava to dokládá mimo jiné jednou z raných Havlíčkových básní, kterou budoucí šéfredaktor *Národních novin* určil své první lásce. Báseň totiž začíná oslovením „*Dcero Slávie*“.<sup>245</sup> Havlíčkovo ovlivnění Kollárovým dílem lze vysledovat i v dalších částech tohoto jeho životopisu, který byl česky vydán na počátku devadesátých let: „*On sám (Havlíček, pozn. autora) jako student horlivě deklamoval ze Slávy dcery, kladl si za čest znát několik ruských, polských a jihoslovanských písniček a při svém studiu slavistiky toužil poznat i jihoslovanské kraje.*“<sup>246</sup>

Novější odborná literatura už ovšem Havlíčkův vztah ke Kollárovi před jeho vycestováním do Ruska poněkud problematizuje. Havlíček byl totiž starší generací obrozenců za své nonkonformní názory kritizován už po vydání svých raných děl. Tyto tendence byly podle Romana Vondry patrné již po roce 1833, kdy vyšel Havlíčkův překlad německé básně „*Bei Warschau Schwerin*“, která pojednává o polské revoluci namířené proti carskému Rusku:

„*Tím se (Havlíček, pozn. autora) poprvé dostal do střetu s naivně primitivním rusofilstvím generace Josefa Jungmanna, Pavla Josefa Šafaříka, Josefa Kajetána Tyla a dalších, kteří v podpoře polských „rebelů“ viděli „zradu všeslovanské jednoty.“*“<sup>247</sup>

Není bez zajímavosti, že Havlíček se ve svých názorech na národnostní uspořádání rakouské monarchie neshodoval ani s dalším významným slovenským obrozencem, Ľudovítem Štúrem (1815–1856), a to už v době před svou cestou do Ruska. Samotnou Kollárovu báseň pak kriticky zhodnotil po svém návratu do Čech: „*V ostré polemice pod názvem Slovan a Čech z 15. února 1846 podrobil Havlíček zdrcující kritice naivní panslavismus Jána Kollára z jeho sbírky Slávy dcera.*“<sup>248</sup>

Emanuel Vajtauer v již zmiňovaném textu Havlíčka dále označuje jako „*jednoho z nejryzejších Čechů a národních mučedníků*“, který se „*zapsal hluboko do srdcí*“ celého národa.<sup>249</sup> Tím se víceméně shoduje s dobovým pohledem na tohoto liberálního žurnalistu.

---

<sup>244</sup> VAJTAUER, Emanuel. Rus a Čech – dva neslučitelné světy. *Přítomnost*. 1944, **19**(2), 15.

<sup>245</sup> MORAVA, Jiří. *C. k. disident Karel Havlíček*. Praha: Panorama, 1991, s. 25. Stopy, fakta, svědectví (Panorama). ISBN 80-7038-059-4.

<sup>246</sup> MORAVA, Jiří. *C. k. disident Karel Havlíček*. Praha: Panorama, 1991, s. 48. Stopy, fakta, svědectví (Panorama). ISBN 80-7038-059-4.

<sup>247</sup> VONDRA, Roman. *Osobnosti české historie*. Praha: Aleš Skřivan ml., 2009, s. 216. ISBN 978-80-86493-24-4.

<sup>248</sup> VONDRA, Roman. *Osobnosti české historie*. Praha: Aleš Skřivan ml., 2009, s. 218. ISBN 978-80-86493-24-4.

<sup>249</sup> VAJTAUER, Emanuel. Rus a Čech – dva neslučitelné světy. *Přítomnost*. 1944, **19**(2), 16.

Dnes již ale víme, že podmínky Borovského vyhnanství v tyrolském Brixenu nebyly tak těžké, jak se krátce po Havlíčkově smrti proslýchalo. Člen tzv. aktivistické sedmičky Emanuel Vajtauer tímto článkem o Borovském dále potvrdil svůj několikrát zopakovaný postoj k bývalému Rakousku-Uhersku. Habsburskou monarchii kritizoval za její národnostní politiku a celkové zpátečnictví, byť tuto historickou epochu hodnotil celkově pozitivněji než po ní následující léta masarykovského Československa (viz výše). V nesvobodné době Protektorátu Čechy a Morava také Vajtauer poměrně paradoxně vyzdvihoval názory a myšlenky liberála, který svou profesní kariéru novináře a poslance Ústavodárného říšského sněmu zasvětil rozvíjení českého jazyka a kultury.

Počátek mytizace Havlíčka a zrod samotné legendy o tzv. „*brixenském mučedníkovi*“ lze vysledovat až do šedesátých let devatenáctého století: „*K jeho kultu přispěli hlavně bývalí radikálové, kteří se v roce 1863 sdružili s novou generací v mladočeskou stranu, zdůrazňovalo se ovšem pouze jeho kutnohorské a brixenské období. [...] Této jednostranné koncepci výtečně nahrávala vytvářející se brixenská mučednická legenda, konglomerát neznalostí, domněnek, polopravd a svatých lží obviňující Rakušany z tragédie Havlíčkova života. Za všechno mohli jen oni – Češi byli jako vždy každým coulem skvostný národ.*“<sup>250</sup>

Této legendy o Havlíčkově životě a mučednické smrti za český národ využil i Emanuel Vajtauer. Ve svých textech ovšem neprezentuje Havlíčka jako oběť Bachova neabsolutistického policejního režimu (tak jak tomu bývalo zvykem). Jedním ze stěžejních bodů celé legendy o něm přitom bylo (a dodnes i zůstává) Havlíčkově vyhraňování se vůči Němcům. Právě kvůli tomu se ostatně již před novinářovým odjezdem do Ruska začala o jeho činnost zajímat rakouská státní policie. Už v době, kdy Havlíček projížděl územím Haliče, se některé jeho dopisy dostaly do Vídně: „*V listech Jirglovi, P. Štulcovi a Mudrovi Havlíček analyzoval komplikované poměry v Haliči, kde se monarchie zapletla do složitých národnostních problémů. [...] Havlíček mimo jiné napsal: „Pro Němce je teď Slovan už /jen/ otrok, hlupák... Zatím co připisují vzdělání jen sobě, strkají nás do Asie.*““<sup>251</sup>

Emanuel Vajtauer tedy v tomto případě opět poměrně jednostranně využíval pouze určitou část údajů o životě významné postavy českých dějin k tomu, aby prezentoval politiku nacistické Třetí říše. Havlíček se tak v jeho interpretaci stal jakýmsi napraveným idealistou, který Čechy varuje před vlivem Ruska a jehož opatrnost vůči panslavismu má svůj význam i v době druhé světové války, kdy se k Protektorátu od východu přibližují

---

<sup>250</sup> MORAVA, Jiří. *Havlíček v Brixenu*. Praha: Regulus, 1997, s. 112. ISBN 80-901564-7-9.

<sup>251</sup> MORAVA, Jiří. *C. k. disident Karel Havlíček*. Praha: Panorama, 1991, s. 28. Stopy, fakta, svědectví (Panorama). ISBN 80-7038-059-4.

sovětská vojska: „*Nad Havlíčkem je třeba ještě dnes se důkladně zamyslit! Sovětská šed' kolektivisace, to' stará šed' nevolnického samoděržaví [...]*“.<sup>252</sup>

### 5.5.7 Karel IV. jako předchůdce Reinharda Heydricha

Vajtauerův pohled na české dějiny lze v rámci jeho tvorby pro protektorátní *Přítomnost* názorně ukázat na jeho článku „*Po stopách Otce vlasti: (K památce Reinharda Heydricha)*“, který vyšel jako připomínka prvního výročí smrti zastupujícího říšského protektora. Toho novinář ve svém textu srovnává s českým králem a říšským císařem Karlem IV., přičemž lucemburského panovníka nazývá „*Otcem vlasti*“ a strůjce takzvaného „konečného řešení židovské otázky“ označuje za „*Syna Čech a Moravy*“.<sup>253</sup> V textu je vyzdvihován především Heydrichův přínos pro české hospodářství (zlepšení poměrů českých dělníků či omezení činnosti takzvaných keřasů<sup>254</sup>), ale i jeho protižidovská politika. Reinharda Heydricha, obergruppenführera SS, který po svém příjezdu do Protektorátu zavedl stanné právo, pak Emanuel Vajtauer prezentuje jako oblíbeného představitele vládnoucí moci, který myslí na obyčejné české lidi: „*Instinktivně se tušilo, že tento muž to s naším národem myslí dobře.*“<sup>255</sup>

V osobě bývalého zastupujícího říšského protektora viděl aktivistický novinář dalšího nositele odkazu knížete Václava. Z textu lze vyčíst hned několik odkazů na tuto tematiku: „*Zabral se (Heydrich, pozn. autora) do dějin českých, aby z nich vyčetl zákon, který by mu ukázal cestu. Našel jej jako Karel IV. v naší myšlence svatováclavské.*“<sup>256</sup> Emanuel Vajtauer se ve svém textu rovněž okrajově zmínil o Heydrichově návštěvě komnaty s českými korunovačními klenoty.<sup>257</sup> Novinář tuto událost prezentoval v intencích dobové propagandy, tedy jako symbolický akt úplného podřízení Protektorátu a jeho politických představitelů Hitlerovskému Německu: „*Vyjádril to (Heydrich, pozn. autora) slavnostním odevzdáním*

---

<sup>252</sup> VAJTAUER, Emanuel. Rus a Čech – dva neslučitelné světy. *Přítomnost*. 1944, **19**(2), 16.

<sup>253</sup> VAJTAUER, Emanuel. Po stopách Otce vlasti: (K památce Reinharda Heydricha). *Přítomnost*. 1943, **17**(9), 3.

<sup>254</sup> Dobové označení pro šmelináře, patrně vycházející z německého slova *Kettenhändler* (český ekvivalent tohoto slova je *řetězový obchodník*, pozn. autora).

<sup>255</sup> VAJTAUER, Emanuel. Po stopách Otce vlasti: (K památce Reinharda Heydricha). *Přítomnost*. 1943, **17**(9), 1.

<sup>256</sup> VAJTAUER, Emanuel. Po stopách Otce vlasti: (K památce Reinharda Heydricha). *Přítomnost*. 1943, **17**(9), 2.

<sup>257</sup> Právě tato historická epizoda je předmětem jedné z rozšířených lidových legend. Podle ní si měl Heydrich korunu nasadit sám na hlavu. Legenda dále praví, že pokud tak učiní osoba, již koruna nenáleží, do roka zemře. Právě to pak měla být příčina Heydrichovy předčasné smrti na následky atentátu. Příběh zpopularizoval zejména film *Atentát*, který roku 1964 natočil režisér Jiří Sequens (1922–2008).



*jednoho klíče od koruny svatováclavské našemu státnímu prezidentovi. A upozornil nás i na naše vlastní nebezpečí, na komplex boleslavský, komplex protiřímské vzpoury [...].*<sup>258</sup>

Podobně jako v jiných svých textech z období Protektorátu, i v tomto článku Emanuel Vajtauer apeloval na spolupráci mezi Čechy a Němci. Právě rozvoj oboustranně výhodných vztahů mezi oběma národy měl být totiž podle autora textu hlavní přínos jak lucemburského císaře, tak i jeho „následovníka“ Heydricha: *„Ano, Karel IV. to byl, který našel onen kámen mudrců v našich zemích, způsob, jak dosáhnout horlivé a nadšené spolupráce obou národů tohoto prostoru. Heydrich šel v jeho horkých šlépějích jako věrný sluha Podiven<sup>259</sup> ve šlépějích svatého Václava. A nebyl daleko k tomu, aby se mu dílo karlovské podařilo.*<sup>260</sup>

---

<sup>258</sup> VAJTAUER, Emanuel. Po stopách Otce vlasti: (K památce Reinharda Heydricha). *Přítomnost*. 1943, **17**(9), 1.

<sup>259</sup> Podiven (či také Podivín) byl podle středověkých legend sluha svatého Václava. Moderní archeologické výzkumy naznačují, že šlo zřejmě o reálnou osobu. Více o ní ve své knize pojednává například Emanuel Vlček: (VLČEK, Emanuel. *Fyzické osobnosti českých panovníků: Atlas kosterních pozůstatků prvních sedmi historicky známých generací Přemyslovců s podrobným komentářem a historickými poznámkami*. Praha: Vesmír, 1997, 142–143. Postavy českých dějin očima antropologa. ISBN 80-85977-09-5.)

<sup>260</sup> VAJTAUER, Emanuel. Po stopách Otce vlasti: (K památce Reinharda Heydricha). *Přítomnost*. 1943, **17**(9), 3.

## 6 Závěr

Ačkoliv se Emanuel Vajtauer, pozdější člen tzv. aktivistické sedmičky, narodil do chudých poměrů, dokázal (s obtížemi) vystudovat prestižní univerzitu. Tyto faktory výrazně ovlivnily jeho novinářský styl. Znalost velkého množství knih mnohých domácích i zahraničních autorů, dobových zahraničních tištěných médií, jazyků a cizích zemí, které procestoval během dvacátých a třicátých let, to vše pomohlo tomuto publicistovi k vytváření argumentačně i stylisticky velmi solidně zpracovaných textů. Na tomto místě je ovšem třeba také připomenout, že zkoumané texty byly v mnoha ohledech až fabulující – novinář je vytvářel s cílem propagačního působení na své čtenáře. Významnou měrou je pak ve zkoumaných textech zastoupeno také téma sociálních poměrů pracujících (zejména dělníků). Vajtauer tím neustále implicitně připomínal, že jeho politické a novinářské počátky byly spjaty se vznikem Komunistické strany Československa. Po Mnichovu se už pak ve svých textech snažil o zlepšení poměrů dělníků z pozice nacionálního socialismu (nebo to alespoň takto prezentoval). Také na tomto příkladu můžeme vidět, že obě krajně orientované ideologie toho mají ve skutečnosti společného více, než by se mohlo na první pohled zdát.

Emanuel Vajtauer se stal za druhé světové války aktivním propagátorem nacistické ideologie na území Protektorátu. Češi byli v jeho textech většinou vyobrazováni jako národ, který byl po celé své dějiny neustále ve vleku silnějšího germánského souseda (ať už byl reprezentován Východofranskou říší, Svatou říší římskou národa německého, habsburskou monarchií či v době Vajtauerově hitlerovským Německem). Novinář těmito svými texty vědomě naplňoval záměry nacistické propagandy v Protektorátu, která usilovala o loajalitu Čechů k německé Říši, a stal se tak jedním z nejviditelnějších symbolů české kolaborace a servilnosti v době druhé světové války.<sup>261</sup>

Pokud se zaměříme na hlavní témata zkoumaných žurnalistických textů pro časopis *Přítomnost*, zjistíme, že historii Čechů se Vajtauer věnoval především v letech 1942 a 1943. Později, s blížícím se koncem válečného konfliktu, psal Emanuel Vajtauer do zmíněného časopisu stále častěji texty pojednávající o aktuální mezinárodní politické situaci a vývoji událostí na válečných frontách (především té východní). Není bez zajímavosti, že tématu

---

<sup>261</sup> „Vývoj poté gradoval vytvořením otevřeně pronacistického směru v české žurnalistice na přelomu let 1940–1941. Jeho programem bylo dokonalé podřízení se linii okupantů a prosazování jejich plánu na začlenění českých zemí do Říše. Vedoucí role v něm připadla K. Lažnovskému jako uznávanému vůdci, a spolu s ním E. Vajtauerovi a E. Moravcovi, kteří tento proud formovali po stránce ideové.“ (citováno z: MARŠÁLEK, Pavel. *Pod ochranou hákového kříže: nacistický okupační režim v českých zemích 1939–1945*. Praha: Auditorium, 2012, s. 189. 20. století. ISBN 978-80-87284-20-9.)

Ruska (respektive Sovětského svazu) a pronikání komunismu do (střední) Evropy se aktivistický novinář věnoval téměř ve všech článcích, které v *Přítomnosti* vyšly mezi 1. květnem 1944 a 1. květnem 1945.<sup>262</sup>

Ve svých knihách z období tzv. druhé republiky a Protektorátu Čechy a Morava se naproti tomu Emanuel Vajtauer české i světové historii věnoval po celou dobu zkoumaného období. Pravděpodobně nejobsáhleji a zároveň nejuceleněji psal tento novinář o tématu českých dějin v knize „*Český mythos: co nám Italy dějiny*“ z roku 1943. Rozsáhlé pasáže o historii českých zemí a vztahu Čechů a Němců ovšem nalezneme i v ostatních knihách (jmenovitě například v titulu „*Jak po Mnichovu: můžeme jít s Německem?*“ z února roku 1939 nebo v publikaci „*Česká politika ve věku strojovém*“, což je poslední Vajtauerem veřejně publikovaná kniha).<sup>263</sup>

Častými tématy, o nichž v rámci svých textů o historii Emanuel Vajtauer pojednával, byla vedle svatováclavské tematiky, tématu neúspěšné protiříšské vzpoury knížete Boleslava či osoby římského císaře a českého krále Karla IV., také myšlenka většího sepětí s hitlerovským Německem na základě historické zkušenosti, kterou Češi získali životem v rámci středověké německé Říše. Šéfredaktor protektorátní *Přítomnosti* byl vedle sekretáře Emila Háchy – Josefa Klimenta – jedním z nejaktivnějších propagátorů této myšlenky (viz výše). Emanuel Vajtauer o propagandistickém potenciálu českých dějin a české kultury (zejména literatury a divadelních her) hovořil již ve své knize „*Jak po Mnichovu: můžeme jít s Německem?*“, která vyšla v únoru roku 1939, tedy přibližně měsíc před vyhlášením Protektorátu Čechy a Morava.<sup>264</sup>

České dějiny vnímal Vajtauer značně ambivalentně. Na jedné straně pro něj byly sledem neúspěchů a omylů (které podle něj pramenily povětšinou ze špatného poměru k Němcům, z chybných kroků české šlechty či dokonce z přítomnosti Židů na území českých zemí). Na straně druhé dokázal protektorátní novinář opakovaně vyzdvihnout úspěchy mnoha velkých postav české historie. Na tomto místě je ovšem třeba také uvést, že úspěchy velkých postav českých dějin Vajtauer často prezentoval jako důsledek jejich kladného poměru k Německu či jejich sepětí s německým kulturním prostředím.

Ideologie nacionálního socialismu byla pro novinářův pohled na dějiny klíčová. Historii ve svých textech díky ní opakovaně prezentoval jako boj různých národů o přežití a nadvládu

---

<sup>262</sup> Jedinou výjimkou je v tomto směru článek „*Jaká Evropa není (Evropa v zrcadle civilizace čínské)*“ z 1. února 1945.

<sup>263</sup> Vyšla roku 1944.

<sup>264</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Jak po Mnichovu: můžeme jít s Německem?* 1. Praha: Melantrich, 1939, s. 28.

nad národy jinými, méněcennými. V této souvislosti Vajtauer v jedné ze svých knih odkazoval na jednoho z předních ideologů nacistické strany NSDAP – Alfreda Rosenberga (1893–1946): „*Dějiny známého lidstva jsou mu (Rosenbergovi, pozn. autora) dějinami výbojů a tvůrčího rozmachu arijců,<sup>265</sup> jejich skvělého organizačního talentu. Oni jsou budovateli skvělých říší. Jestliže se jejich říše neudržely, pak příčinou pokaždé byl nedostatek uvědomělé rasové politiky.*“<sup>266</sup> Poměrně současnými se naopak z dnešního pohledu jeví některé novinářovy myšlenky propagující ekologický přístup k životu (zejména pak k zemědělství), který se měl zakládat na prohloubení nacionalismu a sepětí člověka s půdou. Protektorátní aktivista se tím ovšem na druhou stranu implicitně přihlásil k nacistickému heslu „*Blut und Boden*“ (česky „*Krev a půda*“, pozn. autora).

Je ovšem třeba také zmínit, že ve svém důrazu na nacionalismus nebyl Vajtauer vždy zcela nekompromisní. V textech totiž často rozlišoval mezi jeho primitivní formou a jakýmsi sofistikovaným nacionalismem. Ten se měl podle něj zakládat nejen v boji za zachování národní suverenity, ale také v určité spolupráci mezi schopnými národy, a to nejen v Evropě, ale i po celém světě. Protektorátní žurnalista také opakovaně uváděl, že v našem pohledu na dějiny nemůžeme být zaujatí a dějiny nazírat optikou současné Evropy složené (většinou) z národních států. Nacionální myšlení (tak jak jej známe dnes) se totiž vyvinulo až s národně-osvobozeneckými snahami během devatenáctého století. Interpretovat proto například středověké dějiny jako vyhocený souboj mezi Čechy a Němci je tedy poměrně scestné. Že se Vajtauer snažil (alespoň částečně) tomuto přístupu vyvarovat, dokládá tento úryvek z jeho knihy „*Český mythus: co nám lhaly dějiny*“, v němž cituje článek s názvem „*Idea císařství Římského a její vliv na počátky českého politického myšlení*“. Jeho autor, J. B. Novák (1872–1933), v něm píše: „*Nesmíme přenášeti naše názory na suverenitu do doby, které tento pojem byl cizí. Jediným suverénem tehdy byl císař a býti členem Říše římské nebylo úhonou, nýbrž předností.*“<sup>267</sup>

Zkoumané Vajtauerovy texty z doby pomnichovské republiky a Protektorátu Čechy a Morava jsou pro nás dnes zajímavým příspěvkem do diskuze o tom, jak snadno se dají zneužít dějiny k tomu, aby se jimi podporovaly aktuální cíle politických stran a jejich vůdců.

---

<sup>265</sup> V originálním textu je slovo užito s krátkým *a*.

<sup>266</sup> VAJTAUER, Emanuel. *Vzpouza Evropy a základy nového evropského pořádku: Úvodní slovo Dr. Rudolf Procházka*. Praha: Orbis, 1940, s. 33.

<sup>267</sup> NOVÁK, Jan Bedřich. In. VAJTAUER, Emanuel. *Český mythus: co nám lhaly dějiny*. 2. Praha: Orbis, 1943, s. 45.

## 7 Bibliografie

- ANTONÍN, Robert. *České země za posledních Přemyslovců*. Praha: Libri, 2012. ISBN 978-80-7377-446-3.
- BARTOŠ, Josef. Noviny jako historický pramen. In: MAREK, Pavel, ed. *Tisk a politické strany*. Olomouc: Moneta-FM, 2001, s. 7–16. ISBN 978-80-900965-5-4.
- BEER, Lukáš. *Hitlerovi Češi*. V Brně: Guidemedia, 2014. ISBN 978-80-905310-7-9.
- BERÁNKOVÁ, Milena, Alena KŘIVÁNKOVÁ a Fraňo RUTTKAY. *Dějiny československé žurnalistiky: III. díl, Český a slovenský tisk v letech 1918–1944*. 1. Praha: Novinář, 1988.
- BERANOVÁ, Magdalena. *Slované*. Praha: Libri, 2000. Historická řada (Libri). ISBN 80-7277-022-5.
- ČECHUROVÁ, Jana a Jan RANDÁK. *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2014. České dějiny (NLN, Nakladatelství Lidové noviny: Ústav českých dějin Univerzity Karlovy): Ústav českých dějin Univerzity Karlovy). ISBN 978-80-7422-309-9.
- ČELOVSKÝ, Bořivoj. *Strážce nové Evropy: prapodivná kariéra novináře Emanuela Vajtauera*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2002. ISBN 80-86101-64-9.
- ČERMÁK, Josef. *Názorový vývoj Ferdinanda Peroutky v jeho textech pro časopis Přítomnost*. Olomouc, 2016.
- ČORNEJ, Petr. *Světla a stíny husitství: (události, osobnosti, texty, tradice) : výběr z úvah a studií*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2011. ISBN 978-80-7422-084-5.
- Čeští novináři ve stínu hákového kříže: Zhrzený soudruh Emanuel Vajtauer. *Mediahub* [online]. Bratislava: Mafra Slovakia, 2016 [cit. 2017-10-22]. Dostupné z: <http://mediahub.cz/tema-tydne/901972-cesti-novinari-ve-stinu-hakoveho-krize-zhrzeny-soudruh-emanuel-vajtauer>.
- DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana a Jan ZELENKA, ed. *Přemyslovský dvůr: život knížat, králů a rytířů ve středověku*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2014. ISBN 978-80-7286-230-6.

- Emanuel Vajtauer. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2017 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Emanuel\\_Vajtauer](https://cs.wikipedia.org/wiki/Emanuel_Vajtauer).
- FINDORÁKOVÁ, Monika. *Emanuel Vajtauer očima Národního soudu a dobového tisku*. Brno, 2006. Bakalářská práce. Masarykova Univerzita v Brně.
- HAVELKA, Miloš, ed. *Spor o smysl českých dějin 1895–1938*. Praha: Torst, 1995. ISBN 80-85639-41-6.
- HERRE, Franz. *Marie Terezie*. Praha: Brána, 1996. ISBN 8085946416.
- HORÁK, Pavel. Tisk jako historický pramen. ČECHUROVÁ, Jana a Jan RANDÁK. *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2014. České dějiny (NLN, Nakladatelství Lidové noviny: Ústav českých dějin Univerzity Karlovy). ISBN 978-80-7308-556-8.
- HROCH, Miroslav. *Úvod do studia dějepisu*. Praha: Statní pedagogické nakladatelství, 1985.
- Internetová jazyková příručka Ústavu pro jazyk český Akademie věd České republiky: Velká písmena – organizace (státy, správní oblasti, zastupitelské sbory, ministerstva, školy, divadla apod.). <http://prirucka.ujc.cas.cz/> [online]. Praha: Akademie věd České republiky, c2008-2018 [cit. 2018-04-27]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=188>.
- JEŠUTOVÁ, Eva, ed. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003. ISBN 80-86762-00-9.
- JIRÁK, Jan. Druhá republika: do zimy. JIRÁK, Jan, Barbara a Petr KÖPPLOVÁ. *Druhá republika: 167 obyčejných dnů: politické a mediální klima a jeho reflexe*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 970-80-246-3586-6.
- KRZEMIŇSKA, Barbora. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině 11. století*. Praha: Garamond, 1999. Historica (Garamond). ISBN 80-901760-7-0.
- KONČELÍK, Jakub, Barbora KÖPPLOVÁ a Jitka KRYŠPÍNOVÁ. *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara: stenografické zápisy Antonína Fingera z protektorátních tiskových porad 1939-1941*. V Praze: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0591-0.
- KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8.

- KOŘALKA, Jiří. *František Palacký (1798-1876): životopis*. Praha: Argo, 1998. ISBN 80-7203-125-2.
- KOSATÍK, Pavel. *Ferdinand Peroutka: pozdější život (1938–1978)*. Praha: Paseka, 2000. ISBN 8071852945.
- KOVTUN, Jiří a Zdeněk LUKEŠ. *Pražský hrad za T. G. Masaryka: úpravy Pražského hradu 1918-1935 v letopočtech, úryvky z lánské kroniky, archivní dokumenty*. Praha: Pražský hrad, 1995. ISBN 80-902051-1-9.
- MALETOVÁ, Kristýna. *Šéfredaktor protektorátní Přítomnosti E. Vajtauer před Národním soudem*. Brno, 2016. Diplomová práce. Masarykova Univerzita v Brně.
- MARŠÁLEK, Pavel. *Pod ochranou hákového kříže: nacistický okupační režim v českých zemích 1939-1945*. Praha: Auditorium, 2012. 20. století. ISBN 978-80-87284-20-9.
- *Matrika narozených: od 27. září 1888 do 30. prosince 1893* [online]. Tábor: děkanství v Táboře, 1893 [cit. 2018-04-04]. Dostupné z: <https://digi.ceskearchivy.cz/DA?menu=3&id=7875&page=428&lang=cs>.
- MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. 4., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-574-5.
- MORAVA, Jiří. *C. k. disident Karel Havlíček*. Praha: Panorama, 1991. Stopy, fakta, svědectví (Panorama). ISBN 80-7038-059-4.
- MORAVA, Jiří. *Havlíček v Brixenu*. Praha: Regulus, 1997. ISBN 80-901564-7-9.
- NOVOTNÝ, Robert a Pavel SOUKUP, CERMANOVÁ, Pavlína, ed. *Husitské století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014. ISBN 978-80-7422-277-1.
- OTÁHAL, Milan. *Ferdinand Peroutka: muž přítomnosti*. Praha: Melantrich, 1992.
- PASÁK, Tomáš. *Pod ochranou říše*. Praha: Práh, 1998. ISBN 8085809885.
- PASÁK, Tomáš. *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939–1945*. Praha: Univerzita Karlova, 1980.
- PAVELČÍKOVÁ, Nina. Ideologie totalitárních režimů – historické souvislosti teoretických východisek a jejich vliv v praxi nacistického a komunistického režimu. *Antropowebzin* [online]. 2010, 3(2), 111 [cit. 2018-04-12]. ISSN 1801-8807. Dostupné z: [http://www.antropoweb.cz/media//webzin/webzin\\_2\\_2010/Pavelcikova\\_N-2-2010.pdf](http://www.antropoweb.cz/media//webzin/webzin_2_2010/Pavelcikova_N-2-2010.pdf).

- PEJČOCH, Ivo. *Fašismus v českých zemích: fašistické a nacionálněsocialistické strany a hnutí v Čechách a na Moravě 1922–1945*. Praha: Academia, 2011. Historie (Academia). ISBN 978-80-200-1919-6.
- PETRÁŠ, René. Josef Kliment. SKŘEJPKOVÁ, Petra. *Antologie československé právní vědy v letech 1918–1939*. Praha: Linde, 2009. ISBN 978-80-7201-750-8.
- PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu I.: 1918–1919*. Vyd. 3. Praha: Lidové noviny, 1991. ISBN 80-7106-040-2.
- RAPP, Francis. *Svatá říše římská národa německého: od Oty Velikého po Karla V.* Praha: Paseka, 2007. Historická paměť. ISBN 978-80-7185-726-6.
- SANDOMIRSKIJ, German Borisovič. *Fašisté*. 1. Praha: Kniha, 1923.
- SKALICKÝ, Jaroslav a Dušan RADOVANOVIČ. Svatováclavská orlice – nacistické vyznamenání, které ničilo životy. In: *Rozhlas.cz* [online]. Praha: Český rozhlas, 2015 [cit. 2018-01-31]. Dostupné z: <http://www.rozhlas.cz/hrdina/70/zprava/svatovaclavska-orlice-nacisticke-vyznamenani-ktere-nicilo-zivoty--1473857>.
- ŠÍR, Vojtěch. Český tisk po atentátu na Heydricha. In: *Fronta.cz* [online]. [cit. 2017-10-31]. Dostupné z: <http://www.fronta.cz/dotaz/cesky-tisk-po-atentatu-na-heydricha>.
- TAUCHEN, Jaromír. *Státoprávní vztahy českého státu a římskoněmecké říše ve středověku a jejich důsledky pro další vývoj: (sborník z kolokvia pořádaného katedrou dějin státu a práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity a The European Society for History of Law)*. Ostrava: Key Publishing, 2012, s. 106-120. ISBN 978-80-87475-25-6.
- UNITED STATES VAJTAUER v. COMMISSIONER OF IMMIGRATION AT PORT OF NEW YORK: Argued: Nov. 24-29, 1926. – Decided: Jan 3, 1927. In: *United States Supreme Court 273 U.S. 103* [online]. USA: United States Supreme Court, 1927 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: [https://en.wikisource.org/wiki/United\\_States\\_Vajtauer\\_v.\\_Commissioner\\_of\\_Immigration\\_at\\_Port\\_of\\_New\\_York/Opinion\\_of\\_the\\_Court](https://en.wikisource.org/wiki/United_States_Vajtauer_v._Commissioner_of_Immigration_at_Port_of_New_York/Opinion_of_the_Court).
- VAJTAUER, Emanuel. *Česká politika ve věku strojovém*. Praha: Orbis, 1944.
- VAJTAUER, Emanuel. *Český mythus: co nám lhaly dějiny*. 2. Praha: Orbis, 1943.
- VAJTAUER, Emanuel. *Češi v nové Evropě*. 2. Praha: Orbis, 1943.
- VAJTAUER, Emanuel. *Dva projevy: Čech a Sověty; Poslání Evropy*. Praha: Orbis, 1941.



- VAJTAUER, Emanuel. *Jak po Mnichovu: můžeme jít s Německem?* 1. Praha: Melantrich, 1939.
- VAJTAUER, Emanuel. *Malé národy v nové Evropě.* Praha: Orbis, 1941.
- VAJTAUER, Emanuel. *Vzpouza Evropy a základy nového evropského pořádku: Úvodní slovo Dr. Rudolf Procházka.* Praha: Orbis, 1940.
- VAVŘÍNEK, Vladimír. *Cyril a Metoděj: mezi Konstantinopolí a Římem.* V Praze: Vyšehrad, 2013. ISBN 978-80-7429-344-3.
- VEČEŘA, Pavel. *Žurnalisté mezi zradou a kolaborací: moravská novinářská kolaborace před Národním soudem.* Brno: Masarykova univerzita, 2014. ISBN 978-80-210-7506-1.
- VLČEK, Emanuel. *Fyzické osobnosti českých panovníků: Atlas kosterních pozůstatků prvních sedmi historicky známých generací Přemyslovců s podrobným komentářem a historickými poznámkami.* Praha: Vesmír, 1997. Postavy českých dějin očima antropologa. ISBN 80-85977-09-5.
- VON ARBURG, Adrian a Tomáš STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: dokumenty z českých archivů. I., Češi a Němci do roku 1945 – Úvod k edici.* Ve Středoklukách: Zdeněk Susa, 2010. ISBN 978-80-86057-66-8.
- VONDRA, Roman. *Osobnosti české historie.* Praha: Aleš Skřivan ml., 2009. ISBN 978-80-86493-24-4.

## 8 Články

- HÁCHA, Emil. Povinnost myslících lidí. *Přítomnost*. 1942, **17**(1), s. 1.
- HANOUSEK, Antonín. Nedej zahynouti nám ni budúcím. *Přítomnost*. 1945, **19**(7), 16.
- VAJTAUER, Emanuel. Dr. Goebbels a česká inteligence. *Přítomnost*. 1942, **17**(2.), 5.
- VAJTAUER, Emanuel. Dvojí závod s časem. *Přítomnost*. 1944, **19**(1), 5.
- VAJTAUER, Emanuel. Emigrant v rozpacích. *Přítomnost*. 1943, **17**(5), 8.
- VAJTAUER, Emanuel. Evropa v zrcadle Ameriky. *Přítomnost*. 1944, **19**(3), 4.
- VAJTAUER, Emanuel. Hroučící se rovnováha. *Přítomnost*. 1944, **18**(4), 3.
- VAJTAUER, Emanuel. Jaká Evropa není (Evropa v zrcadle civilizace čínské). *Přítomnost*. 1945, **19**(5), 9.
- VAJTAUER, Emanuel. Jaký socialismus? *Přítomnost*. 1945, **19**(8), 7.
- VAJTAUER, Emanuel. Jediná tradice národní. *Přítomnost*. 1943, **17**(4), 12.
- VAJTAUER, Emanuel. Po stopách Otce vlasti: (K památce Reinharda Heydricha). *Přítomnost*. 1943, **17**(9), 3.
- VAJTAUER, Emanuel. Průkopník Lažnovský. *Přítomnost*. 1942, **17**(1), 5.
- VAJTAUER, Emanuel. Příklad Josefa Klimenta. *Přítomnost*. 1943, **17**(10), 2.
- VAJTAUER, Emanuel. Rus a Čech - dva neslučitelné světy. *Přítomnost*. 1944, **19**(2), 15.
- VAJTAUER, Emanuel. Střední Evropa objevuje kosmos. *Přítomnost*. 1943, **17**(9), 15.
- VAJTAUER, Emanuel. Toužíme být bojištěm? *Přítomnost*. 1943, **17**(12), 2.
- VAJTAUER, Emanuel. Už jednou.... *Přítomnost*. 1943, **17**(6), 14.
- VAJTAUER, Emanuel. Výzva k debatě. *Přítomnost*. 1943, **17**(7), 14.
- ZANKL, Anton. O orlici vévody Václava a českém lvu. *Přítomnost*. 1944, **18**(12), 1.

## 9 Zkratky

- **BBC** – Britská vysílací korporace (anglicky: *British Broadcasting Corporation*)
- **KSČ** – Komunistická strana Československa
- **KUP** – Knihovna Univerzity Palackého v Olomouci
- **NKVD** – Lidový komisariát vnitřních záležitostí (rusky: *Народный комиссариат внутренних дел*)
- **NSDAP** – Národně socialistická německá dělnická strana (německy: *Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei*)
- **SS** – Ochranný oddíl (německy: *Schutzstaffel*)
- **SZM** – Slezské zemské muzeum v Opavě
- **USA** – Spojené státy americké (anglicky: *United States of America*)